

SİYASAL İLETİŞİMDE İDEOLOJİK DİL

Hazırlayan: Emine KILIÇASLAN

Danışman: Prof. Dr. Hasan Berke DİLAN

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Kamu Yönetimi Anabilim Dalı için
öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.

Edirne,
Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Mart, 2008

TEŞEKKÜR

Çalıőmamı hazırladığım süre içinde bana derin bilgi ve tecrübesiyle yol göstererek çalıőmamın hedefine ulaşmasında desteğini hiç esirgemeyen hocam Sayın Prof. Dr. Hasan DİLAN'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca Yüksek Lisans eğitimim esnasında bilgilerinden yararlandığım Trakya Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü hocalarına teşekkür ederim.

Manevi destekleriyle her zaman yanımda olan eşim Yılmaz KILIÇASLAN ve çocuklarım Hakan ve Bengi'ye teşekkür ediyorum.

Tezin Adı: Siyasal İletişimde İdeolojik Dil

Hazırlayan: Emine KILIÇASLAN

ÖZET

Günümüzde siyasal iletişim araştırmacılar için en popüler iletişim alanlarından biri haline gelmiştir. Bu popüleritenin artmasında yazılı ve görsel medyanın ideolojik araçlar olarak toplumu yönlendirmesi önemli rol oynamaktadır.

Genellikle siyasal iletişime, siyasetçilerin siyasal kampanya yürütmeleri ya da yaptıkları rutin konuşmaların medya aracılığıyla verilmesi veya televizyon kanallarında çok popüler olan siyasal konular üzerinde yapılan tartışmalar olarak bakılmaktadır. Biz bu araştırmada siyasal iletişim kavramını daha geniş ele aldık. Siyasal iletişimin medyada kullanımının ideolojik olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Bu nedenle dedik ki siyasal iletişime özellikle medya aracılığıyla günlük yaşantımızın her alanına sızan siyasal süreçler ve iletişim biçimleri olarak bakmak ve onu daha geniş kapsamlı olarak algılamak gerekir.

İnceleme alanı olarak siyasal iletişim kavramının en geniş işleyiş alanı olan yazılı medyayı tercih ettik. Medyada yer alan günlük rutin programlar, yazılar ya da haberlere bakıldığında bunların siyasal işleyişe sürekli ideolojik hizmet etme çabası içinde olduğu dikkat çeker. İşte bu ideolojik hizmet etme çabası siyasal iletişimin işleyiş sürecidir.

Bu iddialarımıza açıklık getirmek için araştırmamızı dört bölüme ayırdık. Birinci bölümde siyasal iletişimi açıklamaya çalıştık. İkinci bölümü ideoloji kavramına ayırdık ve ideolojiyle ilgili çalışmalarını inceledik. Üçüncü bölüm bizim için çok önem taşımaktaydı çünkü bu bölümde siyasal iletişim, ideoloji ve medyada ideolojinin nasıl kullanıldığını gösterip anlatmaya çalıştık.

Dördüncü bölümde Zaman gazetesi ve Cumhuriyet gazetesinde 3 Kasım 2002 seçimlerinden önceki süreçte AK parti ile ilgili çıkan aynı ve farklı haberleri inceledik

Bu inceleme sonucu belli ideolojik haberlere ulaştık. Bu haberleri tezin inceleme süreci içine aldık.

Araştırmaya başlarken yazılı basından seçmeye çalıştığımız gazetelerin farklı ideolojik görüşlerden olmasına dikkat ettik. Bu gazeteler sadece Zaman gazetesi ve Cumhuriyet gazetesi olarak sınırlı kaldı. Amacımız Yeniçağ gibi sağ görüşlü gazeteleri de incelemeyi ama arşivlerine ulaşamadığımız için bunu gerekleştirmedik.

Sonuç olarak bu tezde incelediğimiz gazeteler de bize medyada ideolojik dilin ne kadar yoğun kullanıldığını ispat etti. Bu nedenle tezin amacına ulaştığına inanıyorum.

Tezde Kullanılan Anahtar Szcükler: Siyasal İletişim, siyaset, iletişim, İdeoloji, Medya

Name of the Thesis: Ideological Language in The Political Communication

Submitted By: Emine KILIÇASLAN

ABSTRACT

Today political communication has become one of the most popular fields of communication for researchers. The orientation of society by the written and oral media functioning as ideological means plays an important role in the increase of this popularity.

Political communication is usually considered to comprise the political campaigns of politicians, the broadcasting of their routine speeches via the media or discussions made on television channels about very popular issues. We adopt a broader view of political communication in this study. We endeavor to demonstrate that political communication taking place on the media is ideological. For this reason, we claim that political communication should be regarded as political processes and communicative forms that infiltrate into every aspect of our life particularly through the media and that we should look at it from a wider perspective.

We have chosen as the field of examination the written media, which is the largest area of operation for the concept of political communication. When daily routine programs, texts and news existing on the media are examined, it is noticed that these are continuously in the ideological service of political processes. It is this ideological service that is the working process of political communication.

In order to clarify and demonstrate our claims, we divide our examination into four sections. In Section 1, we endeavor to give an explanation of political communication. Section 2 is devoted to the notion of ideology and presents an overview of work on ideology. Section 3 bears a particular importance for us because we try to demonstrate and explain how ideology comes into play on the media along with an account of political communication and ideology.

We have checked the news related with AK Party in the light of period before the elections of November 3rd, 2002 released on the papers of Zaman and Cumhuriyet in the fourth section. As a result of the present inspection we have reached some certain ideological news. We considered those news within duration of thesis inspection.

In the last section, we select from the written media some newspapers of different ideological outlooks. The selection is confined to the newspapers Zaman and Cumhuriyet. We would like to examine right-wing newspapers like Yeniçağ but we have not managed to have access to their archives. In conclusion, the newspapers we examine too demonstrate how intensively the ideological language is used on the media.

What we got as a result is that it is commonly used in mentioned papers such ideological language in the present media organs.

KEY WORDS: Political Communication, Politics, Communication, Ideology, Media

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
TABLOLAR LİSTESİ.....	x
PROBLEM, AMAÇ, ÖNEM, SAYILTI, SINIRLILIKLAR, TANIMLAR.....	xi
YÖNTEM.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

SİYASAL İLETİŞİM

1.1. İLETİŞİM / SİYASET / SİYASAL İLETİŞİM

1.1.1. İletişim.....	6
1.1.2. Siyaset.....	7
1.1.3. Siyasal İletişim.....	9
1.2. SİYASAL İLETİŞİMİN TARİHSEL SÜRECİ.....	11
1.3. SİYASAL İLETİŞİMİN AKTÖRLERİ.....	14
1.4. SİYASAL İLETİŞİM VE PROPAGANDA.....	16
1.5. SİYASAL İLETİŞİM VE DİL.....	18

BÖLÜM II

İDEOLOJİ

2. 1. PARADOKSAL BİR KAVRAM OLARAK İDEOLOJİ.....	23
2. 2. İDEOLOJİ KAVRAMININ TARİHSEL SÜRECİ.....	27
2.2.1. Post-Mitolojik Bir Kavram Olarak İdeoloji.....	27
2.2.2. Marksist Yaklaşımlarda İdeoloji.....	29
2.2.3. Marksist Olmayan Yaklaşımlarda İdeoloji.....	36
2. 3. İDEOLOJİLERİN SONU MU?.....	43

BÖLÜM III

MEDYA, İKTİDAR VE İDEOLOJİ

3.1. MEDYA VE İDEOLOJİ İLİŞKİSİ.....	46
3.1.1. Eleştirel Yaklaşımın Medya ve İdeoloji İlişkisine Bakışı.....	49
3.2. MEDYA VE SİYASET.....	52
3.2.1. Medya ve Siyaset İlişkisinde İktidar Kavramı.....	58
3.3. MEDYA DA YANLILIK VE BUNUN SONUÇLARI.....	66

BÖLÜM IV**İÇERİK ANALİZİ UYGULAMASI**

4.1 MEDYADA İDEOLOJİK DİL.....	69
4.2. YAZILI BASIN İNCELEMESİ.....	71
4.2.1. İçerik Analizi Tekniğinin Uygulanması	71
4.2.2. İki Farklı Görüşteki Gazetenin Karşılaştırılması.....	75
4.3. ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ.....	94
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	101

Şekil 1: Kendi kuyruğunu yiyen ejderha.....23

Şekil 2: M.C. Escher'in kendi kendini çizen eller metaforu.....24

Tablo 1: AKP Genel Başkanı Recep Tayip Erdoğan'ın "Milletvekilliği adaylığı sırasında yaşadığı hukuki süreç" ekseninde yazılı basında yer alan haberlerin eleştirel söylem çözümlemesi.....	94
--	-----------

SİYASAL İLETİŞİMDE İDEOLOJİK DİL TEZ PLANI

PROBLEM

Siyasal iletişim ile ilgili alana bakıldığında bu alanda yapılan çalışmalarda ideoloji boyutunun genellikle göz ardı edildiği dikkat çekmektedir. Oysa siyasal iletişim yönetenler ile yönetilenler arasında ideolojik boyutta bir iletişim kurma biçimidir. Bu çalışmada siyasal iletişimde kullanılan ideolojik dilin, yazılı basında kullanılan dile etkisi araştırılacaktır. Bu çalışmada ortaya koymaya çalışılacak olan problem, iletişimde ideolojik dilin ne şekilde ve hangi biçimler içerisinde kullanıldığıdır.

AMAÇ

Bu araştırma ile bir bilinçaltı olgusu da olduğu varsayılan ideolojik söylemin hangi morfolojik ve sözdizimsel araçlarla dil içinde kodlandığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

- Siyasal iletişim tanımlanacaktır.
- İdeoloji tanımlanacaktır.
- Yazılı basında ideolojinin dile etkisi ortaya konulacaktır.

ÖNEM

Bu çalışmada önem olarak üzerinde durulan konu siyasal iletişimin ideolojik dil boyutudur. Siyasal iletişimde ideolojik dil oldukça sık kullanılmaktadır. Bu açıdan çalışma gerçeğin yazılı basında uğradığı ideolojik çarpıtmaların açığa çıkarılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma bu doğrultuda Türkçe üzerine yapılan ilk çalışmalardan birisi olması nedeniyle önem taşımaktadır.

SAYILTILAR

Nitel araştırma tekniği ile yapılacak bu çalışmada, siyasal iletişim ve ideoloji ile ilgili yayınlar taranacak, yazılı basından bir grup gazete ve dergi seçilerek bunların içindeki

ideolojik haberler incelenecek ve içerik analizi ile değerlendirilecektir. Siyasal iletişimde çok önemli bir yer tutan ideolojik dil konusunun araştırılmasında nitel araştırma ve içerik analizinin uygun olacağı varsayılmaktadır.

SINIRLILIKLAR

Siyasal iletişim ve ideoloji olgusunun incelenmesinde yazılı basından bir grup dergi ve gazete seçilecek olması bir sınırlılık olarak görülmektedir. Seçilecek dergi ve gazetelerde çeşitli ideolojik grupların yer almasına dikkat edilecek olmasıyla birlikte, az sayıda yazılı basının incelenmesi bu araştırmayı sınırlandırmaktadır.

TANIMLAR

Siyasal iletişim tanımlanması zor olan bir alandır. Çünkü oldukça geniş kapsamlıdır ve birbirinden farklı boyutları vardır. Tez içinde siyasal iletişim, ideoloji ve dil arasındaki ilişki kurulacaktır. Buradan bakıldığında bu üç farklı boyutun tanımı da tez içinde verilecektir.

Birinci boyutta siyasal iletişim tanımlanacaktır. Siyasal iletişim siyasal marka, kampanya iletişimi, siyasal reklam, siyasal imaj, siyasal pazarlama vb. alanlarda özellikle ideolojik amaçlı kullanılan bir alandır. Siyasal iletişim belli ideolojik amaçlarını, toplumda belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere siyasal aktörler tarafından çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılması ile yapılan iletişim olarak tanımlanabilir (Aziz, 2004, s.9).

İkinci boyutta ideoloji üzerinde durulacaktır. Marks'a göre İdeoloji insan zihninde yer alan çarpıtılmış gerçeklik modelidir. İdeoloji kişinin gerçeklikle kurduğu ilişkideki rolünün zihnindeki ifadesidir (Althusser, 2003, s.77).

Üçüncü boyutta ise dil nedir sorusunun cevabı verilecektir. Dil belirli biçimler ile anlam kodlama işlevini yerine getiren bir işaret sistemidir (Chomsky, 1993, s.11).

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılacaktır. Yazılı basından veri toplanarak içerik analizi ile değerlendirilecektir.

İçerik analizi yöntemi genelde kamusal iletişime ait söylemlerin çözümlenmesinde kullanılır. Bu yöntem bir takım nitel ve nicel göstergelerden hareketle, içerikten elde edilen bilgilerin ötesinde bazı sonuçlara ulaşmayı amaçlamaktadır. Mantıksal bir biçimde tündengelim, eşdeyişiyle çıkarım sayesinde, içeriklerde gözlenen sonuçlardan, yani metindeki göstergelerden hareketle, doğrudan gözlemlenemeyen etkenlere yorum getirmeye ilişkin bilgiler elde etmeye çalışılacaktır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmada seçilecek evren siyasal iletişim, ideoloji ve dil alanlarıdır. Bu bağlamda dil ve ideoloji ile ilgili literatür taranacak ve bu alanların ideolojik dil ile ilgisi örneklem olarak seçilen yazılı basından belirli gazete ve dergiler incelenerek kurulacaktır. Seçilen gazete ve dergilerin belirli ideolojik grupları temsil etmesine dikkat edilecektir. Örneklem tekniğinde seçilecek olan ölçütler çok net olarak belirlenecek ve tanımlanacaktır.

Veriler ve Toplanması

Özellikle haber dilinde olması gereken durum olarak kabul edilen objektif sunuş tarzını çarpıtan ideolojik vurguların açığa çıkarılması konusunda yazılı basın incelenecektir. Bu inceleme sonucu yazılı basında ne tür ideolojik söylemlerin kullanıldığı ortaya konulacaktır. Bunların yapılması aşamasında, siyasal iletişim, ideoloji ve dil ile ilgili yerli ve yabancı literatür taranacaktır. Ayrıca yazılı basından bir grup gazete ve dergi seçilerek bunların içindeki ideolojik haberler incelenecek ve bu gazetelerde yer alan ideolojik dil kullanılarak yazılmış haberlerin içerik çözümlemesi yapılacak sonuç olarak istatistiki veriler elde edilmeye çalışılacaktır.

Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Yapılacak çalışma nitel bir araştırmadır. Bu nedenle nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılacaktır. İçerik analizi; dökümanların, mülakat dökümlerinin ya da kayıtlarının karakterize edilmesi ve karşılaştırılması için kullanılan bir tekniktir. Amacı, katılımcıların görüşlerinin içeriklerini sistematik olarak tanımlamaktır. Bunu yaparken iletişimin belirgin (açık/yazılı) içeriğinin objektif, sistematik ve niceliksel tanımlarını yapan bir araştırma tekniğidir.

GİRİŞ

Siyasal iletişim, genellikle siyasetçilerin siyasal kampanya yürütmeleri ya da yaptıkları rutin konuşmaların medya aracılığıyla verilmesi veya televizyon kanallarında çok popüler olan siyasal konular üzerinde yapılan tartışmalar vb. olarak çok dar biçimde algılanan bir kavramdır. Oysa siyasal iletişime günlük yaşantımızın her alanına sızan siyasal süreçler ve iletişim biçimleri olarak bakmak onu daha geniş kapsamlı olarak algılamak gerekir. Bu kavramın en geniş işleyiş alanı günümüzde medyadır. Bu nedenle medyada yer alan programlar, yazılar ya da haberlere bakıldığında günlük siyasal işleyişe sürekli ideolojik hizmet etme çabaları dikkat çeker. Bu ideolojik hizmet etme çabası aslında, siyasal iletişimin normal işleyiş sürecidir.

Ayşe İnal bu işleyiş sürecini liberal demokrasilerde haberin algılanış biçimiyle açıklamaktadır. İnal'a göre, "basın özgürlüğü, ifade ve düşünce özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak kökeni ve dayandığı felsefe açısından bakıldığında seyahat etme, mülk edinme, özel yaşamın dokunulmazlığı gibi diğer liberal özgürlüklerden birisidir. Dolayısı ile basın özgürlüğü düşüncesi siyasal ve ekonomik liberalizmin bir parçasıdır. En çok yinelenen ilkeleri ise şunlardır: Gazeteci; nesnel, tarafsız, yansız olmalı, haber dengelilik ilkesine uyarak yazılmalı, gazeteci, dolayısıyla haber, bize toplumsal gerçekliği yansıtmalıdır."¹Bu bağlamda liberal demokrasilerde haber; nesnel, dengeli ve toplumsal gerçekliği yansıtan bir kavram olarak kabul edilmektedir.

Günümüzde medyanın sosyal hayatta üstlendiği rol onun toplum için ideoloji üretmesini gerekli kılmaktadır. Bu ideolojileri üretme biçimi haberlerin verilişinden üretilen her tür programa kadar çeşitli şekillerde olmaktadır. Çünkü medyanın ürettiği her şey insanlara nasıl yaşamaları ve nasıl düşünmeleri gerektiğini söylemektedir. Meydan Larousse ideolojiyi "insanların içinde yaşadıkları dünya, bu dünyada sürdürdükleri işler, doğayla toplumla ve öteki insanlarla ilişkilerini ele alışları olarak tanımlamaktadır."² Buradan yola çıkarsak, günümüz sistemlerinde medyanın, neden siyasal iletişimin en önemli araçlarından bir tanesi olduğunu daha rahat görebiliriz.

¹ Ayşe İnal, (2001), *Yerel Medya için Alternatif Arayışlar*, <http://eski.bianet.org/diger/arastirma278.htm>

² Meydan Larousse-ek, (1967), "İdeoloji", İstanbul, Meydan yay., 1967, sayfa 393.

Çünkü medya da yer alan haberlerin içeriğindeki ideolojik yanlılık ve partizanlık toplumu sürekli tarzda etkilemekte ve yönlendirmektedir.

Bunun medyada yapılaş biçimi haber ve haber ile türdeş sayılabilecek spor aktüalite programları ya da haber dışında magazin, reality, showlar, paparazzi programları, televizyon dizileri vb. ile olmaktadır. Bu programlar belirli konuları gündemde tutmakta, belirli konuları kasten gündeme bile getirmemekte, tartışma konularını kurmakta ve kendine göre sınırlandırmakta ve sürekli yine belirli konuları medyada işleyerek insanları nasıl düşünmeleri gerektiği konusunda ideolojik olarak yönlendirmektedirler.

Medyanın bu durumuna tezi sınırlandırdığımız, yazılı basın açısından baktığımızda yazılı basının da görsel medya gibi ideoloji ürettiğini, haber ya da diğer yazı içeriklerinde farklı şekillerde görmekteyiz. Bunun en temel nedenlerinden bir tanesi küreselleşmedir. Küreselleşmenin etkisi Türkiye’de,1980’lerden sonra çok fazla görülmüştür. Doğal olarak bu etki yazılı basında da görülmüştür. Yazılı basında 1980’lerle birlikte, yeni habercilik anlayışı gelişmiştir. Yeni habercilik anlayışında haberin metalaşması söz konusu olmuş, haber magazinelleştirilip içi boşaltılmıştır. Bu yeni habercilik anlayışı ile birlikte, siyasal iletişim ve ideoloji üretme süreci hızlanmıştır. İnal’a göre “yazılı basın 1980 öncesi belirli ailelerin elinde bulunmaktaydı bu nedenle aile şirketleri şeklinde gelişim göstermişti. 1980 sonrasında aile şirketi mülkiyetinden çıkıp sermaye ve finans sektörü ile bütünleşmiştir ve bu sektörün eline geçmiştir. Bu nedenle habercilik anlayışı değişmiştir. Yani habercilik popülerleşmiştir, haber değerlerinde değişim yaşanmıştır siyasal ve ekonomik konulara ilişkin haberlerde bile, dengelilik, eşit temsil gibi en çok vurgulanan ilkeler tamamen yok sayılmıştır. Artık, gerek yazılı gerek görsel basında haberciler, herhangi bir siyasal konuyu taraflara yer vererek ele almak yerine siyasetçilerin günlük rutinleri içinde yaptıkları açıklamalara dayandırmaktadırlar.³

Bu nedenle medyada yer alan metinlerde ve anlatılanların hepsinde siyasete ilişkin çok fazla şey olduğunu görmekteyiz. Ancak bu iddiamızı kuvvetlendirebilmemiz için medya da yer alan ideolojik söylemin nasıl olduğuna ve işlediğine bakmamız gerekir.

³ Ayşe İnal, (1999/3), *Medya Dil ve İktidar Sorunu*, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, s.17

Robert Hackett' medyada yaşanan bu durumun, küreselleşme ile ilgisi olmadığını söylemektedir. Hackett'a göre “medya ve siyasete ilişkin tartışmalar yazılı basının yaygınlık kazanmasından günümüze dek uzanmaktadır. Liberalizmin çıkış noktasında ortaya attığı “devlet müdahalesinin olmadığı yerde basının özgür ve özerk olacağı” fikri sorgulanmadan günümüze dek yaygın kabul görerek gelmiştir Bunun yanında pek çok araştırmacı, haber üretimi ile ilgilenmiştir.”⁴

Bu bağlamdan, siyasal iletişim araştırmalarına baktığımızda bunların genellikle, seçim kampanyalarına, çeşitli içi boş konulara, politikalara, kurumlara, siyasal hareketlere ve politikacılara ilişkin haberdeki yanlılığı ortaya çıkarıp sergileme doğrultusunda olduğu dikkat çekmektedir.

Özellikle, haberdeki yanlılık konusuna baktığımızda bunun birbirleri ile tam tutarlı olmayan iki güçten kaynaklandığı görülür. Bunlardan birincisi, birbirleri ile yarışan görüşler arasında “denge” olmaması, ikincisi ise “gerçekliğin” farklı şekillerde çarpıtılarak verilmesidir. Haber sunumundaki dengelilik ve taraflara eşit yer verme, yanlılık araştırmalarında en sık kullanılan ölçüttür. Örneğin, McQuail yanlılığın çok sayıda olası görünümünün var olduğunu öne sürer. “Belli bir görüşü destekleyen tartışma ve verilere yer verme, seçimi açık olarak belli etmeksizin taraflı bir biçimde olguların ve görüşlerin kullanılması, olgulara dayanabilecek bir haberde renklendirme amacıyla dil kullanımı ve bu yolla örtük biçimde de olsa bir yorum yapma, bir tarafa ilişkin olumlu noktaları göz ardı etme gibi.”⁵

Medyada üretilen tüm ürünler üzerine yapılan bütün, yanlılık, nesnellik ve dengelilik tartışmaları siyasal iletişim sürecinin nasıl işlediğine de ışık tutmuştur. Bu siyasal iletişim sürecinde medyanın oynadığı en büyük rol “araştırma” etkinlikleri aracılığıyla yönetenlerle yönetilenler arasındaki geleneksel politik ayrımı korumak ve toplumun apolitik olmasına katkı sağlamaktadır. Medyanın bu yolla güç kazandığını belirten Pierre Bourdieu “kamuoyu yoklama sonuçlarıyla iktidarın gasp edildiğini ve yurttaşların mevcut politik temsili kurumlara duydukları kuşkunun entelektüel hale gelmesinin

⁴ Robert Hackett, (1985) *Mass Communication*, Review Yearbook, Beverly Hills,Sage, cilt: 5, s. 251-7

⁵ Dennis Mcquail, (1977), *Mass Communication Theory An Introduction*, Sage Publication, London s.107

önündeki asıl engelin, bu gaspçı tutum olduğunu belirtir. Bourdieu, “siyasal iletişimin kurucu aktörü olan uzmanların, bilim adamlarının, araştırmacıların iktidara ortak olmaları sonucunda artık eleştireliliklerini geride bırakmakla kalmayıp “küçük entelektüel” olmayı seçerek politik yaşamın bir sözde oyuna dönüştürülmesine katkıda bulduklarını da vurgular.”⁶

Medyada meydana gelen gelişmeler sonucu sunulan iletilerin çeşitliliğinin artması ve var olan kültür yerine yeni kültür yaratması, insanların görüşlerinin değişmesinde çok etkili olduğu konusundaki iddiaları güçlendirmektedir. Bu iddialar ve insanların politik yaşamda olup bitenler konusundaki bilgilerinin değiştirilebileceği ve onlara yeni kanılar kazandırılabilirliğine ilişkin görüşler, ilk siyasal iletişim araştırmalarının konularını da belirlemiştir.

Örneğin, Paul Lazarsfeld’in ve Elihu Katz’ın geliştirdikleri “iki aşamalı akış” modeli medyanın kamuoyu oluşturmadaki etkisinin sınırlı olduğunu söylemektedir. Onlara göre, “medyadan kanaat önderlerine aktarılan bilgi aracılığıyla kamuoyu şekilleniyordu. Kanaat önderlerinin işlevi, aynı yıllarda geliştirilen diğer modellerde, başka bir adlandırma aracılığıyla tartışılmış, haberlerin akışı üzerinde çalışan iletişim bilimciler “eşik bekçisi” kavramı etrafında haber akışına müdahale edenlerin işlevini gözden geçirmişlerdir.”⁷

Yukarıda bahsettiğimiz tartışmaların hepsi siyasal iletişimde ideolojik dilin medyada kullanımından kaynaklanmaktadır. Bu kullanımın nedeni, siyasette en önemli egemen kavramlardan biri olan iktidar ile ilgilidir. Bu nedenle iktidarın yarattığı egemen söylem, medyada ideolojik dilin nasıl kullanıldığını gösterir. Bunu görmek için özellikle demografik yani, sınıf, cinsiyet, yaş, etnik köken, seksüel yönelim gibi özneyi kuran farklı söylemsel konumlanmalar dikkate alınmalıdır.

Yukarıda bahsettiğimiz tartışmalardan yola çıkarak bu tezde ideolojik açıdan üç farklı gazeteyi incelemeyi amaçladık. Fakat bu gazetelerden sağ kanatta yer alan Yeni Çağ ve diğer sağ ideolojideki gazetelerin arşivlerine ulaşamadık. Bu nedenle bu tezde

⁶ Pierre Bourdieu, (1989)*Homo Academicus*, Amazon Yayınları, İstanbul, s. 86

⁷ Paul Lazarsfeld and Elihu Katz, *Communications Research Since Lazarsfeld* The Public Opinion Quarterly, Vol. 51, S25-S45. 1987.

iki karşıt kutupta yer alan Cumhuriyet Gazetesi ve Zaman Gazetesi'nin haberleri siyasal söylem ve ideolojik yönlendirme açısından incelenmiştir. İnceleme noktası belli bir konuda yanlılık ya da onun karşıtı nesnellğin, haber medyasının siyasal ve ideolojik rolünü göstermektedir.

1. BÖLÜM

1.1. İLETİŞİM / SİYASET / SİYASAL İLETİŞİM

1.1.1. İLETİŞİM

Siyaset ve iletişim arasındaki yakın ilişki gündelik yaşamın her alanında karşımıza çıkan bir olgudur. Bu ilişkiden dolayı siyasal iletişim alanı gelişmiştir. İlk adımda siyasal iletişimin ne olduğuna geçmeden iletişimin ve siyasetin ne olduğuna bakmak gerekir. Çünkü siyasal iletişim, siyaset ile iletişimin kesişme noktasındadır.

“İletişim” sözcüğü Latince kökenli “communication” sözcüğünün karşılığıdır. “Birbirlerine ortamlarındaki nesnelere, olaylar, olgularla ilgili değişimleri haber veren, bunlara ilişkin bilgilerini birbirine aktaran, aynı olgular, nesnelere, sorunlar karşısında benzer yaşam deneyimlerinden kaynaklanan, benzer duygular taşıyıp bunları birbirine ifade eden insanların oluşturduğu topluluk ya da toplum yaşamı –içinde gerçekleştirilen tutum, yargı, düşünce, duygu bildirimlerine iletişim diyoruz.”⁸ İletişim genellikle kaynaktan alıcıya iletinin aktarılması olarak da tanımlanır. En sık yapılan tanım budur ama en yetersiz tanım da budur. Dökmen’e göre, iletişim “bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma sürecidir.”⁹ Çünkü iletişim ile duygularımızı ve bilişsel dünyamızı dile getiren her tür etkinliğimizi gerçekleştiririz. Sevdiklerimizle ve başkalarıyla paylaştığımız insani bir süreçtir. İnsan olmanın temel gereklerinden de bir tanesidir. İletişim kurarak dünyamızı anlamlı kılarız ve iletişim ile günlük hayatımızdaki sorunlarımızı çözeriz, gereksinimlerimizi karşılarız. Erdoğan’a göre iletişimin beş temel amacı vardır;

- ✓ VAROLMAK: Hepimiz kendi var oluşumuzu çevremizdeki başka insanlarla kurduğumuz iletişimle anlamlandırırız. Anne, baba, sevgili, arkadaş olmak vb.

⁸ Ünsal Oskay, (2001), *İletişimin A B C’si*, Der Yayınları, İstanbul, s. 9

⁹ Üstün Dökmen, (1994), *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, s.19

- ✓ HABERLEŞMEK: Yine bizler çevremizde ve dünyada olup bitenleri merak ederiz ve öğrenmek isteriz. Bunun nedeni bilinmeze ve erişilmeze yönelik merakımızdır.
- ✓ PAYLAŞMAK: İletişerek duygularımızı, düşüncelerimizi, bilgimizi yani kısaca hayata dair bilişsel olan her şeyi paylaşıyoruz.
- ✓ ETKİLEMEK VE YÖNLENDİRMEK: Çevremizdeki insanlar üzerinde etkiye bulunmak onları kendi istediğimiz şekilde yönlendirmek için iletişim kuruyoruz. Bu amaçta baskınlık söz konusudur.
- ✓ EĞLENMEK VE MUTLU OLMAK: Amaçlarımızdan sonuncusudur.¹⁰

Günümüzde iyi ve etkili iletişim kurmak hemen hemen hayatın her alanında çok önemli hale gelmiştir. Bunun nedenleri çok fazladır ama en önemli neden olarak, sanayileşme sonucu meydana gelen teknolojik ve bilimsel gelişmeler ve artan insan nüfusu ile karmaşıklaşan insan hayatını gösterebiliriz.

1.1.2. SİYASET

Siyaset insanlar arasında yöneten- yönetilen ilişkisinin ortaya çıktığı andan beri var olan bir olgudur. Topluluk halinde yaşayan insanları yönetebilme çabası siyasetin binlerce yıl boyunca gelişmesini sağlamıştır. Bu gelişmede yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ile yönetsel gücün elde tutulması da rol oynamıştır.

Siyaset ve bazen onun yerine kullanılan politika sözcüğünün sözlük anlamlarının günlük hayatta kullanılan anlamlarından farklı olduğunu görürüz. Örneğin, Siyaset, Arapça kökenli bir kelimedir; at eğitimi, at talimi anlamına gelmektedir. Osmanlı'da devlet geleneği için siyaset sözcüğü "ceza" ve özellikle "ölüm cezası" anlamında kullanılmıştır. Yunan siyasal yaşamında ise siyaset, polise veya devlete ait etkinlikler

¹⁰ İrfan Erdoğan- Korkmaz Alemdar, (1990), *İletişim ve Toplum*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s.151

biçiminde tanımlanmıştır. Yunanca 'poli' çok, 'tika' yüz anlamına gelen eski yunanca köklerden oluşur. Politika bilimi (politoloji) politik hareketler ve güç edinilmesi ve kullanımı konusunu inceler. Aristoteles'e göre, politika toplumun halka dair yaptığı tüm etkinliklerdir. Bizim toplumsal hayatımızda hem Arapça' dan alınan siyaset hem de batıdan alınan politika sözcüğü kullanılmaktadır.

Siyaset, belli bir toplumda çatışma halinde olan çıkarların uzlaştırılması faaliyeti olarak da tanımlanmaktadır. Bu uzlaştırma faaliyeti ise yönetim erkinin elde bulunması ile gerçekleşir. Wolton' a göre, siyasetin, yapılabilmesi için, kamu önünde fikir belirtmeleri meşru olan üç aktörün, yani politikacıların, gazetecilerin ve nabız yoklamaları aracılığıyla kamuoyunun, çelişkili söylemlerinin mübadele edildiği alanın olması gerekir."¹¹ Kışlalı' ya göre ise siyaset "ülke, devlet, insan yönetimidir." Politika ise "devlete ait işler anlamına gelir."¹² Günümüzde siyaset günlük yaşantımızın tüm ayrıntılarına sızmıştır. Siyasetin olduğu her yerde iktidar mücadelesi vardır. Siyaseti de halk üzerinde etkili olma egemenlik kurma olarak ifade edersek, siyasal iletişimin neden önemli olduğunu kendiliğinden ortaya koymuş oluruz.

Siyaset sahnesinde rol alan aktörler, kitleler üzerinde egemenlik kurabilmek için kitleler ile iletişim kurmak zorundadır. Çünkü siyasal süreç bir iletişim sürecidir. İletişim kurmadan hedef kitlelere mesajınızı göndermeniz mümkün değildir. Siyasal süreç içerisinde iletişim kurarak toplumsal çatışmalar düzenlenir ve siyasal iktidarı elde etmeyi ve tutmayı amaçlayan tüm etken süreçler iletişim teknikleri kullanılarak sürdürülür.

Kısacası biz bu siyasal sürecin işlediği alanı siyasal iletişim olarak adlandırmaktayız. Binark' a göre, " bu alanın içinde olan ve sürekli iktidar mücadelesinin yapıldığı, aile, okul, kültür ya da diğer toplumsal kurumlardaki iletişimde bu tanımla açıklamak olasıdır. Çatışma ve iktidar mücadelesine sahne olan her iletişim "siyasal iletişimdir."¹³

¹¹ D., Wolton. (1991), *Medya Siyasal İletişimin Zayıf Halkası*, Çev. Hülya Tufan, Ömer Laçiner, Birikim Yayınları, İstanbul, s. 45

¹² Ahmet Taner Kışlalı,(1987), *Siyaset Bilimi*, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları, Ankara s.3

¹³ Mutlu Binark, (1994),*"Acaba Türkiye'de Siyasal İletişimi Nasıl "Yeniden Keşfedebiliriz" Üzerine Karınca Kararınca Bir Deneme"*, İletişim Dergisi, Sayı, 1-2, s.185

1.1.3. SİYASAL İLETİŞİM

Günümüzde iletişimin hayatın her alanında önemli hale gelmesi siyasal iletişimde hayatın her alanında yer almasına ve gelişmesine yol açmıştır. Siyasal iletişim, iletişim semsiyesi altında yer alan disiplinlerden bir tanesidir. Siyasal iletişimin siyaset ile ilgisi ise amacından kaynaklanmaktadır. Bu amaç genellikle, egemenlik kurmak, yönetmek, iktidar olmak ile eşdeğerdir. Siyasal iletişimin amacına ulaşması için hedef kitleyi ikna etmesi gerekir. Bu ikna etmede kullanılacak olan ideolojik dil jargonu siyaseti yapan kişi ve onun çevresi tarafından belirlenir. İdeolojik dil jargonu belirlendikten sonra, hedef kitleye çeşitli iletişim şekilleriyle gönderilir. Bu nedenle siyasal iletişimin gönderdiği mesajlar siyasal içeriklidir. İnsanlar bu siyasal içerikli mesajları çoğunlukla fark etmezler. Bazen de kanaat önderleri aracılığıyla fark etmeye ve hemen almaya açıktırlar. Her iki durumda da etkilenme söz konusudur.

Siyasal iletişim literatürü çok çeşitlendiği halde halen temel olarak seçim iletişimi egemenliğinde algılanmaktadır. Siyasal iletişim sadece seçim odaklı dört yılda bir yapılan bir iletişim süreci değildir. “Siyasal iletişimin boyutlarını siyasal kampanya-seçim dönemi- ve seçim dışı zaman olarak ele almak gerekir.”¹⁴ Çünkü siyasal iletişim günlük hayata ilişkin, sosyal, kültürel, ekonomik tüm boyutları içeren oldukça geniş bir yelpazede faaliyet gösterir. Buna rağmen siyasal iletişim çoğunlukla seçimler, seçim propagandası, adayların ve partilerin mesajlarının etkililiği, siyasal tutumlar ve oy verme, aday seçme tutumları ve davranışların incelendiği tartışıldığı bir alan olarak görülmeye devam eder. Bu şekilde siyasal iletişim, kasten seçim süreci içine indirgenir. Erdoğan’a göre, “böylece, sistemi meşrulaştırma amaçlı siyasal üst yapı faaliyetleri egemen gündemde tutulur. Siyasal ideoloji, sistem sürdürme, siyasal karşılık ve mücadele gibi seçim dışındaki faaliyetler gündem dışı alınır, önemsiz, bir kenara itilir.”¹⁵

Siyasal iletişim sadece seçim iletişimine indirgememek gerekir çünkü siyasal iletişimin hem teorisi hem pratiği oldukça geniş bir yelpazeye yayılır. Bu nedenle tanımlanması zor bir alandır. Tanımlanması ne kadar zor olsa bile, toplumdaki

¹⁴ Ferruh Öztuğ, (2004), *Yönetici Siyasal İletişim*, MediaCat Yayınları, İstanbul, s.18

¹⁵ İrfan Erdoğan, (1997), *İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş*, İmge Kitabevi,, Ankara, s.190

iletişimin siyasal boyutu genellikle siyasal iletişim olarak ele alınır. Buradan yola çıktığımızda da siyasal iletişimin neden sadece seçim sürecine indirgenildiğini daha kolay anlarız. Siyasal iletişimi sadece seçim sürecine indirgeyen yaklaşım Pozitivist-Ampirik yaklaşımdır. Bu yaklaşım siyasal iletişimi seçim süreçleri ve oy verme davranışları içine sıkıştırır ve sadece o çerçevede inceler. Pozitivist- Ampirik yaklaşım hem akademik alanda hem de kitle iletişim araçları çevresinde, siyasal iletişimi; seçimler, seçme ve seçilme hakları, seçim propagandaları, parti platformları, seçmenlerin parti tercihleri vb. üzerinde durur. Ayrıca, siyasal iletişimle ilgili yapılan tanımlarında genellikle seçim iletişimi ve seçim kampanyaları etrafında döndüğünü görürüz. Örneğin, Swanson siyasal iletişim alanını seçmen ikna paradigması olarak tanımlar.¹⁶ Tabi bu tanım çok dar ve teknik bir tanımdır. Sadece seçim odaklı yapılan seçmen ikna paradigması olarak tanımlamak ya da sadece seçim iletişimi olarak ele almak onu oldukça dar bir alana sıkıştırmak olur. Siyasal iletişim sadece seçim dönemlerinde yapılan iletişim ya da sadece siyasal iletilerin gönderilmesi değildir. Bu nedenle siyasal iletişimin tanımının da oldukça geniş kapsamlı olması gerekir. Bu anlamda en geniş kapsamlı tanım olarak Aziz'in tanımını görürüz. Aziz'e göre "siyasal iletişim kavramı, belli ideolojik amaçlarını, toplumda belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere siyasal aktörler" tarafından çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılması ile yapılan iletişim olarak tanımlanır. Ama devamında bu tanımdaki zorluk, hangi örgütlerin/aktörlerin iletişimin siyasal iletişim olacağı ve bu örgütlerin hangi mesajlarının gerçekten siyasal iletişim sayılıp sayılmayacağı hususlarıdır".¹⁷

Aziz, Pozitivist- Ampirik yaklaşımın siyasal iletişimi sadece seçim sürecine, oy verme davranışına indirgemesine karşı çıkar. Aziz'e göre "siyasal iletişim oy ve seçim ötesinde toplumun her alanını kapsayan, aile, ekonomik, kültürel ve bütün siyasal kurumların günlük faaliyetlerinin bütünleşik bir parçasıdır. Her toplumsal birimin kültürel ve ekonomik kararları aynı zamanda siyasal kararlardır. Ayrıca her kültürel ve ekonomik etkinlik siyasal boyut taşır. Dolayısıyla nesnellik taşıyan medya "siyasallığı" kabullenmeyen ve ideolojiden uzaklığı ima eden eğlence ve çocuk programları, haberler

¹⁶ Dan Nimmo and David L. Swanson, (1990), " *The Field of Political Communication; Beyond the Voter Persuasion Paradigm*, New Directions in Political Communication: A Resource Book, . Newbury Park: Sage, s. 8

¹⁷ Aysel Aziz, (2003), *Siyasal İletişim*, Nobel Yayınları, Ankara, s.3

de, siyasal iletişim olarak sınıflandırılıp, ele alınıp incelenebilir ve kesinlikle incelenmelidir. Dolayısıyla iletişimi mesajın içeriğine göre sınıflandırırken (haber, eğlence, spor, reklâm, müzik, gibi) bu sınıflandırmaların her birinde ideolojik, siyasal, ekonomik ve kültürel boyutların olduğunu unutmamak gerekir. Daha da önemli olarak, iletiye göre sınıflandırmayı, siyasal iletişim, ekonomik iletişim, kültürel iletişim olarak yaptığımızda, bu ayrımı sadece analiz için yaptığımızı unutup, her birine birbirinden bağımsızlık ve özerklik verme hatasına düşmemeli. En masum ileti bile ekonomik, kültürel ideolojik siyasal boyutlar ve anlamlar taşır.¹⁸

Siyasal iletişim alanı pozitivist-ampirik yaklaşımın ele aldığı gibi sadece seçim sürecinde yapılan iletişim kampanyalarına sıkıştırılamaz. Çünkü iletişimin bu biçimi siyasal sisteme egemen olan her ideolojik yaklaşımın hem seçim dışı hem de seçim sürecinde toplumun her kesiminde çok farklı araçlar kullanarak ve sürekli tarzda üretirek yaptığı bir iletişim biçimidir.

1.2. SİYASAL İLETİŞİMİN TARİHSEL SÜRECİ

Kitle iletişimi gelişinceye kadar toplum yönetiminde egemen iletişim biçimi daima sözlü iletişim olmuştur. Sözlü iletişimde de güzel ve etkili konuşabilme yeteneği iyi bir ses tonu ile desteklendiği zaman bu yeteneklere sahip kişiler tarih boyunca özellikle siyaset sahnesinde, ön plana çıkmışlardır. Yazılı iletişim, iletişimin sözlü siyasal ve ekonomik ilişkilerden sonra gelen ikinci biçimidir ve sözlü iletişime oranla daha resmidir. Siyasal iletişimin en azından sözlü tarihini, insan hayatında ilk siyasal ilişkilerin ortaya çıktığı döneme kadar götürebiliriz. Yazının bulunması ile de, özellikle ülkeleri yönetenler, yönetim kurallarını yazıya dökerek bir çeşit siyasal iletişim biçimi kurmuşlardır. Buna örnek olarak Hammurabi'nin kanunları gösterilebilir.

Siyasal iletişimin tarihsel gelişim sürecinde önemli bir dönem antik Yunan kent devletlerinin hüküm sürdüğü evredir. Bu dönemde yazılan Aristo'nun "Retorik" adlı

¹⁸ Aysel Aziz, (2003), *Siyasal İletişim*, Nobel Yayınları, Ankara, s.177

eseri ile Seneca'nın birçok metni siyasal iletişim için örnek teşkil etmektedir. Aristo'nun Retorik'i bu alandaki ilk başyapıt olarak kabul edilmektedir. Aziz'e göre, "Antik Yunan'da bireylerin ya da toplulukların bir konuda inandırılması için yapılan iletişim, akla ve mantığa uygun güzel konuşma, ikna edici konuşma olarak bilinen "retoriksel" konuşma şeklinde yapılırdı. Retoriksel konuşma, hiçbir zaman içi boş yalan karşı tarafı kandırmaya yönelik konuşma olarak alınmamış; tersine ünlü politikacıların toplumları ikna etmedeki güçleri olarak tanımlanmıştır. Retoriksel konuşmada konuşmacı izleyici ya da seyirci kitlesinin nabzını tutarak, onu ikna etmek için konuşur. Yaklaşımlarda istatistiksel veriler yerine, onun yabancı olduğu yaklaşımlardan, örneklerden yola çıkar".¹⁹

Köle imparatorlukları dönemine baktığımızda devletin önemli ve baskın rolü dikkatimizi çekmektedir. Bu dönemde yapılan siyasal iletişimde devlet yapısının diğer dönemlerden daha baskın olduğu görülmektedir. Çünkü devlet burada sistem olarak halkın tüm kesimlerinin temsilcisi bir örgütlenme değildir. Bu nedenle siyasal iletişimde belirleyiciliği köle ticareti sağlamaktadır. Erdoğan'a göre "kölelik imparatorlukları ve ilişkiler düzeni belli güçlerin egemenliğinin ifadesidir. Kölelik imparatorlukları mülkiyet ilişkilerinin belirlediği devlet denen ve geniş topraklar üzerinde egemenlik kuran ve köleliğe dayanan siyasal yapıdır. Kölelik sistemiyle diyalog özel bir ilişki biçimi içine sıkıştırıldı. Aynı veya benzer sosyal statüye sahip olanlar arasında olmaya başladı. Sosyal tabakalaşmada tabakalar arasında monolog ve baskıcı iletişim biçimi gelişti."²⁰

Ortaçağ baktığımızda, siyasal iletişimin, kiliseler ve feodal beyler tarafından halkın üzerinde şiddet ve korku ile kurulduğu dikkat çeker. Yine devletin rolüne baktığımızda kölelik döneminden çok farklı olmadığını görürüz. "Feodal sistemlerde, devletin sahipleri feodal lordlar, baronlar, krallardır ve feodal devlet tarımda sömürdüğü kitlelerle savaşır."²¹

Avrupa'da feodal krallıkların yıkılmasıyla birlikte burjuvalar ekonomik, siyasi ve sosyal hayata egemen olmuşlardır. Burjuvazi bu egemenlikle beraber kendi siyasal

¹⁹Aysel Aziz, (2003), *Siyasal İletişim*, Nobel Yayınları, Ankara, s.12

²⁰ İrfan Erdoğan, (1997), *İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş*, İmge Kitapevi, s.13

²¹ İrfan Erdoğan, (1997) a.g.e., s.13

iletişim literatürünü güçlendirmek için uğraşmıştır. Bu uğraşlar sonucu yaşanan, bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemeler yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesine olanak tanımıştır. İletişimdeki bu gelişmeler kitle iletişimini kolaylaştırmış sınıf mücadelelerinin de etkisiyle siyasal iletişim egemen sınıfın istekleri doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır.

Siyasal iletişimin önem kazanması ve üzerinde yoğun çalışmaların başlaması ise II. Dünya Savaşı sonrasına rastlar. Şendurur' a göre “bu önemin ortaya çıkışında I. Dünya Savaşı yıllarında radyonun kitlelerle iletişim kurmak için kullanılması ve II. Dünya Savaşı yıllarında da televizyonun iletişim de önem kazanıp yaygınlaşmaya başlaması ile siyasal iletişim önem kazanmış ve kullanım alanı genişlemiştir.”²² Bu dönem nispeten istikrarlı ve güçlü siyasi kurumlarla bağlantılı, parti yanlısı düşüncelerin ve tutumların yansıtıldığı siyasal iletişimin ilk dönemini oluşturur. Bu yıllarda yani 1940 sonları ve 1950’li yıllarda kitle medyasında yer almak oldukça kolaydı. Daha sonra, siyaset izleyicilerinin sayısını artıran daha güçlü bir kurum haline getiren, televizyon kanallarının sınırlı olduğu bir döneme gelindi. “Bu dönemde batı dünyasında 19. yüzyıldaki “medeniyet götürme” ideolojisine benzer, medeniyeti her türlü düşmana karşı koruma ve “azgelişmişlik” kavramlarıyla tanımlanan “modernleşme ideolojisi” anlayışı hâkim olmuştur.”²³ Erdoğan’a göre, “bu yeni modernleşme anlayışının bir sonucudur. Yeni modernleşme anlayışında egemen iletişim biçimi yine sözlü olarak yürütülmektedir.”²⁴ Kitle iletişim araçları ile kültürel egemenliği ele geçirme söz konusudur. Bu dönemde özellikle kitle iletişim araçlarındaki hızlı gelişme siyasal iletişimin kullanım alanı olarak boyut değiştirmesini ve çok yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bunda rekabet olgusu da önemli rol oynamıştır

Günümüzde ise, kitle medyası ile birlikte, iletişim araçlarının hızlı bir şekilde çoğalması göze çarpmaktadır. Bu nedenle günümüz iletişimin hızla arttığı her yere ulaştığı ve iletişim zenginliğinin yaşandığı bir dönem olarak nitelendirilmektedir.

²² Gülseren A. Şendur, (1999/3), *Türkçe Siyasal İletişim Kaynakçası*, İletişim, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, s. 171

²³ Tolga Tellan, (1999/4), *İletişim Gelişme Yazını ve Globalizm*, İletişim Dergisi, Ankara, s.3

²⁴ İrfan Erdoğan- Korkmaz Alemdar, (1990), *İletişim ve Toplum*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s.133

Bunun sonucunda siyasal iletişimde yeni uygulamalar ve düzenlemeler ortaya çıkmaktadır.

Geçmişte güçlü ülkelerin, iktidar kurmak ve egemenlik altına almak ya da kolonileştirmek için seçtiği birincil tercih silahlar ve iyi bir orduya sahip olmaktı. Güçlü ülke işgal ettiği ülkeyi yakıp, yıkıp, yağmalayarak kendi egemenliğini kuruyordu. Tarihsel süreç içerisinde bu durum form değiştirdi. Form değiştirmenin adı da siyasal iletişim oldu.

Günümüzde güçlü bir ülke, başka bir ülkeyi işgal etmeden önce kitle iletişim araçlarını kullanmaktadır. Kitle iletişim araçları aracılığıyla siyasal iletişim kurarak kendini haklı ve doğru göstermeye çalışmaktadır. Siyasal iletişim aracılığıyla kendini meşru gösterdikten sonra eğer gerekirse ikinci yol olarak ordu ve silaha başvurmaktadır.

Yeni uygulamalar ve düzenlemeler, akademik alanda yapılan çalışmaların artmasıyla ve siyasal iletişimin öneminin güç çevreleri tarafından keşfedilmesiyle artış göstermiştir. Bu güç çevreleri iktidar mücadelelerinde siyasal iletişimi ilk planda kullanmaya başlamışlardır ve akademik çevreleri de bu nedenle desteklemişlerdir.

Kısaca iletişimin özel bir alanı olarak siyasal iletişim üzerine yapılan çalışmaların gelişimi bir bakıma kitle iletişim araçlarının gelişimi ve yaygın kullanımı ile paralellik gösterir. Bu yaygın kullanım on dokuzuncu yüzyıldan sonra çok artmış modernleşme adı altında kitle iletişim araçları ile kültürel egemenlik kurmak kendi ideolojilerini yaymak çok olağan hale gelmiştir.

1.3. SİYASAL İLETİŞİMİN AKTÖRLERİ

Günlük toplumsal ilişkilerde insanlar siyasal iletişime çeşitli şekillerde maruz kalmaktadır. Bunun nedeni siyasal iletişim aktörlerinin günlük hayatın her alanında karşımıza çıkmasındandır. Bu yer alışı siyasal iletişim aktörleri siyaset üzerine çeşitli

söylemler üreten, siyasal liderler, medya profesyonelleri, baskı grupları, sendikalar vb. olabilmektedir. Bu aktörlerin birbirleriyle yürüttükleri söylemlerin değiş-tokuşu çerçevesinde siyasal iletişim süreci işler yani gerçekleşir.

Bu söylemleri gerçekleştiren aktörlere siyasal iletişim aktörleri diyoruz. Bu aktörlerin her biri toplumsal ilişkiler çerçevesinde kendilerine biçilen rolleri oynamaktadırlar. Köker' e göre bu aktörler "Politika yapıcı, parlamento, politikacı, yargıç, bürokrat, teknokrat devlet içi aktörler, devlet dışındaki diğer aktörlerdir. Bu kadroların içine, araştırma şirketlerinden, sendikalardan, sivil toplum örgütlerinden, sermaye gruplarına kadar pek çok örgütü de dâhil edebiliriz."²⁵

Aziz'e göre siyasal iletişimin aktörleri devletin uyguladığı siyasal sisteme göre değişmektedir. Örneğin, "devlet başkanı bir ülkede siyasal iletişimde bulunan en üst makamdaki kişi ya da yönetim biçimine göre imparator, kral, prens vb. olabilir. Hükümet yani siyasal iktidarlar siyasal partilerin devamıdır. Siyasal iktidarlar ülkeleri yönetirler. Oligarşi ve monarşi türü yönetimlerde ise, oluşan siyasal iktidarların içte çevre ve halkla, dışta ise diğer ülkelerle bir iletişim içerisinde bulunması gerekir. Bu iletişim yapısı gereği siyasaldır. Siyasal partiler siyasal iletişimin en geçerli olduğu, en çok kullanıldığı yerler ya da aktörlerdir. Siyasal partiler siyasal amaçla, halkı yönetmek üzere ortaya çıkan örgütlü gruplardır. Siyasal partilerin yaptıkları her türlü faaliyet siyasal iletişim içeriklidir."²⁶

Uygulanan siyasal sistem ne olursa olsun her ülkede en önemli siyasal iletişim aktörü gündemi belirleyen medyadır. Çünkü medya da yer alan her program siyasal iletişim sürecinin işleminde rol oynar ama özellikle haber medyasının rolü önemlidir. Medyanın siyasal iletişimde oynadığı rol aracı rolüdür. Yani var olan sistemin sürdürülmesi doğrultusunda programlar yapar. Uztuğ, siyasal iletişimin en önemli aktörü olarak haber medyasını görmektedir. Ona göre, haber medyası yöneten yönetilen ilişkisinde önemli bir kamuoyu ve gündem oluşturmakta ve denetim yaparak, bu konularda seçmen halkı bilgilendirmektedir.²⁷

²⁵ Eser Köker, (1998), *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*, Vadi Yayınları, Ankara, s.15

²⁶ Aysel Aziz, (2003), *Siyasal İletişim*, Nobel Yayınları, Ankara, s.17

²⁷ Ferruh Uztuğ,(2004), "*Siyasal İletişim Yönetimi*", MediaCat Yayınları, İstanbul, s.57

Siyasal iletişim ortamının oluşmasında siyasal aktörlerin olmazsa olmaz rolleri vardır. Bu aktörlerden her biri rollerini oynayarak sistemin oluşmasını sağlarlar. Herhangi bir aktörün rolündeki eksiklik siyasal iletişim ortamının oluşmasında sorun yaratacaktır. Ayrıca bu roller oynanırken her bir siyasal iletişim aktörünün yüklendiği işlev ile diğer aktörleri tanınması esasına dayanır. Bunlar kendi aralarında sivil, özerk bir alan oluştururlar. İşleyen siyasal iletişim sürecinde söz konusu aktörlerin her biri içinde buldukları duruma göre rollerini oynayarak siyasal iletişim sürecinin sürekli işlenmesini sağlarlar.

1.4. SİYASAL İLETİŞİM VE PROPAGANDA

Siyasal iletişim ve propaganda birbiriyle çok karıştırılan alanlardır. Bu iki alanın kesişme noktaları çoktur bunun yanında birbirlerinden ayrıldıkları noktalar oldukça azdır. Bu nedenle birbirleriyle karıştırılmaları doğaldır. Hem siyasal iletişimin hem de propagandanın temelde ortak noktaları siyasal arenada siyasal aktörler tarafından sık sık kullanılmalarında yatmaktadır. Özkan' a göre "siyasal iletişim ile propaganda arasında sıkı bir ilişki vardır. Siyasal iletişimin propaganda olarak tanımlandığı da görülür. Çünkü reklâmcılık ve onun politik arenadaki uygulaması olan siyasal reklâmcılık, propagandadan doğmuştur."²⁸

Propaganda terimi yüzyıllardan beri çeşitli dinlerin yayılma faaliyetlerini, siyasal grupların oy kazanma kampanyalarını, savaşan devletlerin dış destek ve yardım arayışında olan programlarını, tanımlamak için kullanılmaktadır. Devlet adamlarının, siyasetçilerin, generallerin, piskoposların, devrimcilerin ve ajitatörlerin rakipleriyle mücadelelerinde verdikleri çabalara şairler, yazarlar, besteciler, sanatçılar ve aktörler de kendi çabalarını katmışlardır.²⁹

Propaganda bir düşünceyi ya da bir inancı tek taraflı bir şekilde ve sistemli biçimde yaygınlaştırarak yandaş sağlamayı amaçlayan bir alandır. Siyasal söylemde propaganda

²⁸ Necati Özkan, (2004), *Seçim Kazandıran Kampanyalar*, Media Cat, İstanbul, s.13

²⁹ Necati Özkan, (2004), a.g.e., s.16

sözcüğü sıklıkla kullanılmaktadır. Atabey'e göre, propaganda bir amacı, bir fikri yaymak, hedef kitleyi fikren kazanmak, karşı tarafın fikir ve psikolojisini arzu edilen yöne doğru çevirmektir. Bu nedenle teşkilatlı ve devamlı telkinlerde bulunmaktır.³⁰

Propaganda da mesajlar yoğun bir şekilde ve tek taraflı olarak hedef kitleye aktarılır. Propaganda kavramında, verilen mesajlar tartışılmaz, yorumlanamaz. Burada gönderilen siyasal mesajların, olduğu gibi, verildiği biçim ve içerikte kabul edilmesi, onaylanması beklenmektedir. Buna bağlı olarak da sonucunda tutum ve davranış değişikliği oluşmaktadır. Bu nedenle, propagandanın tek yönlü mesaj göndermesi söz konusu olduğu için iletişimden değil tek taraflı bir iletimden söz edebiliriz. Propaganda kitleleri kısa sürede harekete geçirmeyi hedeflemektedir. Verilmek istenen tüm mesajlar kısa zamanda verilerek hemen sonuca ulaşılmak istenmektedir. Hitler "Kavgam" kitabında propagandanın olabildiğince yalın ve basit olması gerektiğini anlatmıştır. Sistemli, yalın ve tekrarlanan iletişim çabaları olarak görebileceğimiz propaganda bu şekilde kitleler üzerinde ikna edici olmaktadır.

Aslında propaganda ve siyasal iletişimin amaçları aynıdır kamuoyu oluşturma yani yandaş sağlamak ama bu yandaş sağlama ya da kamuoyu oluşturmada gidiş yolları farklıdır. Örneğin siyasal iletişim uzun süreli ve güvene dayalı bir iletişim biçimi iken propaganda kısa süreli, hemen sonuç almaya yönelik ajite edici bir iletişim biçimine sahiptir. Aziz'e göre, "propaganda da kullanılan yöntem ve teknikler siyasal iletişimde de kullanılır, ancak burada söylemde farklılık vardır. Propagandada kullanılan, örneğin kaynağın güvenilir olması, kitleyi mesajları almaya hazır duruma getirme, çoğunluktan söz etmek, sayılar yerine yuvarlak rakamlar ve oranlar vermek, bilinen ortak noktalardan hareket etmek, mesajları yineleme, geniş kitlelere ulaşmak için kitle iletişim araçlarını kullanmak gibi özellikler siyasal iletişimde de kullanılmaktadır. Propaganda da kullanılan dil farklıdır. Ve "düş" yaratmaya yöneliktir. Propaganda tüm gücünü mesajları kullanacağı dilden alır.³¹

³⁰ Ümit Atabek, (1999/3), *Akademik İlgi Alanı Olarak Siyasal İletişim*, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Ankara

³¹ Aysel Aziz, (2003), *Siyasal İletişim*, Nobel Yayınları, Ankara, s.54

1.5. SİYASAL İLETİŞİM VE DİL

Dil bireyi topluma bağlayan ve toplum ile bireyin birlikte bütün entelektüel çabalarını yerine getirmesini sağlayan en önemli araçtır. Aksan bunu şu şekilde açıklamaktadır: Dil gerek insan gerek toplum gerekse insan ve toplumdaki düşünülemez olan bilim sanat, teknik gibi bütün alanlarla ilgili bulunan aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur. İnsan açısından bakınca insanın dünyadaki yerini ve değerini belirleyen odur. Konuşma yeteneği dolayısıyla dil, insanı insan yapan niteliklerin başında gelir. Onun duygularını düşüncelerini, isteklerini bütün incelikleriyle açığa vurmasına, yaşamını sürdürebilmesine olanak sağlar.³²

Bu açıdan baktığımızda iletişimin temelinde de dilin yattığını ve ne kadar önemli olduğunu görmekteyiz. Tüm sesli-sözlü ve yazılı- basılı mesajların aktarılabilmesi için dilin kullanılması gerekir. Bıçakçı' ya göre "dil insan iletişiminin en temel ve doğal zorunluluğudur. Dilini kullanabilmesi için insanın kemiksiz dil, ağız, boğaz, ciğer ve havayı maniple ederek iletişimin gerçekleşmesindeki anlamlı sözlü sembollerini çıkarması gerekir. Biz buna ses diyoruz. Ses çeşitli doğal ve yapma araçlar kullanılarak üretilir. Ses iletişimde, iletişimin her ögesi gibi, hem araç, hem amaç hem de ileti olarak anlamlar kodlar. Konuştuğumuz dil de gelişmiş bir kod sistemidir. Harflerden ve sözcüklerden oluşan dil, bizi kavramlara götürür. Kavramlarla düşünüp konuşur ya da yaşarız. Bunlara yüklediğimiz anlamlar farklı olabilir. Anlaşmamızı sağlayanda anlaşmazlıklarımızı ortaya çıkaranda kodlardır."³³

Özellikle iletişim ve siyasal iletişim alanında dilin kullanımına ilişkin bir araştırma yapmak istiyorsak öncelikle bu alanda en fazla çalışmış olan yapısalcı yaklaşıma bakmamız gerekmektedir. Yapısalcı yaklaşımda yapısalcılık ve göstergebilim araştırmalarında dil ve işaret sistemlerinin ideolojik vurguları üzerinde çok durulmuştur. Bu konuda en dikkat çeken çalışma Roland Barthes'a aittir. Barthes'ın, 1960'larda "ideolojiyi, yönetici sınıfın toplumsal gerçekliği biçimlendirme biçimi" olarak tanımlaması ve medya metinlerini sorgulayarak çıkarması, çağdaş medya metinlerine

³² Doğan Aksan, (1998), *Her Yönüyle Dil*, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.439

³³ İlker Bıçakçı, (2002), *İletişim ve Halkla İlişkiler*, Media Cat, İstanbul, s.21

bakma tarzında önemli bir değişikliğe neden olmuştur. Aynı şekilde egemen yapı çözümleri üzerinde duran Neomarksist yaklaşımları etkilemiştir. Barthes, medya metinlerine ilişkin çalışmaların da bu metinlerin içinde barındırdığı düz anlam ve yan anlama bakarak ideolojik söylemleri çıkarmıştır. Barthes'a göre, "yan anlam düz anlama yaslanır. Bunun sonucu olarak düz anlam ve yan anlam bir bütünlük içinde karşımıza çıkar ve ideolojik olanı gözlerden siler. İşaret gerçekliğini kurar ve okuyucuya dayatır. Barthes, ayrıca "seçim fotojenisi" başlıklı yazısında seçim kampanyalarında kullanılan fotoğrafların anlamlandırılması üzerine de çalışmalarını sürdürmüştür. Seçim kampanyalarında kullanılan fotoğraf seçiminin politikanın kişiselliğini, ataerkil yönelimlerini, dile getirdiğini belirtmekte, fotoğrafın tinsel değerler şantajı oluşturduğunu, erkeklik, vatan, aile, onur ve savaşın göstergeleriyle yüklü olduğunu göstermekte ve politikanın mantık dışılığının fotoğrafını çözümlenmektedir."³⁴

Barthes'ın dışında üzerinde durmamız gereken yapısalcılardan diğeri de Saussure'dür. O da dilin ideolojik kullanımı üzerine çalışmıştır. Dili kullanarak yaptığımız kodlamalar ile duygu düşünce ve bilgileri aktarırken ona ideolojik anlamlarda yüklediğimizi söyler ve şu şekilde tanımlar "dil belli bir insan topluluğuna özgü, çift eklemli sesli göstergeler dizgesidir ve bireylerce kullanılabilmesini sağlayan ve toplumca benimsenmiş bir uzlaşım sal düzendir. Saussure, dilin (Langage: Bir bütün olarak insanın konuşması, dil yetisi) iki yönden oluştuğunu düşünür: Dil (Langue:Dil dizgesi) ve söz (Parole:konuşma edimi) Dil yetisi (Langage) genel olarak insanların belli düzene göre oluşturdukları anlamlı sesler aracılığıyla iletişim kurabilme yeteneğini açıklar. Bir yanıyla toplumsal bir niteliği olan dil yetisinin, bir yanıyla da bireysel bir niteliği vardır. Bütün sağlıklı insanlarda doğuştan var olan kalıtımla kavranılmış, ancak gelişmek için de uygun çevresel uyarıyı gerektiren konuşma yetisidir. Dil (Langue), dil yetisinin toplumsal yanıdır; toplumların anlaşma, iletişim kurma aracıdır. Dili kullananların hepsinin belleklerinin incelenmesinden çıkar sanabilecek bir ortak olgudur. Bireylerin zihinlerinde birikmiş sözcük imgelerinin toplamıdır."³⁵ Kısaca Saussure, genel anlamda dilin bütün sağlıklı insanlarda doğuştan var olan kalıtımla

³⁴ H., Barthes,(1961), *Wahrheit und Ideologie*, Zurich an Stuttgart, Eugen Reut sch , Verlag, s.56

³⁵ F.Saussure, (1977), *Cours de linguistique générale*, ed. C. Bally and A. Sechehaye, with the collaboration of A. Riedlinger, Lausanne and Paris

kazanılmış ancak gelişmek için de uygun çevresel uyarıyı gerektiren konuşma yetisi olduğunu söylemektedir.

Saussure'den Lacan'a geçtiğimizde, Lacan, dilin insanın toplumsallaşabilmesinde ve doğduğu toplumsal-kültürel yapıya bir biçimde girebilmesinde tek yol olduğunu söyler. Bunu da “sembolik” olarak adlandırmaktadır. Lacan'ın “sembolik” olarak adlandırdığı yapı, kültürel ve toplumsal örüntüyü taşıyan “dil”dir. Lacan göre, “bebeğin doğumundan önce onu bekleyen bir dil vardır ve anne babasının vereceği addan, tüm gelecek tasarımlarına kadar genişletilebilecek bir alanda dilin ön-belirleyiciliği söz konusudur. İnsan, semboller onu insanlaştırdığı için konuşur” demektedir.³⁶

Dil ile medya ilişkisine geçmeden son olarak Kantçı veya neokantçı okulun düşünürlerine de yer vermekte yarar var. Bu düşünürler, 1930'lardan 1960'ların ikinci yarısına kadar Türkiye'de felsefe ve hukuk alanlarında hocalık yapmışlardır. Bunlar Aster, H. Heimsoeth, H. Freyer, Hirsch'tir. Bunların tamamı yeni kantçıdır. Yeni kantçı filozoflardan Lange, Cassirer, Zeller, Heimsoeth, Freyer, Max Weber ve Simmel'in bazı yapıtları Türkçe'ye çevrilmiştir. Kantçı ve neokantçılar' a göre dil bir konumdur. Dil ve söylem içinde ve dil veya söylem için olanlar dışında hiç bir varlık yoktur demektirler.

Barth'ın yaklaşımına göre ise, “dil dışında dünya var olsa da biz onu ancak söylem dolayımı ile anlamlandırabiliriz biçiminde olmaktadır. Gerçeklik hiç bir zaman toplumsal insan tarafından ham haliyle yaşanmaz. Sorgulanan gerçeklik ister doğanın açık gücü olsun, ister insanların başka insanlarla ilişkileri olsun, her zaman dilin uygulanması yapısından geçerek yaşanır. Bu yaşanma bir çarpıtma veya gerçeğin yansıtılması değil, gerçeğin kurulduğu etken bir toplumsal süreçtir.³⁷ Bennet'e göre, “anlamlandırmanın çarpıtıcı sistemlerini” “bir doğru” ile kolayca dengelemek mümkün değildir. Gerçeği, hiç bir uyarılama yapmaksızın aktarmaya izin veren bir sistem yoktur. Bu durumda çözümlenmeler, “işaret ve ‘gerçeklik’ arasındaki ilişkiyi incelemek yerine, işaretler arasındaki ilişkileri ve ideolojik ilişkilerin yapılanmış alanında

³⁶Jaques Lacan, (1968), *Speech and Language in Psychoanalysis*. Çev., Gül Çağla Güven, Milliyet Yayınları, İstanbul, s.65

³⁷H. Barth, (1961), *Wahrheit und Ideologie*, Eugen Reutsch Verlag, Zurich and Stuttgart, s.43

anlamlandırmanın anlamlandırma üzerindeki etkilerini incelemeye yönelmelidir.³⁸ Ve eğer gazetecilik olguların anlamlandırılması üzerine girilen mücadele içinde yer alan bir pratikse o zaman biz, haberi “gerçek” anlamları “çarpıtmakla” suçlayamayız. Yani “somut toplumsal ilişkiler” vardır. Gazetecilik yeterliliği “somut toplumsal ilişkilerin bir ifadesi” olarak haberlerin ele alınıp sorgulanması ile değerlendirilebilir.

Habermas, bu durumun dilin kendi doğasından kaynaklandığını öne sürer. Der ki, “dil için ideal konuşma durumu keyfi olarak oluşturulmuş bir ideal değildir. Dilin doğasında asli olarak bulunmaktadır. Dili kullanan herkes bu yolla doğruluk iddiası da dâhil geçerlilik iddiasını doğrulayabileceğini varsayar. Tekil bir konuşma bireylerin bir diğeriyle özgür, açık ve eşit bir iletişimde yaşayabileceği bir toplumsal hayat biçiminin olasılığına dayanır. İkincisi, durum böyle olunca ideal konuşma durumunun etkileşim ve toplumsal kurumların hali hazırda var olan iletişim biçimlerinin yetersizliğine ilişkin eleştirel bir ölçüt sağladığı ortaya çıkar. İster geleneğin etkisine isterse de iktidarın ya da egemenliğin kullanımına dayansın, herhangi bir uzlaşım, rasyonel bir uzlaşımın sapan bir uzlaşım olarak açıklanacaktır. Böylece ideal konuşma durumu farz edildiği gibi eleştirel kuramın nesnel olarak verili bir temelini sağlar.”³⁹

Eğer dil toplumsal ilişkilerimizi nasıl kuracağımızı belirleyen bir araçsa ve kullanılan dil doğruluk ve geçerlilik iddiası taşıyorsa siyasal iletişimde dil kullanımının ne kadar önemli olduğunu söylemek yanlış olmaz. Eğer ki dil başarılı ve doğru kullanılırsa siyasal iletişimin de başarılı olması sonucunu doğurur. Bu nedenle siyasal iletişimde bulunacak tüm siyasal aktörlerin ana dillerini ya da mesajlarını gönderecekleri dili çok iyi bilmeleri ve etkili olarak kullanmaları gerekir.

Günümüzde, siyasal iletişimde ideolojik dilin kullanımı ile ilgili tartışmalar artış göstermiştir. Özellikle kitle iletişim araçlarının okuyucuyla belli bir iletişim kurma tarzına dönüştüğü söylenen bu tür bir kullanımın belirsizlik taşıması ideolojik olmasından kaynaklanmaktadır. Bilindiği gibi kitle iletişim araçları siyasal iletişimin en önemli araçlarından bir tanesidir kitle iletişim araçları siyasal iletişimi dili kullanarak gerçekleştirir. Bu şekilde var olan kültürün yerine yenisini yaratır yaratılan bu kültür

³⁸ E.A. Bennet, (2006), *Jung Aslında Ne Dedi?* Say Yayınları, İstanbul, s.34

³⁹ J. Habermas, (1970), *Towards a Rational Society*, Heinemann, Londra, s.87

egemen ideolojinin oluşmasını sağlar. Bolat'a göre, kitle iletişim araçları "bu şekilde kültürün kuşaklara aktarılmasını, hem de öğretilmesini etkileyerek ve genellikle istenmeyen biçimde yönlendirerek adeta bir bumerang gibi topluma geri göndermektedir."⁴⁰ Kitle iletişim araçlarının dili kullanarak yeniden kültür oluşturması yeni bir ideoloji yaratmak için olduğunu söylemiştik ayrıca kitle iletişim araçları dili kullanarak ürettiği ideolojinin taşınmasını ve yaygınlaşmasını da sağlamaktadır. Kitle iletişim araçlarının ürettiği bu döngüsel siyasal iletişim biçimi ile topluma ideolojik bir yön verme gerçekleşmiş oluyor. Kitle iletişim araçları bunu nasıl yapmaktadır? Kitle iletişim araçları bunu ürettiği her program ile yapmaktadır ama özellikle haber metinleri bu konuda en önemli işlevi görmektedir. Haber metinlerini aktardığı metni çarpıtarak insan zihninde farklı algılamalar yaratmaktadır. Chomsk'ye göre, kitle iletişim araçlarının haberleri çarpıtması "haberlerin ve çözümlerinin çatısını yerleşik ayrıcalıkları destekleyen bir çerçevede kurarak ve bu doğrultuda her türlü tartışmayı sınırlandırarak olmaktadır. Kitle iletişim araçları bu şekilde birbiriyle kaynaşmış olan devletin ve şirketlerin çıkarlarına hizmet etmektedir."⁴¹

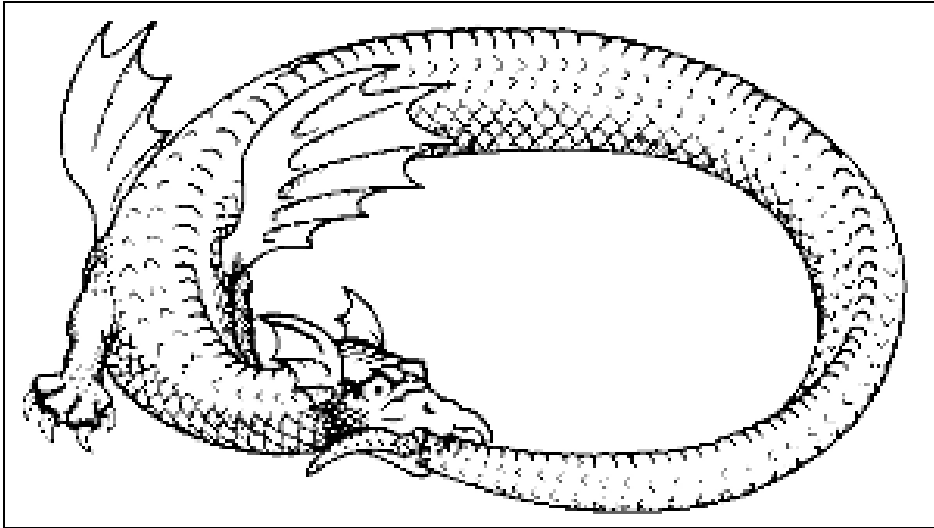
⁴⁰Salih Bolat, 1999/4), *Dil ve Medya İlişkisi*, İletişim Dergisi, Ankara, s.131

⁴¹Noam Chomsky, (1993), *Medya Gerçeği*, Tüm Zamanlar Yayınevi, İstanbul, s.29

İKİNCİ BÖLÜM: İDEOLOJİ

2. 1. PARADOKSAL BİR KAVRAM OLARAK İDEOLOJİ

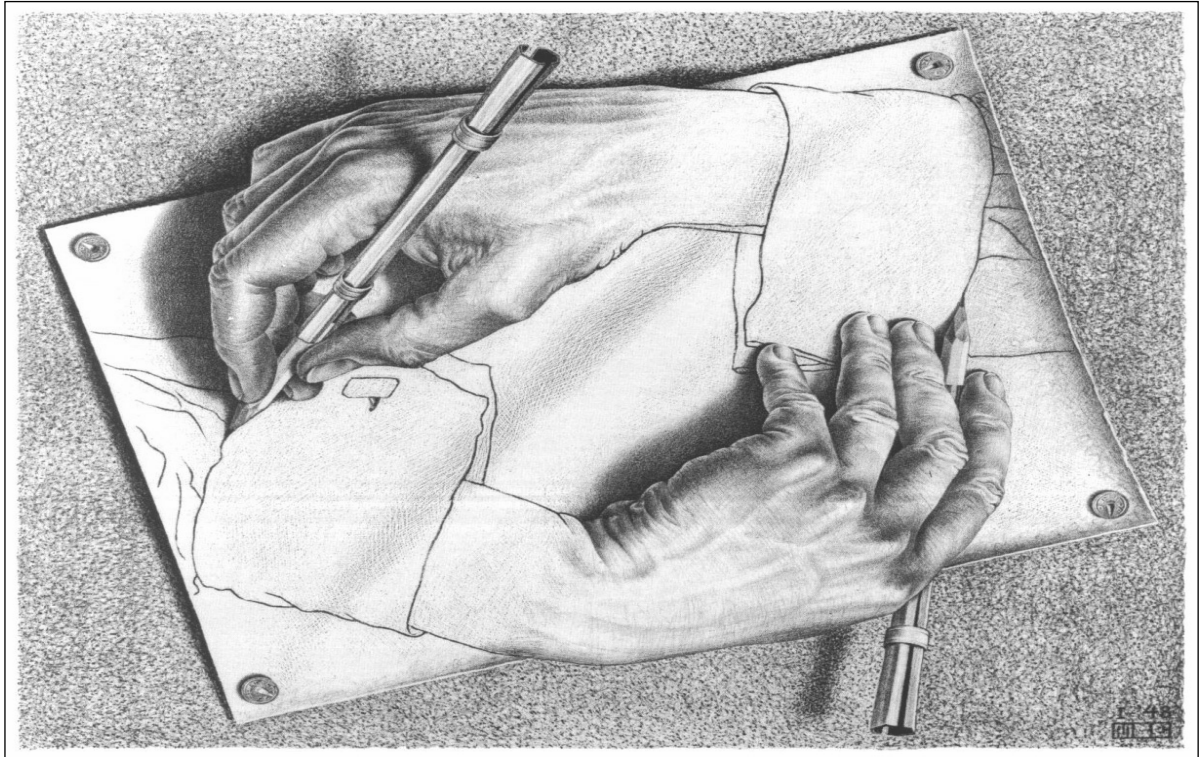
İdeoloji kavramı üzerine çalışan bir araştırmacının karşılaşacağı ilk ve en önemli sorun kavramın kayganlığıdır. Bu kavram üzerine geliştirilecek her tür tanım veya açıklama daha en baştan sağlam bir referans noktasının yokluğu hissini beraberinde getirme riskini taşıyacaktır. Bunun nedeni, araştırmacının hakkında düşünce geliştireceği konunun yani ideolojinin, yine düşüncenin kendisine, daha doğru bir ifadeyle düşüncenin en temel dayanaklarına göndermede bulunan bir kavram olmasıdır. En kötü durumda, araştırmacı nesnellikle bütün bağı yitirmiş ve dolayısıyla dayanaksız ve belki de kendi kendisini çürüten bir argümanlar dizisinin hem üreticisi hem de tüketicisi konumuna düşecektir. Böylesi bir durum, kendi kuyruğunu yiyen sürüngen metaforu ile betimlenebilir:

Şekil 1: Kendi kuyruğunu yiyen ejderha.

Metafor kendi kendisini tüketerek kendisini sürekli tarzda üreten düzeneklere işaret etmektedir. Bu, düşünsel bir düzenek olan ideoloji için kendi üretimi olan düşüncelerle ve yalnızca kendi doğruluk kriterlerine referansta bulunarak yeniden kendini oluşturan

düşünce sistemini yaratmak anlamına gelmektedir. Ayrıca, kendi kaynaklarından beslenen böylesi bir kapalı düzeneğin her defasında kendisini tekrarlaması da doğal bir beklenti olacaktır. Bir başka metafor, M.C. Escher'in kendi kendilerini çizen eller metaforu hem referansını kendisinde bulan hem de sürekli tarzda kendisini üreten düzeneklerin belki de en özlü ve açık görselleştirmesidir:

Şekil 2: M.C. Escher'in kendi kendilerini çizen eller metaforu.

Kendine referansta bulunarak doğruya erişme çabası, bilimin dışladığı öznel düşünme pratiğine karşılık gelmektedir. Bilimsel olanın karşısına ideolojik olanı koyduğumuzda da ifade etmeye çalıştığımız bu öznel düşünme tarzıdır. Tam da bu noktada ideoloji üzerine çalışmanın zorluğu ortaya çıkmaktadır. İdeolojik söylemin objektif bir referanstan yoksunluğundan kaynaklı kötü çağrışımına işaret ederek, McLellan, insanların kendilerini nasıl bu tür bir düşünce tarzından bağışık görmeye ve göstermeye çalıştıklarını şöyle ifade etmektedir: ... İdeolojik olan başkası'nın düşüncesidir; bizimki değil. Kendi düşüncemizin ideolojik olabileceği fikrini neredeyse

içgüdüsel olarak reddederiz ki, en değerli kavramlarımızın dayanaklarının kaygan bir zemine oturduğu iddia edilmesin.⁴²

Yine McLellan'ın belirttiği gibi, ideoloji üzerine herhangi bir inceleme, ideoloji hakkındaki tüm görüşlerin kendilerinin ideolojik olduğu gibi hazin bir sonuca varmaktan kaçınmamızı zorlaştırır.⁴³

Her söylemin ideolojik olduğu varsayımından yola çıkmamız halinde de, bütün Giritlilerin yalancı olduğunu söyleyen Giritli Epimenides'in düştüğü mantıksal paradoksa düşeriz. Epimenides'in bir Giritli olarak hep yalan söylediği varsayımından hareket edecek olursak Giritlilerin yalancı olduğuna dair söylediği de yalan olur yani başlangıç varsayımının tam tersine, Giritlilerin yalan söylemediği sonucuna ulaşırız. Mantıksal paradoksların en öze indirilmiş örneğini aşağıdaki türden cümlelerde görürüz:

Bu cümle yanlışır. Buradaki işaret sıfatının, içinde yer aldığı cümleye referansta bulunduğunu kabul ederek cümleyi yorumlarsak şu mantıksal açmaza düşeriz. Cümlelerin doğru olduğu varsayımından hareket edersek cümlelerin yanlış olduğunu, cümlelerin yanlış olduğu varsayımından hareket edersek de cümlelerin doğru olduğunu kabul etmek zorunda kalırız; yani her durumda başlangıç varsayımımızın tersine ulaşırız ki buna mantıksal paradoks demektediriz. 'İdeoloji hakkındaki tüm görüşlerin kendilerinin ideolojik olduğu' varsayımından hareket eden bir araştırmacının sunacağı ideoloji incelemesi de özü itibariyle aynı paradoksal yoruma açık olacaktır: Örneğin: "İDEOLOJİ ÜZERİNE BİR İNCELEME" söylemini kullanırsak, bu söyleminde ideolojik olduğu dikkatimizi çekecektir. Öyleyse, kendisini yineleyerek de olsa, sürekli tarzda içinde düşünce üretilen bu alan yani ideoloji hakkında dışarıdan objektif düşünce geliştirme olanağı hiç yok mudur? Bu konuda yapılacak her inceleme daha baştan bilimin afrozuna uğramaya mahkûm mudur? Bütün bunlara bir de ideolojinin aktif yönünü vurgulayan görüşleri, örneğin Elster'in⁴⁴ ideolojinin basit bir zihinsel yansıma olmayıp etkisi altındakilerin arzularına şekil veren bir güç olduğu iddiasını eklersek, ideolojik inceleme için objektif bir referans noktasından tümüyle yoksun olduğumuz

⁴² David McLellan, (2005), *İdeoloji*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.1

⁴³ David McLellan, (2005), a.g.e., s.2

⁴⁴J. Elster,(1982) '*Beliefs, Bias and Ideology*', Rationality and Relativism, der. M. Hollis ve S. Lukes, Blackwell, Oxford.

kanısı iyice güçlenecektir. Fakat bu kadar kötümser olmamızı gerektirmeyecek bazı çalkış noktaları bulmamız mümkündür. Birincisi, McLellan'ın⁴⁵ belirttiği gibi, “hepimizin gerçek ve güçlü ideolojilere sahip olduğu doğrudur; ama bu durumun farkına varmamız hiç olmazsa bilinçsiz birer kurban olmamızın önüne geçebilir.” İkincisi, başka düşünür ya da araştırmacıların ideoloji üzerine söylediklerini, bu kişilerin sosyo-politik konumlarını dikkate almak suretiyle ve karşılaştırmalı olarak gözden geçirirsek konuya ilişkin görece dışarıdan / objektif bir bakış açısı elde edebiliriz. Üçüncüsü, öznel düşüncenin içinde var olduğu nesnel dil formlarına bakarak zihin üzerinde ideolojinin etkisini gösteren iz ya da örüntüler tespit edebiliriz. Birinci hususta belirtilen tehlikenin farkındalığına ulaşmış sayılabiliriz. Bundan sonra yapmamız gereken bu farkındalığı sürekli kılmaktır. İkinci husus için, ideoloji kavramının tarihsel süreç içerisinde belli başlı düşünür ve araştırmacılar tarafından nasıl yorumlandığına ve / veya geliştirildiğine bakacağız. Üçüncü olarak da, dilin ideolojik öğeleri kodlamak için ne tür biçimsel araçlara sahip olduğunu örnekler üzerinden inceleyeceğiz. Elbette, ideoloji kavramının ne tarihsel ve karşılaştırmalı ne de dilbilimsel incelemesini hak ettiği kapsam ve derinlikte sunabilme olanağından yoksunuz. Her ikisi de, bu çalışmanın kapsamını aşan derinlikte çalışma alanlarıdır. Fakat en azından konuya ilişkin kendi konumumuzu netleştireceğiz ve eğer başarabilirsek de okurun zihninde birtakım sorular bırakacağız.

⁴⁵ David McLellan, (2005), *İdeoloji*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.2

2. 2. İDEOLOJİ KAVRAMININ TARİHSEL SÜRECİ

2.2.1 Post-Mitolojik Bir Kavram Olarak İdeoloji

Ayrı bir sözcük ile isimlendirilmemiş bile olsa, ideoloji kavramının kökleri Ortaçağa kadar uzanmaktadır. Ortaçağın sonuna kadar süren toplumsal tarihi insanın ‘mitolojik’ dönemi olarak adlandırabiliriz. Bu dönemin zihinsel dünyasına damgasını vuran, geleneksel inançları, bu inançların içinde kurumsallaştığı geleneksel dinleri, inançların kalıplaşmış ifadeleri olan ritüelleri ve çeşitli sembolik güçleri olan idolleri içine alan atadan kalma, görece durağan, kendi içinde tutarlı ve hiyerarşik yapılar olmuştur. Bir kez oluştuktan sonra donup kalan, değişen koşullara uyumun değil değişmezliğin asıl olduğu inanç ve semboller sistemi anlamına gelen yapılara mitolojik yapılar denmektedir. Habermas’ın (1970) insanlığın yeni dünya görüşleri olarak ideolojilerin dünyanın geleneksel yorumlarının eleştirisinden çıktığını iddia eder.⁴⁶ McLellan’ın (2005) belirttiği gibi, Ortaçağ dünyasının yıkılmasıyla birlikte Batı Avrupalı entelektüellerin karşısına bir dizi doğayı, insanı ve toplumu anlamlandırmaya ilişkin felsefi soru çıkmıştır. Bu soruların zihinsel kısırtıcılığı, ritüellerin huzur verici pratiği yerine sözün dönüştürücü gücünü savunan, bireyi ve vicdan özgürlüğünü vurgulayan Protestanlık tarafından iyice körüklenmiştir.⁴⁷ Bu dönemde dünyanın mitolojik yorumlanışına eleştirel bir tutum takınıp bunun yerine gözleme dayalı incelemeyi öneren en etkili düşünürler arasında Francis Bacon ve Thomas Hobbes yer almaktadır. Novum Organum (1620) adlı eserinde, Bacon (1994), o zamana dek insan düşüncesinin, hatalı ve irrasyonel kavrayışlar olarak tanımladığı, idollerin gölgesinde kaldığını öne sürmüş ve burada geliştirdiği idoller kuramı⁴⁸ ile modern sosyal bilimleri başlatmıştır. Mitolojik dönemde, geleneksel din bireylerin gündelik yaşamıyla öteki dünyanın

⁴⁶J. Habermas, (1970) *Towards a Rational Society*, Heinemann, Londra,

⁴⁷David McLellan, (2005), *İdeoloji*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

⁴⁸ Bacon’a göre, dört çeşit idol vardı: Kabile idolleri, mağara idolleri, pazaryeri idolleri ve tiyatro idolleri. McLellan (2005) bu idolleri kısaca şöyle açıklamaktadır: “Birinci gruptaki kabile idolleri, geleneğin kutsadığı fikirleri kabul etme ya da rasyonel bilgiye ulaşma sürecine tutkuları karıştırma eğilimini ifade eder. Mağara idolleri ise bireyin özgül bakış açısını temel alan ve daha genel bir perspektifi dışlayan idollerdir. Pazaryeri idolleri ise dilseldir; burada pazarla temsil edilen toplumsal etkileşim, genelde gerçekliğe uzak düşer ve dolayısıyla rasyonel bir kavrayışın önünde engel teşkil eder. Tiyatro idolleri ise eskinin dogmatik görüşleridir; ampirik bir temelleri olmadığı için kurmaca bir dramdan pek farklı sayılmazlar”. (s. 4)

kutsallığı arasındaki etkileşime odaklanmış ve birincisini ikincisine tabi kılmaya çalışmıştı.. Hobbes, *Leviathan* (1651) adlı ünlü eserinde, İsa'nın, İncil'de yer alan bildik 'komşunu kendin gibi sev' ilkesiyle açıkça çelişen bir tarzda, 'herkesin herkes ile savaş halinde olduğu' varsayımından hareketle bireyin topluma karşı sorumlu olmadığı, maddi çıkarını maksimize etmek için yasalarla belirlenmiş sınırlar içinde ekonomik ve diğer arzuları peşinde özgürce koşacağı bir dünya için, sonrasındaki Batı Siyasal Felsefesinin neredeyse bütün ajandasını belirleyen seküler ilkeler öne sürmüştür.⁴⁹ Yani, Hobbes'un arzuladığı dünyada bireyin davranışlarını rasyonel yöneticilerce belirlenmiş yasalar dışında sınırlayacak hiçbir engel olmayacaktır.

İdeoloji kavramı, üzerinde sistematik olarak çalışılan bir alana karşılık gelmesi yönüyle Fransız Aydınlanmasının bir ürünüdür. İdeoloji sözcüğünün kendisini ilk kez dolaşıma sokan Fransız Aydınlanma Düşünürü Antoine Destutt de Tracy (1755-1836) olmuştur. İdeolojinin Unsurları (*Eléments d'idéologie*) (1817-1818) adlı eserinde, bütün diğer bilimlere zemin teşkil edecek yeni bir düşünceler bilimi, bir "ideology" önermiştir. De Tracy'e göre, dinsel ya da metafizik önyargılardan bağımsız bir biçimde, düşüncelerin kökeninin rasyonel olarak araştırılması adil ve mutlu bir topluma giden yolu açacaktır.⁵⁰

De Tracy'de, bu iyimserliği doğuran, insanların bir tabularasa olarak hiçbir bilgi ile donanmamış olarak doğduklarına, doğa ve toplumun örtüştüğüne ve bireysel düşüncelerin kökenindeki evrensel insan ihtiyaç ve arzuların ortaya çıkarılması ile hem bu arzular arasındaki hem de doğa ile toplum arasındaki uyumun yakalanabileceğine inanç duymuştur. Bu uyum için gerekli evrensel yasaları ortaya çıkaracak olan da, düşüncelerin rasyonel bir tarzda araştırılması, yani ideoloji olacaktır.

Ancak, ideoloji kavramına bu olumlu yaklaşım çok uzun sürmedi. Başlangıçta, kendisinin de başında Aydınlanma düşüncesini yayma göreviyle De Tracy'nin olduğu Institut de France'ın bir üyesi olmasına rağmen, iktidarı yerleşik dini kurumlarca de

⁴⁹Thomas Hobbes, (2002), *Leviathan*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.34

⁵⁰ H. Barth, (1961), *Wahrheit und Ideologie*, Eugen Reutsch Verlag, Zurich an Stuttgart, s. 45

desteklenen bir imparatorluğa doğru evrildikçe Napolyon liberal ve cumhuriyetçi ideologlardan uzaklaştı ve ideoloji terimine kötüleyici bir anlam yükledi: Yasaların kaynağını, insan kalbinin bilgisinde ve tarihin derslerinde aramak yerine, halkların hukukunu ısrarla araştırdığı ilksel nedenlere dayanarak yazmaya çalışan ideoloji, yani bu karanlık metafizik, güzel Fransa'mızın bütün talihsizliklerinin sorumlusudur.⁵¹

Her ne kadar, ideoloji terimi Fransız Aydınlanması'nın bir ürünü olsa da, ideoloji kavramını siyasal söylemin gündemine oturtan ve terimi popülerleştiren Karl Marx ve takipçileri olmuştur. Bu nedenle incelememizin geriye kalanını, çoğu kez yapılageldiği gibi, Marksist ve Marksist olmayan yaklaşımlar eksenine oturabiliriz.

2.2.2 Marksist Yaklaşımlarda İdeoloji

Fransız Aydınlanmasında, “fikir ve düşüncelere” genel ve objektif bir yaklaşımın ifadesi olarak kullanılan ideoloji terimi, sonrasında daha dar ve olumsuz anlamlarda kullanılmaya başlanmıştır. Terimin referans alanı, ‘dünyaya, topluma, insana yönelik duygular, tutumlar ve düşünceler sistemi’ olarak daraltılmış; ayrıca terim, ‘bir kişiye, gruba, topluma ait özel çıkarları haklılaştırmaya (meşrulaştırmaya) yarayan fikirler sistemi’ olarak tanımlanarak olumsuz bir anlamla yüklenmiştir. Karl Marx’a göre, hangi sınıf egemen ise onun fikirleri o döneme damgasını vuracaktır. Örneğin, aristokrasinin egemen olduğu feodal dönemde toplumsal düşüncede egemen olan kavramlar namus, onur ve bağlılık iken burjuvazinin iktidarı ile birlikte bu düşünsel egemenlik alanı eşitlik ve özgürlük gibi kavramlara ait olmuştur.⁵² Kendisinden önce egemen olan sınıfın yerini alan her yeni sınıf, kendi amaçlarına ulaşmak için de olsa, kendi çıkarını, toplumun bütün üyelerinin ortak çıkarı olarak göstermek zorundadır. Ya da şeyleri fikir planında açıklamak istersek: bu sınıf, kendi düşüncelerine evrensellik biçimi vermek ve onları, tek mantıklı, evrensel olarak geçerli düşünceler olarak göstermek zorundadır.

⁵¹H., Barth, (1961), *Wahrheit und Ideologie*, Eugen Reutsch Verlag, Zurich an Stuttgart, s.2

⁵²Karl Marx, (1977), *Selected Writings*, (der. D. McLellan), Oxford University Pres, Oxford, s.56

Marx'ın ideoloji tartışmasına getirdiği en önemli açılım, Hegel'in idealist felsefesini, kendi ifadesiyle, tersine çevirip ayakları üzerine oturmak suretiyle geliştirdiği materyalist dünya görüşünde yatmaktaydı. Kendisinden önceki düşünürler büyük bir çoğunlukla, geliştirecekleri düşünce sistemini, "ilksel nedenlere", temel alınabilecek bir takım kavram ya da öncüllere dayandırmaya çalışırken, Marx insan düşüncesinin kaynağını maddi yaşamda arama gerekliliğini ısrarla öne sürdü. Bu savının en özlü ifadeleri hem Alman ideolojisi'nde (*Die Deutsche Ideologie*) hem de Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı'nın (*Zur Kritik Der Politischen Ökonomie*) Önsöz'ünde yer alan bir yargıda görülür: Yaşamı belirleyen bilinç değil, tersine bilinci belirleyen yaşamdır.⁵³ İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır.⁵⁴

Marx'a göre ideolojik düşüncede, maddi gerçeklikten düşüncelere değil düşüncelerden maddi gerçekliğe doğru bir hareket vardı. Daha da önemlisi, sürecin bu şekilde ters çevrilmiş olması gerçekliğin düşünsel zeminde gizlenmesine ve çarpıtılmasına yol açıyordu. Fakat bu tespitle de yetinmiyor ve söz konusu çarpıklığın basit birer yanlışlık olmadığını, çarpıklığı yaratan ters çevrilmiş kavramlaştırmaların çarpık bir gerçek toplumsal dünyadan beslendiğini iddia ediyordu.⁵⁵ Öyleyse, bir sonraki adım bu toplumsal dünyayı araştırmak olacak ve bu araştırmanın sonucuna da Marx materyalist tarih görüşü diyecekti. Bu görüşe göre, beslenme, giyinme ve barınma gibi temel insan ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirilen etkinlikleri içeren maddi üretim süreci, toplumun geriye kalanını belirliyordu: Düşüncelerin, kavramlaştırmaların ve bilincin üretimi öncelikle doğrudan insanların maddi etkinliğine ve maddi etkileşimine, yani gerçek yaşamın diline bağlıdır. Anlamak, düşünmek ve insanların zihinsel etkileşimi bu açıdan insanların maddi davranışının dolaysız ürünü olarak ortaya çıkar. Aynı şey siyasetin, yasaların, ahlakın, dinin, metafiziğin vs. dilinde ifade edilen, bir halkın zihinsel üretimi için de geçerlidir... Maddi üretimi ve maddi etkileşimi geliştiren insanlar, bu gerçek dünyalarını değiştirirken aynı zamanda düşünüşlerini ve

⁵³Karl Marx ve Friedrich Engels, (2004), *Alman ideolojisi*, Sol Yayınları, Ankara, s.46

⁵⁴ Karl Marx,(1987), *Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, Ankara, s. 25

⁵⁵ Marx'ın, yanlış düşüncelerin rasyonel bir zeminde tespit edildikten sonra eğitim ile ortadan kaldırılabileceğine dair şu itirazı da düşüncelerin kaynağını maddi süreçlerde gören bu materyalist dünya görüşüne dayanmaktaydı: Koşulların ve yetişme şartlarının değişimine vurgu yapan materyalist doktrin, koşulların da insanlarca değiştirildiğini ve dolayısıyla eğiticinin de eğitilmesinin gerekli olduğunu göz ardı eder. (K. Marx, Selected Writings, 1977)

düşünüşlerinin ürünlerini de değiştirir. Marx, ‘maddi üretim süreci’ ile ‘toplumun geriye kalanı’ arasındaki bu ayrımı, daha sonra birçok tartışmaya konu olacak, belirleyici olan altyapı ve belirlenen üstyapı arasındaki ayrım olarak formüle etmiştir.

Fakat, Marx bütün düşüncelerin ideolojik olduğunu, yani çarpıtılmış türden olduğunu düşünmüyordu. İdeoloji kavramını dar ve kötuleyici anlamının ötesine genişletip de Tracy’deki düşünceler biliminin daha tarihsel bir biçimini geliştirmek niyetinde de değildi. Marx’a göre, düşünceleri ideolojikleştiren, bu düşüncelerle maddi üretim sürecini karakterize eden çelişkiler arasındaki bağıdır. Bu çelişkiler, temelde kafa ve kol emeği arasındaki ayırmadan kaynaklanıyordu. Bu ayrımla birlikte ortaya çıkan sınıflı toplum yapısı ise birey ile toplumun çıkarları arasında uyumsuzluğa yol açıyor ve bu çelişkilerin zihinsel zeminde ortadan kaldırılması yani gizlenmesi için yukarıda belirtildiği gibi iktidardaki sınıflar kendi çıkarlarını toplumun bütünün çıkarları gibi göstermeye yarayan ideolojiler üretiyordu. Yani, bir düşüncenin ideolojik olması için, gerçekleri hâkim sınıfın çıkarları uğruna gizlemesi veya çarpıtması gerekiyordu. Marx, Alman İdeolojisi’nde, ideolojiye gerçek bir “şeyin” ters çevrilmek suretiyle çarpıtılmış gölgemsi düşünsel temsillerin bir toplamı olarak oldukça edilgen bir rol biçmiştir. İnsanlar ve sahip oldukları koşullar tüm ideolojilerinde sanki camera obscura’daymış⁵⁶ gibi baş aşağı çevrilmiş bir biçimde görülüyorsa, nesnelere gözün ağ tabakası üzerinde ters durmalarının onların dolaysız fiziksel yaşam süreçlerinin yansıması olması gibi, bu olgu da, insanların tarihsel yaşam süreçlerine aynı şeyin olmasından ileri gelmektedir.⁵⁷

Marx, ideolojik olanın çarpıtılmış gerçek olduğu fikrini hep korumuş ama olgunluk çalışmalarında ideolojinin gündelik yaşam içerisinde nasıl üretildiğine sınıfsal öznellikten arınmış, maddi bir açıklama getirmek suretiyle, ideolojik olana daha etkin bir rol tanımıştır. Kapital’de (Das Kapital), gerçeğin fenomenolojik biçimleri ile altta yatan temel biçimleri arasında bir ayrıma giderek, yani görünen ile görünenin arkasındaki gerçeği ayırarak, ideolojik düşünce üreten süreçleri meta fetişizmi ile açıklama yoluna gitmiştir. “Demek ki metanın gizemli bir şey olmasının basit nedeni, onun içindeki insan emeğinin toplumsal niteliği, insana, bu emeğin ürününe damgalanmış nesnel bir nitelik olarak görünmesine dayanmaktadır. Üreticilerin kendi

⁵⁶ Karanlık oda.

⁵⁷ Karl Marx, F. Engels, (2004), *Alman İdeolojisi*, Sol Yayınları, Ankara, s.45

toplam emek ürünleri ile ilişkileri, onlarla kendi aralarında bir ilişki olarak değil de, emek ürünleri arasında kurulan toplumsal bir ilişki olarak görünmesindedir.⁵⁸ Emegin ürünlerinin, metalar haline, niteliklerinin duyularla hem kavranabilir hem de kavranamaz toplumsal şeyler haline gelmelerinin nedeni budur. Bunun gibi, bir nesneden algılanan ışın, bize, görme sınırlarımızın öznel etkilenmesi olarak değil de, gözün dışında bir şeyin nesnel biçimi gibi geliyor. Oysa görme olayında her zaman, ışının bir şeyden başka bir şeye, dıştaki bir nesneden göze fiilen geçmesi söz konusudur. Fiziksel şeyler arasında fiziksel bir ilişki vardır. Ama metalarda bu farklıdır. Şeylerin, qua metaların varlığı ve bunlara meta damgasını vuran emek ürünleri arasındaki değer ilişkisi ile bunların fiziksel özellikleri ve bu özelliklerden doğan maddi ilişkiler arasında mutlak bağ yoktur. Burada, insanlar arasındaki, belirli toplumsal ilişki, onların gözünde, şeyler arasında düşsel bir ilişki biçimine bürünüyor. Bu nedenle, benzer bir örnek vermek için, din âleminin sislerle kaplı katlarını dolaşmamız gereklidir. Bu âlemde, insan beyninin ürünleri bağımsız canlı varlıklar gibi görünür ve hem birbirleriyle, hem de insanoğlu ile ilişki içine girerler. İşte metalar âleminde de, insan elinin yarattığı ürünler için durum aynıdır.⁵⁹

Burada Marx ideolojiye, kısmi de olsa gerçek bir şeyi, toplumun görünürdeki ilişkilerini yansıtmaya yönü atfetmektedir. Bu, kuşkusuz Alman İdeolojisi'ndeki 'yanılsamalı düşünsel temsil' vurgusundan öte bir yaklaşımdır ve ideolojiye gündelik toplumsal gerçeğin yüzeysel ama çok geniş bir alanında insan istencinden bağımsız bir var oluş hakkı tanımaktadır.

Marx'ın gençlik yıllarına ait ideolojiye 'yanılsamalı düşünce ya da bilinç' yaklaşımı, kendisi tarafından terkedilmiş görünse de, Marksist gelenek içinde bütünüyle yok olmamıştır. Örneğin, en yakın arkadaşı Frederich Engels yazdığı bir mektupta bu yaklaşımı çok belirgin bir şekilde açığa vurmaktadır:

“Evet, ideoloji, düşünür denen kişinin bilinçli bir biçimde gerçekleştirdiği bir süreçtir, ama bunu yanlış bir bilinçle yapar. Kendisini etkileyen gerçek yönlendirici güçlerin ne olduğunu bilmez; aksi takdirde bu ideolojik bir süreç

⁵⁸ Karl Marx, (1997), *Das Kapital*, Sol Yayınları, Ankara, 1. cilt, s.98

⁵⁹ Karl Marx, (1997), a.g.e., s. 436

olmazdı. Dolayısıyla bu kişi aslında yönlendirici güç olmayan ya da öyle gibi görünen güçleri yönlendirici sanır. Bu bir düşünce süreci olduğu için, düşünür onun biçimini ve içeriğini saf düşünceden türetir; ya kendi düşüncesinden ya da seleflerinin düşüncesinden.⁶⁰

Aslında, burada karşımıza iki farklı tipte ideoloji çıkıyor: Marx'ın Alman İdeolojisi'nde ve Engels'in yukarıdaki pasajda üzerinde durduğu 'düşünen insanların' ideolojisi ve halkın gündelik olarak ve kendiliğinden yaşantıladığı ideoloji.⁶¹ Birincisi, çok daha üst-yapısal ve bu oranda da daha öznel iken, ikincisi, üretim ilişkilerinin içine daha çok gömülü ve bu oranda da daha nesneldir. Yalnız, şunu da eklemek gerekir ki bu iki ideoloji birbirini zorunlu olarak dışlayan düşünsel alanlar değildir. Tam tersine üretim ilişkileri içine gömülü ideoloji üreten mekanizma her an bilinç-altını hâkim sınıfın düşünce ve normlarıyla beslerken, üst-yapıdaki ideoloji söz konusu düşünce ve normları daha sistemli bir organizasyon içinde bilince taşır.

Marx ve Engels'teki ideoloji kavramına olumsuz yaklaşım, Lenin'de olumlu ya da nötr bir niteliğe bürünmüştür. Bunun sebebi yorumun değil yorumlanan ideoloji kavramının politik amaçlar doğrultusunda değiştirilmesi olmuştur. Lenin, işçi sınıfının mücadelesine fayda sağlamak bir 'sosyalist düşünen insanlar' ideolojisini yaratma ve yayma planını kendi politik programına eklemiştir. Lenin'e göre, işçi sınıfı kendi haline bırakıldığında hâkim sınıfın, burjuvazinin, ideolojik hegemonyasının dışına çıkamayacaktır. Öyleyse, işçi sınıfının ideolojisi, sosyalist ideoloji, dışarıdan, sosyalist aydınlar tarafından geliştirilmeli ve politik mücadeleye taşınmalıdır.⁶² Yani, Lenin'de ideoloji kavramına eleştirel değil işlevsel bir yaklaşım ön plana çıkmış, ideoloji politik mücadelenin silahlarından birisi haline gelmiştir.

Lenin'in 'ideolojik olan kötüdür' genellemesini bırakıp özelde 'bir ideolojinin iyi ya da kötü olmasını belirleyen hangi sınıfın çıkarlarına hizmet ettiği' biçimindeki yaklaşımı kendi politik arkadaşlarınca da benimsenmiştir. Georg Lukacs, işçi sınıfına ait dünya görüşünün daha az ideolojik olmadığını ama daha bilimsel olduğunu iddia

⁶⁰ Karl Marx, F. Engels, (1977), *Selected Writings*, Oxford University Press, Oxford, s. 459

⁶¹ "Yaşanan" ideolojilerle "düşünsel" ideolojiler arasındaki ayrım üzerinde yapılan bir tartışma için, bkz. M. Billig, S. Condor, D. Edwards, M. Gane, D. Middleton, A. Radley (1988), *Ideological Dilemmas*, s. 27 ve devamı.

⁶²V.İ. Lenin, (1991), *Emperyalist Ekonomizm*, Sol Yayınları, Ankara, s. 36

etmiştir. Ona göre işçi sınıfının ideolojik olgunluğunun ölçüsü sahip olduğu sınıf bilinciyle ölçülebilirdi ve ancak bu sınıf bilinciyle işçi sınıfı özgürleşebilirdi.⁶³ Lukacs'ı ideoloji kavramına yaklaşımında Lenin'den ayıran, işçi sınıfını bu hedeflenen özgürlükten ayıran faktörlerin kaynağına ilişkin yaptığı vurgu farkıydı.

Lenin'e göre burjuva ideolojisinin sahip olduğu gücün kaynağı daha üst-yapısal ve kendi görüşlerini yayabileceği kurumları kontrol etmesine dayalıdır. Lukacs ise işçi sınıfının ideolojik boyun eğişini Marx'ın meta fetişizmini ele almakla başlayıp kapitalist toplumun ekonomik ve toplumsal örgütlenme biçiminde arıyordu: Meta fetişizmi ile birlikte insanlar nesneleşmekte ve öznelerin yok olduğu bir dünyada da gerçek tercihlerden, özgür seçimlerden söz etmek mümkün değildi. Nesneleşmenin sonuçlarından biri, “bütünün tüm görünümünün parçalanmasıdır.”⁶⁴ Bütünün bakış açısına sahip olmak hem işçi sınıfının özgürleşmesinin ön koşulusuydu hem de ancak bu sınıf böyle bir bakış açısını barındıran bir ideoloji geliştirebilirdi.

Olumlu ya da nötr ideoloji kavramını benimseyen bir başka Marksist düşünür Antonio Gramsci'ydi. Gramsci, kitlelerin örgütleyen, insanların üzerinde hareket ettiği 'organik' ideolojiler ile kendilerini toplumsal sınıflardan özerk sanan 'geleneksel' entelektüellerin sosyo-politik değişimin üstünde ve ötesinde bir tarihsel süreklilik görüntüsü vererek yarattıkları 'gelişigüzel' ideolojileri birbirinden ayırır. Lenin ve Lukacs'ta da var olan hegemonya kavramına dayanarak toplumsal egemenlik ilişkilerini inceler. Gramsci'ye göre, hâkim sınıfın dünya görüşü (organik) entelektüeller kanalıyla öylesine yayılır ki, bütün toplumun ortak anlayışı ya da toplumun içinde yaşadığı “duygu yapısı” haline gelir. Bu şekilde kurulan ideolojik hegemonya, hâkim sınıfın zora başvurmaksızın egemenliğini sürdürmesini sağlar. Gramsci, işçi sınıfının bir karşı hegemonya kurmasının, işçi sınıfı entelektüellerinin etkin katılımıyla, kendi dar sınıf çıkarlarını aşan ve bütün toplumun çıkarlarının temsilcisi olan bir ideoloji geliştirmesi ile mümkün olacağını savunur. Lenin ve Lukacs'ın aksine, Gramsci, ideolojiyi yalnızca siyasal bir düşünce sistemi olarak oldukça rasyonel biçimiyle değil, aynı zamanda din, ortak toplumsal anlayış ve hatta folklor biçimiyle de inceler; yani ideoloji terimine daha geniş bir anlam yükler. İdeolojinin bu geniş anlamına ilişkin olarak kullandığı

⁶³G. Lukacs, (1971), *History and Class Consciousness*, Merlin Pres, Londra, s.96

⁶⁴G. Lukacs, (1971), a.g.e., s.103

paradigma dindir. Ona göre, din de ideoloji gibi, “belirli bir dünya görüşüyle, ona tekabül eden bir davranış normu arasında bir inanç birliği” yaratmaktadır.⁶⁵

Marksist gelenek içerisinde son olarak Louis Althusser’in ideoloji kavramına yaptığı katkılara bakacağız. McLellan’ın (2005) belirttiği gibi, Althusser’in bu alandaki katkısı iki temel fikri birleştirir: “Birincisi, insanları özerk özneler olarak değil de toplumsal rollerin taşıyıcısı olarak gören oldukça determinist bir toplum anlayışıdır. İkincisi de ideoloji ve bilim arasında net bir ayrımıdır.”⁶⁶ Althusser’i asıl ilgilendiren, ideolojik olanın yanlış olması olasılığı değil, ideolojinin toplumsal düzlemde yerine getirdiği işlevdi. Ona göre, ideolojinin işlevi kişileri özgür ve özerk ‘özneler’ olduklarına ikna etmektir. “Özne” kavramıyla kast ettiği, hem bağımsız bir bireydir hem de “daha üstün bir otoriteye boyun eğen ve dolayısıyla da boyun eğişini kabul etmek dışında hiçbir özgürlüğü olmayan, tâbi bir varlık[tır].”⁶⁷ Althusser, ideolojinin insan zihninin bir ürünü olmadığını, kiliseler, sendikalar ve okullar gibi “devletin ideolojik aygıtlarında” cisimleşmek suretiyle yarı bir varlığa sahip olduğunu iddia eder. Ayrıca ideolojinin bir çeşit toplumsal harç olarak kalıcı bir niteliği olduğuna inanır:

“İnsan toplumları, sanki soluk almaları için, yaşamları için kaçınılmaz element ve atmosfermiş gibi ideoloji salgırlar. Yalnızca ideolojik bir dünya kavrayışı, ideolojisiz toplumlar hayal edebilir ve ideolojinin (tarihsel biçimlerinden birinin değil) hiç iz bırakmadan yok olduğu, yerini bilimin aldığı bir dünyaya dair ütöpk düşünceyi öne sürebilir.”⁶⁸

İdeoloji, kapitalist toplumda bir sınıf hâkimiyeti sistemin harcı iken, sınıfsız bir toplumda salt birleştirici bir harç olacaktır. Althusser, ideolojiye karşı toplumsal işlevi açısından takındığı bu görece olumlayıcı tavrı, ideolojinin bilimle ilişkisinde kesin olarak bırakır. Ona göre, ideoloji ve bilim arasında keskin bir karşıtlık vardır. Bilimsel olana yaklaşmak için, ideolojik olandan uzaklaşmak gerekir.

2.2.3. Durkheim, Weber, Freud ve Pareto’nun İdeolojiye Bakışı

⁶⁵ A. Gramsci, (1979), *Prison Notebooks*, der. Q. Hoare ve G. Nowell-Smith, Lawrence and Wishart, Londra, s.326

⁶⁶ David McLellan, (2005), *İdeoloji*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.27

⁶⁷ K. Marx, F. Engels, (1965), *Selected Correspondence*, Progress, Moskova, s.169

⁶⁸ K. Marx, F. Engels (1965), a.g.e., s.232

Marksist Olmayan Yaklaşımlar

Marksist olmayan çerçevede ideoloji tartışmaları köklerini Marx'la birlikte sosyolojinin kurucuları kabul edilen Weber ve Durkheim'da bulur. Anglo-Sakson dünyadaki ampirik araştırmalara ilham veren bir düşünür olan Weber, "ideoloji" terimini çok az kullanmıştır ama bürokrasinin ve rasyonalizasyonun "demir kafesi"ne dair fikirleri, Lukacs gibi çok farklı düşünürler üzerinde bile ciddi etkiler yaratmıştır. Siyasette nesnellik peşinde koşmuş ve böylelikle Destutt de Tracy ile başlayıp Anglo-Sakson siyaset bilimine kadar uzanan demokratik geleneğin içinde yer almıştır. Sosyal bilimlerde değerlerden ve önyargılardan arınmış bir yaklaşımın mümkün olabileceğini ve sosyal bilimcinin herkesçe (hatta kendisinin 'ırkçılık' kokan talihsiz ifadesiyle bir Çinli tarafından bile) erişilebilir objektif sonuçlara ulaşması gerektiğini savunmuştur. Bu tavrı birçok Amerikalı araştırmacı tarafından benimsenmiş ve katı bir tarzda uygulanmıştır.

Durkheim, ideoloji konusunda Weber'den daha açık bir tutum sergilemiştir. Bacon ve ideologlar geleneğine bağlı kalarak ideoloji ve bilim arasında kesin bir ayrıma gitmiştir: İdeolojik yöntem gerçeklerden hareketle kimi fikirlere varmak yerine, gerçekleri değerlendirmek için belirli fikirlerden yola çıkmaktır.⁶⁹

Oysa bilim, sabit bir nesne oluşturan, gözlemcinin elinin altında sabit bir standart oluşturan, öznel izlenimlere ya da kişisel gözlemlere yer bırakmayan toplumsal "olguların incelenmesi demektir."⁷⁰

Hem Weber hem de Durkheim akla pek güvenmeyen düşünürlerdi. İnsan aklına duyulan güvensizlik 19. yüzyıl sonunun tanıklık ettiği önemli düşünce akımlarından birisiydi. Bu eğilimin en önemli temsilcileri Sigmund Freud ve Vilfredo Pareto'ydu. Freud'a göre, insan davranışlarını yönlendiren çok büyük bir oranda, ego tarafından kabul edilemez oldukları için bilinçdışına itilmiş, bastırılmış, içgüdüsel itkilerdi. Freud'un düşüncelerinin doğrudan toplumsal ve siyasal alanlarla bağlantılı olmadığı, bireyin ruhsal durumuyla ilişkili olduğu açıktır. Ancak, bu düşüncelerin toplumsal ve

⁶⁹ E. Durkheim, (1994), *Sosyolojik Metodun Kuralları*, Sosyal Yayınları, İstanbul, s. 86

⁷⁰ E. Durkheim, (1994), a.g.e., s. 82

siyasal sonuçlarının da olabileceği ortadır ve Freud da bu tür sonuçları dikkate alarak çalışmalarının dayandığı varsayımı şöyle dile getirir: Tıpkı bireyin ruhsal yaşamındaki benzeyen süreçlere sahne olan kitlenin ruhu, bizim her şeyi temellendirdiğimiz zemindir.⁷¹

‘Kitlenin ruhunun’ farkında olunmayan faktörlerin güdümünde olduğu düşüncesi Freud’un toplumsal incelemelerinin temel varsayımı olmuş ve oldukça karamsar bit tablo ortaya çıkarmıştır. Freud insanın bir “sürü hayvanı” olduğu şeklindeki yaygın inancı kendi incelemelerine uyarlamıştır: İnsan, bir güruh hayvanı, bir şefin başını çektiği bir güruhtaki bireysel bir yaratıktır.⁷²

Freud, kitle psikolojisine ilişkin bu kötümser yaklaşımdan yine kötümser siyasal ve ideolojik sonuçlar çıkarmıştır. Totem ve Tabu’da, siyasal iktidarın kökeni ve sürekliliği sorununu Oedipus kompleksi bağlamına yerleştirir ve hatta daha da ileri giderek devrimleri ‘babaya isyan’ psikolojisine bağlar ve bu psikolojinin bir gereği olarak her devrimin bir karşı-devrim ile sonlanacağını çıkarır: Babanın ortadan kaldırılmasıyla ortaya çıkan durum, zaman içerisinde babaya duyulan özlemde olağanüstü bir artışa neden olan bir unsur içerir. Dolayısıyla eylemi hareketi geçiren babaya yönelik hisler zaman içerisinde azalırken, ona duyulan özlem artar ve içeriği tam iktidar sahipliği ve yenilen ilk babanın kısıtlamasından bağımsızlığın yanı sıra kendilerini ona tabi kılmaya yönelik bir isteklilik olan bir ideal ortaya çıkar.⁷³

Daha sonraki bir çalışması olan Bir Yanılsamanın Geleceği’nde, Freud lidere bağlılığı yine irrasyonel bir nedene, insanın korktuğu bir nesneden korunmak için o nesneyle özdeşleşmesi şeklindeki bir savunma mekanizmasına bağlar. Yine aynı eserde, kültürün, özellikle de dinin, her tür uygarlığın sürekliliği için gerekli olan baskıcı bir unsur barındırdığına dair görüşler ileri sürer.

Freud’a ilişkin son olarak şunu da belirtmekte yarar vardır: Tıpkı Marx ve Weber gibi Freud da geniş bir yelpazedeki düşünürler üzerinde etki de bulunmuş ve bu her zaman muhafazakâr bir etki olmamıştır. İnsan doğasına dair kötümser görüşleri

⁷¹ Sigmund Freud, (2002), *Totem ve Tabu*, Sosyal Yayınları, İstanbul, s. 15

⁷² Sigmund Freud, (1967), *Group Psychology and the Analysis of the Ego*, Hogarth Pres, Londra, s. 53

⁷³ Sigmund. Freud, (2002), *Totem ve Tabu*, Sosyal Yayınları, İstanbul, s. 147

Amerika Birleşik Devletleri'nde genelde radikalizmi kötölemek için kullanılan bir silah olmuştur. Erich From ve Louis Althusser gibi Marksist filozoflar bile Freud'dan etkilenmiştir. Bir önceki bölümde belirttiğimiz gibi Althusser, ideolojinin toplum yaşamında sonsuza dek kalıcı olduğunu savlamıştır. Burada bilinçdışının sonsuzluğu ile kurulan bir analogi söz konusudur. Freud'un asi öğrencisi Wilhelm Reich ise, psikanalizin muhafazakâr olduğu kadar radikal amaçlara da hizmet edebileceğini göstermiştir. Reich'a göre faşist ideolojinin kaynağı, kriz zamanlarında siyasal olarak rasyonalize edilen sadist itkilerdir ve her türlü bastırmanın ortadan kalkması özgürleşmenin önkoşuludur.⁷⁴ Ayrıca, zaman zaman Freud'un kendisi de bilimsel araştırmaların daha rasyonel bir toplum yaratacağı yönünde bir inanç dile getirmiştir. Ancak, Hobbes'tan Freud'a değin uzanan olumsuz insan betimlemesi Pareto'da zirveye ulaşmıştır. Pareto'ya göre, toplumsal yaşamda asıl belirleyici olan irrasyonel davranışlardı.⁷⁵ Freud'dan çok daha fazla kuşkucuydu ve akla, doğruya ya da ilerlemeye dair her tür inancın mantık-dışı olarak sınıflandırılması gerektiğini savunuyordu. Bu kötümser toplum tablosu şu iki temel savın ekseninde kuruluyordu: Bir, insan etkinliğinin temelini oluşturan belirli insan içgüdülerine tekabül eden "kalıntı" niteliğindeki duygulardı. İki, bütün toplumlar art arda gelen elitlerce yönetilmekteydi. Kalıntılar, yerleşik düzeni şu veya bu elitin çıkarına savunmak ya da zayıflatmak için görece tutarlı kümeler oluşturan "türevler" yaratıyordu. Pareto'nun amacı, bu türevlerin yanlışlığını kanıtlamak değil, bunların rasyonel gerekçelerle kabul edilmediğini göstermekti.

Bu kötümser yaklaşımların yarattığı atmosferden bir ölçüde sıyrılmak için, bir başka düşünürün, Alman tarihselci geleneğinin zirvesini temsil eden Karl Mannheim'ın ideolojiye ilişkin görüşlerine bakmak gerekmektedir. Seliger'in (1976) ifadesiyle "ideoloji kuramının ilk ve şimdilik en son kapsamlı incelemesini üretmiş" olan Mannheim, düşüncenin iyice tarihe gömülü olduğunda ısrar etmiş ve tıpkı Lukacs gibi, değişmez akıl ve doğa kavramlarını temel alan Aydınlanmacı düşünceler bilimine karşı tavır takınmıştır. Aydınlanma'ya karşıt bir tarzda göstermemiz gereken şey, Akıl'ın en genel tanımlarının ve kategorilerinin, diğer bütün kavramlarla beraber düşünce tarihi boyunca sürekli bir anlam değişimi sürecinden geçtiği ve başkalaştığıdır... eğer kişi

⁷⁴W. Reich, (1970), *The Mass Psychology of Fascism*, A Touchstone Book, New York, s.75

⁷⁵V. Pareto, (1966). *Sociological Writings*, Pall Mall Press, London, s.63

tarihselliğin meselelerinden kaçınmaya niyetlenip “kendinden menkul biçim”, “kendinden menkul kavram”, “kendinden menkul değer” ve “kendinden menkul” zamandan bağımsız yapılar kurgulursa, yönetime dair herhangi bir somut söz söylemek imkânsız olur.⁷⁶

Mannheim, Marx öncesi ideoloji kavrayışlarını, sadece söylenen sözü reddeden ve rakibin hatalı olduğu yönünde eleştiride bulunmakla yetinen “tikel” yaklaşımlar olarak niteliyordu. Oysa olması gereken yalnızca hataları değil, hataları önkoşulu olan kavramsal çerçeveyi de sorgulayan “bütüncül” bir kavrayıştı:

Belirli bir tarihsel döneme belirli bir düşünce dünyasını ve kendimize bir diğerini atfettiğimizde, ya da tarihsel olarak belirlenmiş belirli bir toplumsal tabakanın bizimkinden farklı kategorilerle düşündüğünü gördüğümüzde, söz konusu olan tek tek farklı düşünce içerikleri değil, kesinlikle apayrı düşünce sistemleri ve bambaşka deneyim ve yorumlama tarzlarıdır. Böylelikle sadece içeriği değil biçimi de hesaba kattığımızda kuramsal düzeye ya da akıl yürütme düzeyine varırız ve belirli bir düşünce tarzının kavramsal çerçevesini, bir düşünürün yaşam-durumunun bir sonucu olarak görmeye başlarız.⁷⁷

Mannheim, ideolojinin bütüncül kavranışının ilk kez Marksist kuramda yer aldığını söyler ama bu “özel” Marksist kuramın sadece rakibin düşüncesini ideolojik görüp kendisine aynı eleştiriyi uygulayamadığını öne sürer. Bir kişi kendi sorgulamadığı ve bunu mutlak kabul ettiği sürece ve rakibin düşüncelerini salt onun toplumsal konumun işlevi olarak gördüğü sürece, geleceğe dönük en önemli adım atılmamış demektir.⁷⁸

Mannheim kendi ideoloji kavrayışının bile eleştiriden muaf ayrıcalıklı bir konuma sahip olmadığını, kendi bütüncül ideoloji kuramının en azından ilk aşamada değerlendirme içermediğini belirtir. Bu yaklaşımın akla getireceği ilk soru, bunun bizi umutsuz bir göreciliğe, bu bölümün başında belirttiğimiz türden bir paradoksa götürüp götürmeyeceğidir. Mannheim genel yöntem meseleleriyle ilgilenirken “ideoloji”

⁷⁶Karl Mannheim, (1956), *Essays on the Sociology of Knowledge*, Sage Publication, Londra, s. 90-91

⁷⁷ Karl Mannheim,(1937), *Ideology and Utopia*, Sage Publication, Londra,s. 51

⁷⁸ Karl Mannheim, (1937), a.g.e., s.68

teriminin kötüleiyici ahlaki çağrışımından uzak durmak için “perspektif” kelimesini kullanır.⁷⁹ Söz konusu soruya ilişkin olarak, “gözlemcinin öznel deneyimlerinden bağımsız olan, sonsuz ve perspektiflerden uzak bir doğruya ulaşma şeklindeki diğer durağan ideal karşısında ve bu mutlak doğru ideali tarafından yargılandığında,” kendi görüşünün “görecilik” sayılabileceğini söyler.⁸⁰ Ancak, bütün perspektiflerinde eşit kabul edilemeyeceğini belirtir: ... nasıl görsel perspektif söz konusu olduğunda, bazı konular nesnenin temel niteliklerini ortaya çıkarma avantajına sahipse, burada da en kapsayıcı ve ampirik malzemeyle uğraşırken en yararlı konulara öncelik verilir.⁸¹

Mannheim bu tespitle de yetinmez ve sınıfsal konuları gereği entelektüellerin, kapsayıcı, bütüncül bir perspektife sahip olabileceğini savunur. Entelektüellerin toplumsal konularının kendilerine böylesi bir perspektife erişmek için birçok avantaj sağladığını iddia eder. McLellan’ın (2005) aktarımıyla, bu toplumsal tabaka şu avantajlara sahiptir. Birincisi, toplumsal bütünün çelişkili eğilimlerini yeniden üreten bir eğitim sisteminden faydalanmışlardır. Oysa diğer yurttaşların çoğu, toplumsal üretim süreçlerine gömülü olduğu için toplumun belirli bir dilimine sıkışmıştır. İkincisi, entelektüeller birçok farklı sınıftan gelmektedir; dolayısıyla dinamik ve esnek bir yaklaşımın en azından hammaddesine baştan sahiptir. Üçüncüsü, onların çalışmalarının önemli bir kısmı başka dönemlerin ve yerlerin incelenmesiyle ilgilidir. Böylelikle bütüncül bir perspektife varmak için gerekli olan “yorumlayıcı anlayış” becerisine sahip olmalıdırlar.⁸²

Mannheim’in entelektüellere dair bu iyimser değerlendirmesine, entelektüellerin iddia edildiği kadar yüzergezer olmadığından hareketle birçok itirazda bulunulmuştur.⁸³ Fakat McLellan’ın (2005) da belirttiği gibi, Mannheim hem çağdaş araştırmacıların ortaya attığı argümanları her yönüyle inceleyen hem de özellikle Amerika Birleşik Devletleri kökenli “ideolojinin sonu” tartışmalarını İdeoloji ve Ütopya eserinin son sayfalarında ortaya attığı şu soruyla haber veren ilk düşünürdür. Oldukça belirgin bir eğilim teşkil eden, siyasetin giderek ekonomiye indirgenmesi durumu, geçmişin ve tarihsel zaman kavrayışının bilinçli bir tavırla reddi, her tür “kültürel ideal”in bilinçli bir

⁷⁹Karl Manheim, (1956),*Essays on the Sociology of Knowledge*, Sagr Publication, Londra, s. 239

⁸⁰ Karl Manheim, (1937), *Ideology and Utopia*, Sagr Publication, Londra,s. 270

⁸¹ Karl Manheim, (1936), *Essays on the Sociology of Knowledge*, Sagr Publication, Londra,s. 271

⁸² David McLellan, (2005), *İdeoloji*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.49

⁸³ A. Arblaster,(1973), *Knowledge and Belief in Politics*, Allen and Anwin, Newyork, s. 117-118

tavırla bir kenara itilmesi, siyaset arenasındaki her tür Ütopyacılığın kaybolması olarak yorumlanabilir mi? ⁸⁴

Raymond Aron, Mannheim'ın sorusuna ilk olumlu yanıt veren yazarlardandır. Marksizme karşı kaleme aldığı *Opium of the Intellectuals* (1955) adlı polemiğini “İdeolojinin Sonu mu?” başlıklı bir sonuç bölümüyle bitirir. Bölümün içeriğinden soruya kendisinin verdiği yanıtın olumlu olduğuna oldukça açıktır: ... farklı yollar izleyerek, ya kendiliğinden ya da polis müdahalesiyle, zamanımızın iki büyük toplumu ideolojik tartışmanın koşullarını ortadan kaldırmış, işçileri sistemle bütünleştirmiş ve herkese rejimin ilkelerine bağlılığı dayatmıştır. ⁸⁵

Aron'un deklarasyonu, ideolojinin sonunun geldiğini ilan eder ama bu yöndeki son bildirge değildir. Seymour Martin Lipset, *Political Man* (1960) adlı etkili kitabının sonundaki (bu kez soru işaretli) “İdeolojinin Sonu” başlıklı bölümde, sanayi devriminin temel sorunları çözüldüğüne göre, “demokratik sınıf mücadelesi devam edecektir, ancak bu ideolojisiz bir savaş olacaktır” saptamasında bulunur. ⁸⁶ Daniel Bell yine *The End of Ideology* (İdeolojinin Sonu) (1960) adlı kitabında “geçmişte eyleme giden yol olan ideoloji artık bir çıkmaz sokaktır.” ⁸⁷

“İdeolojinin sonu” tezi, son zamanlarda bazı düşünürlerin ifadesiyle, “ısıtılıp tekrar sunulmaktadır”. Postmodernizm bu işlevi üstlenen etkili ‘düşünce’ akımlarındandır. Bu akımın Amerika Birleşik Devletlerindeki başlıca savunucusu Richard Rorty'ye göre, liberal demokrasinin felsefi bir dayanağı olamayacağı gibi, buna ihtiyacı da yoktur. Günümüzdeki liberal toplum kendi gelişimini sağlayacak kurumlara şimdiden sahiptir... Batının toplumsal ve siyasal düşüncesi gereksinim duyduğu son kavramsal devrimi de yaşamıştır. ⁸⁸

McLellan'a (2005) göre, [postmodernizm] düşüncemize bir temel oluşturma yolundaki en genel ve deneysel girişimleri bile reddeder. Bütün “izm”lerimizi “izm-miş”lere çevirir [“isms” into “wasms”] ve doğa ile kaderimizin bir açıklamasını

⁸⁴Karl Manheim, (1937), *Ideology and Utopia*, Sagr Publication, Londra, s.230

⁸⁵ Raymond Aron, (1962), *Opium of the Intellectuals*, Norton, New York, s.314

⁸⁶ Martin Seymour Lipset, (1960), *Political Man*, Heinemann, Londra, s.408

⁸⁷ Daniel Bell, (1960), *The End of Ideology*, Free Press, Glencoe, New York, s. 370

⁸⁸ R. Rorty, (1989), *Contingency, Irony, and Solidarity*, Cambridge University Pres, Cambridge, s. 63

getirmek yolundaki her tür çabaya kararlılıkla sırtını döner. “Her şey-sonrası” olmaya soyunur, tutarsızlığı kendi baş niteliği kılar ve aklın bile Nietzscheci güç isteminin bir aracından ibaret olduğunu savunur.⁸⁹

Jameson’ın (1992) belirttiği gibi, referansın yitip gittiği yeni bir ortak fikri dile getiren postmodernizm, gelecekle ilgili felaketlere ya da kurtuluşa yönelik kehanetlerin yerini, şu ya da bu olgunun sona erdiğine (ideolojinin, sanatın ya da toplumsal sınıfların sonu, Leninizmin, sosyal demokrasinin ya da refah devletinin krizi, vs.) dair görüşlerin aldığı, tersine çevrilmiş bir milenyarizmdir.⁹⁰

Ancak, “ideolojinin sonu” ve hatta “tarihin sonu” tezinin en başarılı ve en etkili savunucusu Francis Fukuyama’dır. Önce “The End of History” (1989) başlıklı makalesi, ardından da bu makaledeki konuları ayrıntılandıran “The End of History and the Last man” (1992) adlı kitabı geniş tartışmalara yol açmıştır. Makalesinde Fukuyama, artık aşına olduğumuz şu görüşü savunur. “[Bütün rakipleri karşısında] ekonomik ve siyasal liberalizmin kazandığı bariz zafer, sadece Soğuk Savaş’ın sonu ya da tarihin belirli bir döneminin kapanması anlamına değil, bildiğimiz anlamda tarihin sonu anlamına gelir. Yani, insanın ideolojik evriminin son noktası ve insanlığın geliştirdiği yönetim tarzlarının nihai biçimi olarak Batı demokrasisinin evrenselleşmesi.”⁹¹

Fukuyama tezinin arka planını seçmeci bir şekilde okuduğu Hegel’i ve Platon’u ve onların öğrencisi sayabileceğimiz Strauss ve Kojév’i uzlaştırmak suretiyle oluşturmuştur. Ona göre, tarihin evrildiği bir yön vardır ve bu evrim insanın doğasındaki bireysel olarak kabul görme mücadelesini tamamlayıp doyuma ulaşması ile son bulacaktır. Konumuz açısından önemli olan ise, Fukuyama’nın bu doyumun çerçevesinin liberal demokratik ve kapitalist bir toplumda hazır olduğu yönündeki iddiasıdır. Bu iddia’nın ne kadar doğru olduğu bir yönüyle pratik bir sorun diğer

⁸⁹ David McLellan, (2005), *İdeoloji*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.87

⁹⁰ F. Jameson, (1992), *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 263

⁹¹ F. Fukuyama, (1989) ‘*The End of History?*’, *The National Interest*, c. 16, Yaz, s. 3-4

yönüyle de, McLennan'ın (2005) belirttiği gibi, "ideolojinin sonu" türünden iddiaların kendilerinin ne kadar ideolojik olmasıyla ilintili olarak teorik bir meseledir.

2.3. İDEOLOJİLERİN SONU TARTIŞMASI

Bir önceki bölümde gördüğümüz gibi, ideolojik düşüncenin artık sonunun gelip gelmediğine dair soru, Manheim'dan bu yana, son yetmiş yılda, birçok kez sorulmuştur. Bir sorunun defalarca sorulması henüz kesin yanıtın verilemediğine dair açık bir kanıttır ve bizim de bu soruyu sormamızı ve kendi yanıtımızı ileri sürmemizi meşru kılmaktadır. Ayrıca, ideolojik düşüncenin son bulup bulmadığı meselesi bu çalışma açısından merkezi bir önemdedir; çünkü eğer iddia edildiği gibi ideolojik olanın sonu geldiyse, güncel basında olmayan bir ideolojik söylemin analizini yapmaya çalışıyor olacağız.

Soruyu pratik yönüyle ele almamız, yani gerçek politik arenada kitleleri yönlendiren ideolojilerin var olup olmadığına bakmamız gerekmektedir. Batı sermayesi küreselleşirken barışçıl, savaşların yerini ticari ve endüstriyel rekabetin aldığı bir küresel kapitalizm yaratmayı başaramamıştır. Dünyanın birçok bölgesi kanlı savaşlara tanıklık etmektedir ve etmeye de devam edecek gibi görünmektedir. Bu savaşların birçoğunun Batılı devletlerin inisiyatifi ile başladığı gerçeği bir tarafa bırakılsa bile yani ideolojilerin ve beraberinde tarihin sonunu ilan eden entelektüellerin savunuculuğunu yaptıkları güçlerin hiç de elde edilen sonla tatmin olmadıkları gerçeğini göz ardı bile etsek, tartıştığımız konu çerçevesinde bu savaşların öznesi ya da nesnesi olan kişi ya da kitlelerin en azından açık söylemlerinin oldukça ideolojik olduğunu görmezden gelemeyiz. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin Afganistan ve Irak'ı işgal gerekçelerinden birisi olarak sundukları, bölgesel ve küresel istikrar için bu ülkelerde (Batılı tarzda) bir demokratik rejimin kurulması gerekliliğine dair propaganda nitelikli açıklamalar ideolojik bir söylemdir. Demokratik olmayan birçok rejimin çıkarlarına hizmet ettiği sürece bu ülkelerce sorun olarak görülmek bir yana açıkça desteklendiğine yakın tarih birçok kez tanıklık etmiştir. Öyleyse, demokrasi adına yapılan propagandanın gerçeği çarpıtma ya da tersyüz etme

türünden bir işlevi yerine getirmesi yani ideolojik bir söylem olma olasılığı oldukça yüksektir. Bu işgallere karşı gelişen direnişlere baktığımızda da bunların birçoğunun salt bir yurt savunması olmakla kalmayıp beraberinde dini duygulara hitap eden, en ‘ılımlısından’ bölgesel bir İslam devleti kurmayı hedefleyenine kadar bir dizi ideolojik söylemi de besleyip geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Zaman zaman bu türden ideolojilerle donanmış kitlelerin desteklediği siyasal yapıların karşı tarafta gibi görünen güçlerle ittifak halinde bulunması ise açıklanması zor bir mantıksal çelişki olarak değil, tam tersine içinde bulunulan durumun ideolojik olması nedeniyle gerçeği ne denli tersyüz edebileceğine çok güzel bir örnek olarak ele alınmalıdır. Özetle, ne Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri ne de onlara karşı savaşanlar savaşma gerekçelerini ideolojisiz bir dünyada beklenecek olan açık şu ya da bu türden çıkarlara dayanarak değil, ‘totaliter’, herkesi içine almayı hedefleyen idealler ile ifade etmektedirler.

Elbette Ortadoğu merkezli olarak cereyan eden bu çatışmaların geçmişle yapılan son bir hesaplaşma olduğu, yakın bir zamanda hem ekonomik hem de siyasal liberalizmin zaferinin ilan edileceği iddia edilebilir. Hatta son yıllarda Latin Amerika’da ortaya çıkan sosyalist açılım ve iktidarların, Güneydoğu Asya’da çok daha sert esen Marksist rüzgârların ancak anakronik ve dolayısıyla gelip geçici hareketler olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Elbette sorunun bu pratik yönü nihai çözümünü yine pratikte bulacaktır ve bunun sonucunun ne olacağını tarih gösterecektir.

Manheim’in siyaset arenasında her tür “kültürel ideal”in bir kenara itildiğini düşünmesinin hemen ardından Almanya’da, İtalya’da, İspanya’da ve Japonya’da yalnızca ırksal değil ‘kültürel’ arınmayı da hedefleyen ırkçı ve yayılmacı siyasal güçlerin iktidara geldiğini ve insanlık tarihin en büyük yıkımlarından birine yol açan 2. Dünya Savaşı’nı başlattıklarını görmekteyiz. Bu savaştan bu güçler yenik çıkmıştır ama belirli bir ideoloji ile Marksizm ile yönetilen dünya savaş öncesine göre çok daha geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.

Daha sonra, Raymond Aron’un, Seymour Martin Lipset’in ve Daniel Bell’in ardı ardına gelen ‘ideolojinin sonu’ deklarasyonlarına yanıt verircesine Küba’daki sosyalist ideolojili devrimi, mevcut ideolojik yapıyı daha da güçlendirmeyi hedefleyen ‘Çin

Kültür Devrimini' ve 1968'teki ütopyacı gençlik olaylarını görmekteyiz. Bu ideolojik gelişmeler etkilerini 80'li yıllara gelinceye kadar sürdürmüşlerdir.

İdeolojilerin sonu geldi tartışmalarına Ufuk Uras'ın yaptığı katkılardan bahsetmek gerekir. Uras'a göre "ideolojiler yok olmamıştır ama tektipleşmiştir ve liberalizmin tek kale maçına dönüşmüştür."⁹²

⁹² Ufuk Uras, (2004), *İdeolojilerin Sonu mu?*, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, s.17.

3. BÖLÜM

3.1. MEDYA VE İDEOLOJİ İLİŞKİSİ

Medya ve ideoloji ilişkisine baktığımızda ortaçağ kadar gidebiliriz. Çünkü ilk ideoloji çalışmaları bu döneme rastlar aynı şekilde ilk gazetelerin ortaya çıkışı ve gelişmeye başlaması da bu dönemde olmuştur. Bu dönem burjuvaların feodal beylere karşı güçlenmeye başladığı dönemdir. Feodal dönemde burjuvaların güçlenmeye başlaması yavaş yavaş kendi ideolojilerini de yaygınlaştırmaları anlamına gelmektedir. Burjuvaların kendi ideolojilerini yaygınlaştırmada kullandıkları en önemli araç gazeteler olmuştur. Erdoğan'a göre "kapitalist üretim biçimi o dönemde gazeteler aracılığıyla yaygınlık kazanmıştır. Gazeteler burjuvaların iletişim egemenliğini kurmasında en önemli araçtır. Kitle iletişim araçlarının geliştirilmesiyle, Pazar ekonomisi ve siyasal politikaları uygulaması ve gerçekleştirilmesinde bu araçlar önemli roller almaya başlamıştır."⁹³

Yukarıda belirttiğimiz gibi kitle iletişim araçları ve ideoloji ilişkisine baktığımızda ilk gazeteler ile ideoloji kavramı hemen hemen aynı zamanda ortaya çıkmışlardır. İlk gazeteler 17. yüzyılda İngiltere'de basılmaya başlamıştır. Bunlar yazılı veya basılı harflerden oluştuğu için news-letters ismini almışlardır. İngilizce de News=haber, letters=harfler demektir. İngiliz soyluları 17. yüzyılda bu news-letters ismini verdikleri gazeteleri yazmaları için muhabirler çalıştırmışlardır. Yine Erdoğan'a göre "ilk gazeteler dedikoduları örgütleme araçlarıydı. Gazetecilik mesleği başlangıçtaki bu karakterini sadece dedikoduyu ideolojik egemenliğin aracı olarak kullanma biçiminde geliştirerek bugünkü durumuna geldi." demektir.⁹⁴

Burjuvalar o dönemde çıkardıkları bu gazeteler aracılığıyla kendi ideolojik düşüncelerinin temelini teşkil eden "özgürlük", "çoğulculuk", "serbest pazar"

⁹³ İrfan Erdoğan, (2005), *İletişimi Anlamak*, Erk Yayınevi, Ankara, s.193

⁹⁴İrfan Erdoğan, (2005), a.g.e., s.150

kavramlarını yaygınlaştırmışlardır. Liberalizmin temel değerleri olan bu kavramların hepsi “Bırakınız yapınlar bırakınız geçsinler” sözüyle özetlenmiştir.

Burjuvazi bu düşüncelere birden bire ulaşmamıştır, bu düşüncelere ulaşmasını sağlayan belli bir tarihsel birikimi vardı. Bu birikimin temelleri ortaçağ Avrupa’sına özellikle ticari merkantilizm dönemine kadar uzanmaktadır. Örneğin bu dönemde ortaya çıkan, klasik hümanist düşünceler, insanın fikirlerine öncelik tanımıştır. Bu da o dönemde insanın sosyal sınıfı veya “ırkı” statüsünün belirlenmesinden dolayı kendisindeki çelişkileri fark etmesine yol açmıştır. Bu dönemde burjuvalar merkantilizmle uğraşan kalelerin dışında yaşayan kişilerdi. Bu kişiler dünyanın pek çok yerinden mallar alıp Avrupa’da satıyorlardı. Bu alışveriş burjuvaların yeni fikirler geliştirmesinde de büyük rol oynamıştır. Burjuvaların yaşadığı bu önemli gelişim daha sonrasında, Otuz Yıl Savaşı’na yol açan sürtüşmeye sebep olan barbarlık ideolojilerine alternatif olarak yeni bir ideoloji olan “haberleşme ideolojisi”nin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler yeni insan modelinin oluşmasının ilk temellerini atmıştır. Burjuvazi kendi ideolojisini gazeteler aracılığıyla yaygınlaştırırken yeni insanı da geliştirmeye de başlamıştır.

Kimdir bu yeni insan? “Yeni İnsan” 19. yüzyıla kadar hep yok sayılmış 19. yüzyılın savaşlarından dolayı yıkıntılar arasından çıkmış ve bir çeşit antitez olan insanın hem “dışardan yönetildiği” hem de “özel bir kişilik” olduğu ideolojisiyle yaratılan insandır. Yeni insan kendine ait olması gereken her şeyi ve hatta enerjisini ve yaşam kaynağını kendi içinden gelen özünde bulunan niteliklerden değil de medya organlarından alır. Yeni insan hep bireydir tektir ve sürekli haberleşmesi gerekir. Breton’a göre “ütöpik yeni bir toplum tasarısı, “haberleşme toplumu” bu yeni ideolojinin uygulamaya konmasını doğal olarak beraberinde getirir. Bu yeni ütopya bir yandan sosyal organizasyonun tamamen bilgi dolaşımı etrafında yoğunlaşmasını diğer yandan da yeni “haberleşme makineleri”ne belirleyici rol vermeyi öngörmektedir.⁹⁵

Haberleşme ideolojisi burjuvazi ve feodaller arasındaki savaşta burjuvazinin galip gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan klasik basın özgürlüğü,

⁹⁵Philippe Breton, (1992), *İletişim İdeolojisi ve İletişim Araçlarının Gücü, Medya Dünyası*, İletişim yayınları, İstanbul, s.182

tarafsızlık ve özerklik gibi ideolojik kavramlar da kendi içinde gelişim göstermiştir. Erdoğan' a göre bu gelişim “kitle iletişimin siyasal örgütlenmesi kamu ve özel örgütlenmeye bağlı olarak devam etmiştir ve kendi içinde siyasal mücadelenin ve egemenliğin özelliklerini taşır. Siyasal örgütlenme iletişimin egemen faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin meşrulaştırılmasını içerir. Dolayısıyla ideolojik mücadelenin önemli alanlarından biridir. Medya pratikleri, bu ideolojilerin yayıcılarından (profesyoneller, politikacılar, öğretmenler gibi) (siyasal iletişim aktörleri)geçerek, medya ideolojisinin herhangi bir çerçevesini tartışma için öneme değer yaptıktan sonra çoğunlukla doğru soruların sorulması bu çerçevenin dışında bırakılarak engellenir.⁹⁶

Çağdaş dünyada haberleşmenin rolü çıkış noktasına göre daha farklıdır. Buna neden olarak ideolojinin kitle iletişim araçlarının etkisini arttırmada oynadığı rolü gösterebiliriz. Bu rolün geçmişi II: Dünya savaşı dönemine yani Kırklı yıllara, çağdaş “haberleşme” kavramının ortaya çıktığı yıllara kadar gitmektedir. Kısaca haberin bugünkü söylemleri ve sosyal rolü, II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından ortaya çıkmıştır. Bu dönemden sonra haber ve haberciliğin önemi çok artmış ayrıca toplumsal rolü “dördüncü güç” ve “haber alma özgürlüğü” “nesnellik” gibi kavramların ideolojik kavramlar olarak çıkış noktasındaki kavramlar olan “çoğulculuk” “özgürlük” kavramının yerini aldığını görmekteyiz. Bu kavramların ideolojik amacı ise kitle iletişiminde yapılan profesyonel faaliyetleri meşrulaştırmadır.

Kitle iletişim araçları bu meşrulaştırmayı nasıl gerçekleştirir? Ve neden medya bunu yapmaya ihtiyaç duyar? Bu soruların cevabını hem eleştirel yaklaşımda, hem de yapısalcı yaklaşım da bulmaktayız aynı zamanda eleştirel okula yakın olan isimlerden biri olan Hall'de bizi bu konuda aydınlatmaktadır. Hall'e göre medya öbür sınıfların imgelemlerini inşa eder ve sınıf farklılıklarını bir bütünlük, çoğulluk içinde birlik yaratacak şekilde dokur. Medya çoğulluğu sunar, ama bunu yalnızca söz konusu farklılık ve alternatiflerden bir olaşma meydana getirecek şekilde yapar. Söylem, tartışmanın içinden yine olaşmaya dönüşebilecek öğeleri seçer ve geriye kalanları marjinalliğin sessizliğine mahkûm eder⁹⁷ Farklı bir yaklaşımla Bıçakçı, bunun nedenini egemen ideoloji oluşturmak olarak açıklar. Yani medya toplumda ideolojik

⁹⁶ İrfan Erdoğan, (1997), *İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş*, İmge Kitapevi, Ankara, s.281

⁹⁷ J. David Sholle, (1994), *Eleştirel Çalışmalar:İdeoloji Teorisinden İktidar ve Bilgiye*”Medya iktidar İdeoloji,Ark Yayınları, Ankara, 211-250

bellek oluşturur. Bu bellekte yer alan örneklerin kaynağı egemen ideolojidir” der.⁹⁸ Gerçekten medya, kamuoyu oluşturmak isteyen kurumların, örgütlerin, grupların etkili biçimde kullanabilecekleri tek araç olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁹

Sonuç olarak medya ve ideoloji ilişkisi aşağıda da göreceğimiz gibi hemen hemen her yaklaşım tarafından kabul ediliyor. Yani medyanın öncelik verdiği sorunların kamuoyunda da önceliğe sahip olduğu genel bir bilgi haline gelmiştir: Belki medya insanlara belli konularda hangi fikirlere sahip olmaları gerektiğini söylemiyor, ancak en azından hangi konularda fikir sahibi olmaları gerektiğini söylüyor.¹⁰⁰ Fikirlerin gelişimini etkileyebilmesi için medyanın, kamunun güncel sorunlar üzerindeki vurgusunu etkilemesi yeterli değildir. Medya içeriğinin aynı zamanda kamunun kendi iletişim kanallarını da etkisi altına alması ve insanların bu sorunlar hakkında sohbet edip tartışmasını sağlaması gerekmektedir. Yalnızca, insanların yakın çevrelerinde açığa vurulan ve gündelik yaşam içindeki söylemde kendisine bir yer edinen sorunlar toplumsal tartışmaları daha ileriye götürebilir.¹⁰¹

3.1.1. Eleştirel Yaklaşımın Medya ve İdeoloji İlişkisine Bakışı

Batıda medyaya yönelik Marksist eleştiriler kolaylıkla tek bir düşünce dizgesi olarak yeniden üretilmemiştir. Çünkü Marks hiçbir zaman kapitalist basınla ilgili olgunlaşmış bir analiz yapmamıştır. Ancak, geleneksel Marksizm kapitalist medya ile ilgili olarak radikal demokratik yaklaşımınki ile çelişen bir anlayış gösterir. Geleneksel Marksizm’e göre, liberalizmde yer alan kamusal alan kavramı burjuva tahakkümünü gizleyen bir aldatmacadır. Mülkiyeti burjuvanın elinde olduğu için ya da bu sınıfın ideolojik hegemonyasına maruz bırakıldığı için medya bir sınıf kontrol aracıdır. Aslında medya, devletin ideolojik bir aygıtı olarak görülmelidir –egemen yapıyı eninde sonunda koruyan polis, yargı ve silahlı kuvvetlerden oluşan baskıcı devlet aygıtlarına ideal bir yardımcı medyanın “düzeltilebileceği” görüşü bir safdillik olarak kabul edilir.

⁹⁸ İlker Bıçakçı, (2002), *İletişim ve Halkla İlişkiler*, Media Cat Yayınları, İstanbul, s.36

⁹⁹ Cengiz Anık, (1994), *Kamuoyunu Oluşturan Araçlar*, İletişim Dergisi, Ankara, Sayı: 1-2, s.99

¹⁰⁰ E.Rogers, ve J, Dearing, (1988), *Agenda Setting Research: Where Has it Been, Where is it Going*, der., Anderson, Communication Year Book, Cilt 11

¹⁰¹ Roger Waldah, (1994), *Siyasal Tutumlar ve Kamuoyu*, İletişim Dergisi, Sayı: 1-2, s.65

Medyadaki önemli değişmeler ancak toplumun sosyalist dönüşümü ile gerçekleşebilir.¹⁰²

Medya ve ideoloji ilişkisinin çıkış noktasından günümüze geldiğimizde pek çok şeyin değiştiğini ama temel ilişkinin değişmediğini görmekteyiz. O ilişkiyi eleştirenler çok fazladır. Bu eleştiri yapanlardan biride, Marcuse'tur. Marcuse' a göre "kitle iletişim araçları, toplumsal hayatta "bir yaşam tarzının ideolojik örüntüsünü dokuyanlar" olarak ve " efendilerle onlara bağımlı olanlar arasında aracılık yapan" yerleşik düzenin yayın organlarıdır. Bu nedenle kitle iletişim araçları ideolojik olmak zorundadır".¹⁰³ Bu ideolojiyi kitle iletişim araçları hemen hemen tüm programları ile yaygınlaştırmaktadır diyerek eleştirel yaklaşımını meşrulaştırmaktadır.

Eleştirel yaklaşımıcılar iletişim araçlarında çalışan gazetecilerin çözümlemeci bir mantık kullanarak haberi yansıttıklarını iddia ederler. Ayrıca bu iletişimciler özellikle politik konuşmanın içeriğine sürekli müdahale ederler. Bu müdahalelerden en dikkat çeken kısıltmalar ve benzetmelerle kavramların ve politik değerlerin içinin boşaltılmasıdır. Eğlenceyi hep en ön plana çıkararak reklâm dilini politikanın dili haline getirilmesidir. Eleştirel Marksist yaklaşımda bize kitle iletişim araçlarının ideoloji taşıyan araçlar olduğunu söylemektedir. Aynı şekilde bu araçların sınıf tahakkümü yarattığını da vurgularlar.

Marksist düşüncenin kitle iletişim araçlarıyla ilgili eleştirileri bu araçların ürettiği ideolojinin egemen sınıfın ideolojisi olduğu yönündedir. Marksistler egemen sınıf kitle iletişim araçlarına sahip olarak kendi ideolojilerini yaratmaktadır ve topluma bu ideolojiyi kitle iletişim araçları yoluyla benimsetmektedir demektir. Marksist eleştirel kurmacılardan Hall, Althusser'in ideolojinin üretim pratiklerini tartıştığına, ideolojiyi daha çok hâkim sınıfın ideolojisi olarak gördüğünü söyler.¹⁰⁴

Gramsci, kapitalist toplumlarda hâkimiyetin yönetici sınıflar fraksiyonlar ittifakı ile gerçekleştirildiğini bu şekilde yönetici sınıfların kendilerine bağımlı sınıflar yarattığını

¹⁰²James Curan, (1991), *İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar*, A.Ü.B.Y.Y.O., Ankara, s.224

¹⁰³ Herbert Marcuse,(1997), *Tek Boyutlu İnsan*,İdea Yayınevi, İstanbul, s.24

¹⁰⁴ S., Hall, (2002), "*İdeoloji ve İletişim Kuramı*", AlpYayınevi, Ankara, s.103

ve bu sınıfların üzerinde yalnızca kendi çıkarlarına uyulması için zor kullanarak değil ama bütünlüklü bir otorite kurması sonucu sistemin kendi kendini ürettiğini söyler. Bu üretme işlevini sağlayan araçlardan bir tanesi de kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları ile yönetilen sınıflar görünmeyen otoriteye rıza gösterirler.¹⁰⁵ Erich From bu durumu şu şekilde açıklamaktadır. “Eğer otorite belirli ise ona her zaman baş kaldırılır ve yıkma amacı güdülür. Ama otorite anonim ise size ne yapmanız ve nasıl davranmanız gerektiğini söylüyor ama belirsiz ise ona rıza gösterilir işte bu rıza gösterilen anonim otorite kitle iletişim araçlarıdır.”¹⁰⁶

Eleştirel yaklaşıma göre hâkim sınıflar zor kullanma gücüne sahiptirler. Bunun yanı sıra bağımlı sınıfların rızasını biçimlendirmek ve kazanmak için aktif bir örgütlenmeye girişmektedirler. Bu örgütlenmenin sonucunda hâkim sınıfların iktidarlarını hem meşru hem de doğal kılmaktadırlar. İşte bu örgütlenmeyi sağlayan hegemonyayı oluşturan kitle iletişim araçlarıdır. Eleştirel yaklaşım ayrıca kitle iletişim araçlarının, egemen ideolojinin meşrulaştırılmasını sağlarken toplumu belirli bir doğrultuda yapılandırma işlevini de yürüttüğünü de söylemektedir. Bunları yaparken kitle iletişim araçlarının egemen ideolojiye karşıt olan düşünce sistemlerini de gayri meşru olarak ilan etmeleri de bu araçların işlevleri arasında olduğu bu yaklaşımca belirtilmektedir. Geleneksel Marksist görüş kitle iletişim araçlarını üst yapı kurumları olarak kabul eder ve der ki kitle iletişim araçları, alt yapının oluşmasında rol oynar.

Eleştirel yaklaşımıcılardan olan Raymond Williams’da egemenlik olgusu üzerinde durmuştur. Williams’a göre “iletişim araçları salt iktidarların buyruklarıyla yönlendirilen güdümlü yapılar olarak görülmemelidir. Görece özgürlüklere sahip olan iletişim araçları gerçekte kültürel birikimleri egemen sınıfın ideolojisiyle harmanlayarak kitlelerde ortak duygulanım yaratır.”¹⁰⁷

Marksistlerin ideolojik egemenlik tezinde, ideolojik egemenlik, isteyerek boyun sunmaktan çok, güç kullanımıyla adalet ve ordu denen kaba güç yapısının desteklediği ve yarattığı, katılma seçeneğinin katılmama veya karşı gelme seçeneğinden dolayıdır.

¹⁰⁵A. Gramsci,(1971) *Prison Notebooks*, der. Q. Hoare ve G. Nowell-Smith, Lawrence and Wishart, Londra

¹⁰⁶ Erich From, (1987), *Özgürlük Korkusu*, Yaprak Yayınları, İstanbul, s.57

¹⁰⁷ Raymond Williams (1976), *A Vocabulary of Culture and Society Fontana*, s.46

Araç ve aracın kullanım biçimi kendi ideolojisini getirir ve sosyal ilişkiler içinde karşılıklı yaratır ve araç ortadan kalktığı veya aracın örgütlenme biçimi karşısına çevrildiğinde ideolojik egemenlikte çöker.¹⁰⁸

3.2. MEDYA VE SİYASET

Kitle iletişim araçları ile siyaset ilişkisi tartışmaları aynı ideoloji kavramı gibi yazılı basının ortaya çıktığı 17. yüzyıldan günümüze kadar gelmektedir. Bilindiği gibi bu dönemde burjuvaların ekonomik olarak güçlenmeye başlaması ile birlikte toplumsal hayata müdahaleleri de gerçekleşmeye başlamıştır Liberal anlayışa sahip olan burjuvalar bu dönemde yazılı basını da ellerinde tutmaktaydılar. Bu nedenle yazılı basına özellikle devlet müdahalesinin olmaması gerektiğini iddia etmişlerdir. Ayrıca bu savlarını basının dördüncü güç olması nedeniyle özgür ve özerk olması gerektiği yönünde kuvvetlendirmişlerdir. Bu söylem her ne kadar Keane ve benzeri pek çok araştırmacı tarafından kısmen eleştirilmiş olsa da fazlaca sorgulanmamıştır. Bu nedenle de bugüne kadar yaygın kabul gören bir yaklaşım olmuştur. İlk liberal düşünürler tarafından ortaya atılan ve savunulan bu düşünce ve ifade özgürlüğü faydacı düşünürler tarafından da benimsenmiştir. Faydacı düşünürler liberal düşünülere pek çok konuda yakındırlar.

Bu bağlamda hem liberallerin hem de faydacıların korktukları baskıcı ve despotik sistemler ve yönetim biçimleridir. Bu düşünce liberaller tarafından “devlet”e karşıda savunulmuştur. Devlet müdahalesine her zaman karşı çıkan liberaller “eğer devlet müdahale etmezse basının özgür olacaktır” demektedirler. Bu düşünce Keane’in (1992) de belirttiği gibi, “özgürlük” kavramına ilişkin herhangi bir tartışma oluşturmaksızın liberal özgürlük tanımının sınırları içinde kapalı kalmıştır.¹⁰⁹

Hem liberal hem de faydacı düşünce despotik sistemlerin, yönetimlerin ve devletlerin basın özgürlüğü için tehdit oluşturduğunu iddia ederler. Faydacı

¹⁰⁸ İrfan Erdoğan, (1997), *İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş*, İmge Kitabevi, s.176

¹⁰⁹ John Keane, (1992), *Medya ve Demokrasi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 68

düşünürlerden biri olan Mill ise asıl tehdit kaynağının çoğunluk olduğunu söylemiştir. Keane'e, göre "çoğunluğun baskısı azınlığın düşüncelerinin saklı kalmasına yol açacağı için her düşüncenin serbestçe açıklanabileceği bir tartışma ortamının gereği vurgulamış ve bununda basın özgürlüğü ile gerçekleşeceği belirtilmiştir."¹¹⁰

Günümüzde yaşanan tekelleşme olgusu nedeniyle basın özgürlüğünden söz etmek mümkün değildir. Ayrıca uluslararası ajansların egemenliği, medyanın çeşitli ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de finans ve sanayi ile bütünleşme biçimi, demokratik yani serbest tartışma ortamına izin vermemektedir. İnal bu nedenle liberal düşüncenin hareket noktası olan her düşüncenin medyada temsil hakkı bulacağına yönelik yaklaşımlar yerini haber medyasının taraflı ve yanlılığını sergileyen araştırmalara sonra da "temsil" kavramı ile medyayı ele alan eleştirel çalışmalara bırakmıştır.¹¹¹

Kitle iletişim araçlarının rolü 1980'lerden sonra hızla değişmiştir. Bu değişim bu alanda yapılan çalışmaların kültürel çalışmalara yönelmesine neden olmuştur. Bu çalışmalar ağırlıklı olarak içerik analizi, eleştirel söylem ve kitle iletişim araçları metinlerinin oluşturulma biçimleri vb. etrafında dönmektedir.

Bu bağlamda 1980 sonrasında kitle iletişim araçları ile ilgili yapılan araştırmalar yazılı ve görsel basının siyaset ile ilişkisi doğrultusundadır. Bu nedenle de ağırlıklı olarak haber odaklıydı. Kitle iletişim araçlarına getirilen eleştirilere baktığımızda ise gazetecilerin siyasal yanlılıkları ve objektif haber sunmanın gerekliliği yönünde olmaktadır. Bunlar yapılmadığı içinde buna yönelik ihtiyaç ve bunun gerçekleştirilmesine duyulan inanç, haber medyasının sıkça siyasal partilere yandaş bir tavır takılmaktan dolayı eleştirilmesine neden olmuştur. "Bu konu üzerine yapılan araştırmalardan sağlanan birikimin ve yaygın soru sorma biçimlerinin etkisi ile ne zaman siyaset ve medya konusu gündeme gelse, gazeteciler ve haber kaynağı olan siyasetçilerin arasında kurulan ilişkilerde ortaya çıkan etki mekanizmalarının sorgulanmaya açıldığını gözlüyoruz."¹¹²

¹¹⁰ John Keane (1992), *Medya ve Demokrasi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s.93

¹¹¹ Ayşe İnal, (1999/3), *Medya Dil ve İktidar Sorunu*, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, s.19

¹¹² J.Curan, (1991), *İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar*, A.Ü.B.Y.Y.O., Ankara

Bu nedenle kitle iletişim araçlarında etik konusu gündeme gelmiştir. Etik üzerine yapılan tartışmalarda ortaya atılan öneriler genellikle, kitle iletişim alanında çalışanların yani gazetecilerin kaynaklarından bağımsız hareket etmeleri, özerk olmaları ve basın ahlak ilkeleri ile de yaptıkları işin pratiğini düzenleme doğrultusundadır. Kitle iletişim araçları ile ilgili etik açısından yapılan bu düzenlemeler oldukça sıradandır. Bunların dışında ve siyaset ilişkisine yapılan eleştirilerin yönelimine baktığımızda daha çok kitle iletişim araçlarını elinde bulunduranların siyasal tercihleri veya eşik bekçisi olarak adlandırılan üst düzey karar alıcıların siyasal tutumları üzerinde tartışmaların döndüğü görülmektedir.

Bu tartışmalar kitle iletişim araçlarında gazetecilerin yaptıkları haberlerin değerleri, haber toplama biçimleri ve yazma pratiklerine ilişkin sorunların tartışılması biçimindedir. Bu tartışmalar 1980'lerden sonra akademik alanda inceleme konusu olmuştur ama bu tartışmaların kökleri daha eskilere kadar gitmektedir. Kitle iletişim araçlarının bu boyutuna ilişkin eleştiriler karşı kutba kamusal yayıncılığın geliştirilmesini koymuşlardır. Bilindiği gibi kamusal habercilik anlayışında haber değerleri yeniden tanımlanır ve en önemlisi haberi bir mal olarak satılmasından vazgeçilmesi izleyiciye olumlu katkıda bulunması üzerinde durulur. Bu iki anlayış arasında da bir iletişim ortamının kurulması gerekliliği vurgulanmakta. Günümüzde kitle iletişim araçlarının habercilik görevini demokratik açıdan yerine getirmediği endişesi çok yaygındır. Bu nedenle gazetecilerin toplumsal sorumlulukları olması gerektiği yaklaşımı üzerinde önemle durulur ayrıca, temel demokratik hedeflerden olan çoğulculuk yaklaşımından dolayı toplumun her kesiminin temsilinin yaygınlaştırılması ve izleyici katılımının sağlanması vurgulanır.

Kitle iletişim araçlarında haberin oluşturulma sürecine ilişkin yapılan tartışmalar yani yanlış tutumlara ilişkin eleştiriler ve onun karşısına konulan sorumlu gazeteciliğe ilişkin öneriler haberciliğin siyasal yapı içindeki rolünün ve haber pratiğinin gerçekleştirilme biçimi bize haberde ideolojik söylemin neden olması gerektiğini anlatmaktadır. Kitle iletişim araçlarının özgürlüğünün demokrasilerde dördüncü güç olarak hükümetleri denetlemesi ve çoğulculuğu sağlaması siyasal alanda ne kadar önemli bir yeri olduğunun göstergesidir. Bu durum hem gerek kamuoyu ve kitle iletişim çalışanları gerekse de siyasetçiler ve bazı akademik çevrelerce benimsenmiştir. Ancak

kitle iletişim araçlarının demokratik toplumlarda oynaması gereken bu rolü nasıl oynayacağına ilişkin tartışmaların ilk çıkış noktasından günümüze kadar devam etmiştir. Bu tartışmalar geçmişten günümüze kitle iletişim araçlarının siyasal sistemin dışında, kenarında, köşesinde duramayacağını tam ortasında yer aldığını göstermiştir. Bu bağlamda yazılı basınında ya da radyo ve televizyonlarda yapılan haberlerin haber değerlerinin ve gündeme getirdikleri konuların güncel siyasetin tam da ortasında yer aldığına da dikkat çekmektedir.

Görsel kitle iletişim araçlarında haberin dışında üretilen her tür programda siyasal tercihleri yayın politikaları ve bu politikaları görünür kılan medya metinlerini görürüz. Eleştirel yaklaşımı benimseyen araştırmacılara göre, haber üretim süreci, haber üretim pratiklerinin gerçekleştiği farklı biçimlere dayanır. Bu nedenle medyaya yönelik genelleyici bir yaklaşım yerine hangi üretim biçimlerinin üretimde egemenliklerini sürdürdüklerine ve nasıl belli bir toplumsal oluşum içinde bir arada yer aldıklarına bakmamız gerektiğini vurgularlar.¹¹³

Medya ve siyaset ilişkisini tartışırken medyayı özerk, bağımsız ve bu özerklik içinde tamamen tarafsız bir dördüncü kuvvet olarak ele almak yerine, onu siyasal yapılaşma içinde görmeye çalışmamız gereği kaçınılmaz olarak karşımıza çıkıyor.¹¹⁴ Bugün medyasız bir siyasal süreç düşünemeyiz. Tüm siyasal sistem medya ya bağımlı bir konumda ve sistemin işleyebilmesi siyasal kararları alanların meşruiyetlerini kurması için medya ya gereksinimleri vardır.

Yukarıda bahsettiğimiz yaklaşımlar medyayı siyasetten ayırmaya çalışmaktadır. Oysaki “siyaseti” medyanın dışında olarak ele almak düşünülen en büyük hatadır. Çünkü hem medya hem de siyasete sistemin birbirini bütünleyen parçaları olarak bakmamız gerekmektedir. Bu açıdan siyaset ve medya ilişkisini ele alırsak daha sağlıklı bir yaklaşım benimsemiş olacağımıza inanıyorum.

Siyaset medya ilişkisinde önemli olan “iktidar” kavramıdır. Bu kavram toplumsal ilişkilerde muğlak kaldığı için bu tür ilişkileri açıklamak oldukça zordur. “Siyaseti

¹¹³ G., Murdock, (1991), *Culture, Communications and Political Economy*, Mass Media and Society, London

¹¹⁴ Ayşe İnal, (1999/3), *Medya Dil ve İktidar Sorunu*, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Ankara, s. 30

medyanın dışında ele alan ve siyasal aktörlerin davranışları ile siyasal iktidarın işleyişini kavramaya yönelik bu yaklaşım ve soru sorma biçimi, medya ve siyasetçiler arasında karşılıklılığa dayanan bir ilişki” varsayıyor.¹¹⁵ Her iki alanda farklı iki güç odağıdır. Yaklaşımlar bu iki gücün etkileşimi üzerine olmaktadır.

Bu iki güç odağının arasındaki etkileşim siyasal iletişim alanında incelenmektedir. Siyasal iletişim her iki alanda olan olayları araştırmaktadır. Siyasal iletişim içerisinde bazı yaklaşımlar medya ve siyaset ilişkisinde siyasal aktörlerin belirleyici rol oynadıklarını söylemektedir. Siyasal iletişim sürecinde iktidarın, sivil toplum örgütlerinin siyasi partilerin, devletin bireyin kurumların eylem ve ilişkileri tartışılmaktadır. Ayrıca siyasal iletişim bu siyaset ve medya ilişkisini tartışırken hem medyayı hem de siyaseti iki ayrı bütünlük olarak ele almaktadır. Her iki alanın kesişme noktası da etkileşimin ortaya çıktığı alandır bu alan tartışmaların yapıldığı sorunlu alanlar olarak görülmektedir. Tartışma yaratan alan ortaya çıkan ikilemdir. Bu ikilem medyayı hem dördüncü kuvvet olarak liberal demokrasilerin olmazsa olmazı olarak görmek hem de bu dördüncü kuvvetti bir metafora dönüştürmektir. Bu dördüncü güç zaten liberal yaklaşımı benimseyenler tarafından siyasetin dışında görülüyor. Eleştirel yaklaşımı benimseyenler ve medyanın dördüncü güç olması kavramını kullananlar, medyayı çoğulcu demokratik siyasal sürecin ayrılmaz bir parçası olarak ele alıyorlar. Ayrıca medya ya siyaseti denetleme görevi veriyorlar ve bu görevi tarafsız kalarak yapması gerektiğini savunuyorlar bu savunu da bir çelişki yaratmaktadır.

Marksist yaklaşım medyanın toplumsal hayat içinde bir ideoloji yaratarak bireyin eylem ve kararlarında belirleyici olduğunu iddia etmektedir. İkinci bölümde de tartıştığımız gibi Marksist yaklaşımı benimseyenlere göre üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf medya aracılığıyla fikirsel üretimi de yaratmakta ve denetlemektedir. Bu düşünceyi, Murdock, “ ideolojik yeniden üretim sürecini açıklarken bireysel kontrol biçimlerini sınıf iktidarının tek uygulanma biçimi olarak görmekte, örtük olarak kontrolün el değiştirmesi ile medyanın tamamen değişebileceğini varsaymaktadır.”¹¹⁶

¹¹⁵J.Curan, (1991), *İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar*, A.Ü.B.Y.Y.O., Ankara

¹¹⁶G. Murdock, (1991), *Class Power and the Pres: Problems of Conceptualization and Evidence*, Journal, Mass Media and Society, London

Medya ve siyaset ilişkisinde siyasal aktörlerin karar alma süreçlerinde aldıkları kararlar medyayı ve siyaseti ayrıca toplumsal hayatın biçimlenişini etkilemektedir. Bu etkilenme medyanın ürettiği içerikler ve bu içeriklerdeki benzeşme ve tek biçimleşme belli haber değerlerinin öne çıkması şeklinde kendini göstermektedir. Bu bağlamda çoğulculuktan bahsederken belli türsel programlar, temsilin sınırlanması karşımıza çıkmaktadır. Bunu kolaycı bir yaklaşımla iktidarın müdahalesi olarak adlandırabiliriz. Ama böyle yaklaşmakta liberal yaklaşıma ters bir biçimde medyaya hiçbir özerklik verilmemektedir. Bilindiği gibi liberal yaklaşımda siyasal güç merkezlerinin dışında nesnel tarafsız, dördüncü güç olarak kavranan medya bu kez de sınıf iktidarının bir aracı durumunda ve ona bağımlı konumda görünmektedir.

Siyaset ve medya ilişkisinin sürüp gittiği tartışmalar da her iki yaklaşımın da doğru noktaları olduğu dikkat çekmektedir. Her iki yaklaşımdan bazen biri bazen bir diğeri egemen olmaktadır. Tartışmaya medya bağımsız özerk bir güçtür siyasetin içine girmemeli olarak bakarsak hataya düşmüş oluruz çünkü medya ve siyaset zaten birbirinden ayrılamaz iki güçtür. Ya da medya ya devlet ve iktidar müdahalesi ile yönlendirme yapmak yani yasaklar, kapatmalar, toplatmalar, vb. yaptırım uygulamak medyanın siyasetten mülkiyete kayarak örgütsel kontrol mekanizmaları içinde işlemesine yol açmaktır. Bu tür durumlar medya ve siyaset ilişkisinde resmin bütününe görmemizi engellemektedir. Bu nedenle medya ve siyaset ilişkisini incelerken atmamız gereken ilk adım, siyaseti ve medyayı iki farklı bütünlük ve karşılıklı ilişki içinde olan iki farklı güç odağı olarak görmekten geçmektedir.

Ayrıca siyasal iletişimi sadece haber medyasının içinde ele almakta yanlıştır. Doğal olarak haberler siyasal söylemlerin en açık biçimde görünürlük kazandığı metinlerdir, ancak siyasal söylemler yalnız haber metinlerinde değil diğer medya metinleri ve türleri içinde de yeniden oluşturulmaktadır. Bu nedenle, siyasal iletişimin medya boyutunda tüm medya metinlerini içine alan bir yaklaşım olarak seçilmelidir.

İdeoloji ve medya ilişkisinde ideolojinin medyada düşünceleri yayan, istekleri etkileyen ve toplumsal gerçekliği tanımlayan rolüne ilişkin ampirik çalışmaların gelişmesi için de itici bir güç oluşturdu. Gelişmelerin ışığında, çok önceden beri

vurgulanan medyanın “pekiştirici” etkisi, meşruiyetin tesisi veya hegemonik sürecin bir parçası olarak yeniden yorumlandı.

3.2.1. Medya ve Siyaset İlişkisinde İktidar Kavramı

Medya ve siyaset ilişkisine baktığımızda iktidar kavramını göz önünde bulundurmamız gerekir. Çünkü hem medya hem de siyaset kavramı iktidarı içinde barındırır. O nedenle iktidar kavramı nedir? Sorusundan yola çıkmalıyız.

İktidar kavramı hep devlete ait bir kavram olarak görülür. Bu bağlamda medyaya devletin müdahale etmemesinin medyayı özerk kılacağına inanılır bu bir yanılsamadır. Çünkü böyle görmek ekonomik olanla siyasi olanın göz ardı edilmesi gelmektedir ve ekonomik olanı siyasi olandan ayırmaktır. Bu yaklaşım medyanın serbest rekabet koşullarında özerk olduğuna inanmaktan kaynaklanır.

Bu tartışmalar basın özgürlüğünü savunan basın çalışanları, profesyonel gazeteciler, üst düzey karar alıcılar ve medyayı elinde bulunduranlar tarafından da savunulmaktadır. Basın özgürlüğünü savunan bu kişi ya da gruplar başkalarına karşı aynı demokratik hakları tanımayabiliyorlar rating uğruna bu özgürlükleri rahatlıkla çiğneyebiliyorlar. Bunun örneklerini gerek yazılı gerekse görsel medya da görmekteyiz. En tipik örnekler, gösteri yapma, dernek kurma özgürlükleri konusunda medya kılını kıpırdatmazken olumsuz toplumsal olayları, özel hayatın gizliliğini haber malzemesi rahatlıkla yapabilmektedir.

Medya ya ilişkin diğer bir yaklaşıma göre medya ve siyaset ilişkisini doğrudan sınıf iktidarı olarak açıklayan yaklaşımdır. Bu yaklaşımdan Marksist yaklaşımda bahsetmiştik. Bu yaklaşım medyayı kitle iletişim araçlarının doğrultusunda kullandığını ve egemen sınıfın kendi çıkarlarını topluma dikte ederek ideolojik açıdan yanlış bilinç oluşturduğunu savunur. Bu yaklaşım medya izleyicisini tamamen pasif kabul ettiği için kendi içinde kuramsal sorunlar taşımaktadır. İzleyicinin pasif olduğuna yönelik çalışmalar oldukça eskilere propaganda ile ilgili akademik çalışmalara kadar uzanır. Bu

yaklaşımın yerini günümüzde aktif izleyici yaklaşımı almıştır. Aktif izleyici yaklaşımı da izleyicinin medya da maruz kaldığı şiddet içerikli programların izleyiciyi doğrudan etkilediğini kabul etmektedir. Her iki yaklaşımda kendi içinde kuramsal sorunlar taşımaktadır.

İzleyicinin pasif kabul edildiği yaklaşım 1970'lerden sonra gelişen kültürel çalışmalarla ve feminist medya çalışmaları ile ardından post yapısalcı yaklaşımla reddedildi. Bu çalışmalar ayrıca izleyicinin medya tarafından yönlendirilmesinin düşünüldüğü kadar güçlü olmadığını da ispat etti.

Günümüzde ise medyanın kapitalist sistemden ve onun ekonomik çıkarlarından ayrılamayacağını söyleyen eleştirel yaklaşım içinde yapılan akademik çalışmalarda sınıf kavramına eskisi kadar yer verilmediğini görmekteyiz. “Örneğin Kellner (1997) gerek medya metin analizlerinde, gerekse de izleyici çalışmalarında sadece sınıf kavramına dayanan bir analiz yerine, toplumsal cinsiyet, yaş, etniklik, ırk, seksüel yönelim gibi özneyi kuran farklı söylemsel konumlanmaların dikkate alınması gerektiğini belirtiyor.¹¹⁷ Erkeğin kadın üzerindeki çoğunluğun azınlıklar üzerindeki, tıp otoritelerinin hasta üzerindeki öğretmenin öğrenci, annenin çocuk üzerindeki iktidarından söz edebiliriz. Bu iktidar ilişkilerinin nasıl yeniden kurulduğunu düşünmeye başladığımızda günlük yaşam pratikleri öne çıksa da, bu ilişkilere ilişkin söylemlerin sürekli işlendiği bir yer olan medya inceleme konusu olarak önemini koruyor.¹¹⁸ İnal'a göre tüm bu iktidar ilişkilerini “siyasal” iktidarın dışında, ondan ayrı düşünemeyiz. Gramsci'nin “hegemonya” kavramı her ne kadar sınıf iktidarının sürmesini ve sürdürülme biçimlerini sorgulayan ve açıklamaya çalışan bir kavramsa da tüm iktidar ilişkilerinin eklemlenme biçimleri hakkında bizleri düşündüren bir çerçeve oluşturuyor.¹¹⁹

Medya ve siyaset ilişkisinin akademik alanda incelemelerine baktığımızda hemen hemen çoğu çalışmanın haber metinleri üzerine olduğunu görmekteyiz. Çünkü bu yolla siyasal aktörler halkla siyasal iletişim kurmakta ve toplum üzerinde bir hegemonya kurmaktadır. Haber metinleri ile siyasal iktidarlar, eylemlerinde meşruiyet kazanmakta

¹¹⁷Douglas Kellner, (1987), *TV Ideology and Emancipatory Populer Culture*, Newyork and Oxford

¹¹⁸ Van Dijk Teun A. (1988a), *News as Discourse*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers

¹¹⁹ Ayşe İnal, (1999/3), *Medya Dil ve İktidar Sorunu*, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Ankara, s.29

bu meşruiyet ile kendi egemen söylemlerini yani ideolojilerini oluşturmakta ve hegemonya kurmaları kolaylaşmaktadır. Bu üç kavram “meşruiyet”, “ideoloji”, “hegemonya” bu nedenle akademik alanda oldukça sık sorgulanmıştır.

Ülkemizde bu anlatıların pratiğini geçmiş yıllarda yaşamış siyasal aktörler ve onların medya da ön plana çıkarılış biçimlerinde görmekteyiz. Örneğin; Turgut Özal’ın, ekonomik olan ile siyasal olanın ayrı uzmanlık olduğunun vurgulaması ve teknokrat kişiliğinin medyada gösterilmesi ve Özal’ın rakamlara hâkim konuşmalarının sıkça görsel ve yazılı medya da yer alması, ardından Tansu Çiller’in akademik birikiminin öne çıkarılması ve ekonomi siyasalarını bununla meşrulaştırması, son olarak da Süleyman Demirel’in ekonomide uzman bir kadroyu arkasına aldığını vurgulayarak hem seçim çalışmalarını hem de iktidarını pekiştirmesi yönetime katılan seçkinlerin ideolojik hegemonyasının bir biçimidir.¹²⁰

İktidar ilişkilerinin nasıl kurulduğunu anlatan birçok yaklaşım var. Bunlardan birini benimsemek bizim açımızdan hem medya ve güncel siyaseti hem medya ve siyasal aktörler arasındaki ilişkileri anlamak açısından bize pek çok çerçeve sunmaktadır. Ayrıca gerek medya metinlerinde gerekse bu metinler arası bağlamda oluşan toplumsal yapılaşma süreci bunların yanında yapılan haber tartışma programları siyasal iktidarların söylemsel alandaki güçlerini ne kadar çok olduğunu bize göstermektedir.

İnal’a göre örneğin sembolik seçkinlerin özellikle de akademisyenlerin iktidarı farklı medya metinlerinde yeniden kuruluyor. Kuşak programlardan tartışma programlarına, pek çok farklı metne egemen olan “bir bilene soralım” düşüncesi bir yandan tartışma programlarında temsilin yaygınlaşmasını engelleyen bir sorun olarak karşımıza çıkarken, diğer yandan bu farklı medya metinlerinde kurulan iktidar ilişkileri yönetenlerin günlük politikalarını ve siyasal konumlarını meşrulaştırmada bir araç oluyor.¹²¹ Öte yandan, sembolik seçkinlerin iktidarı, toplumsal yapılaşma içinde ortaya çıkan hegemonik süreçlerin dışında ve ondan ayrı bir şey olarak düşünülemez.¹²²

¹²⁰ Ayşe İnal, (1999/3), *Medya Dil ve İktidar Sorunu*, İletişim, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Ankara, s.23

¹²¹ Ayşe İnal, (1999/3), a.g.e., s.26

¹²² N.Garnham, (1990) *Capitalism and Communication*, der., F. Inglis. London, s. 87

Tarihin pek çok döneminde siyasal egemenlik kurma ele geçirme ve yönetebilme olguları şiddet kullanılarak yapılmaktaydı. Günümüzde hiçbir siyasetçi hiçbir siyasal akım olağanüstü durumlar dışında zorla iktidar olmak ya da yönetmek istememektedir. Bu nedenle siyasal iletişim bu yüzyılın sonlarında çok önem kazanmış bu yolla halklarda toplumsal rızanın oluşturulması sağlanmıştır. Yönetenler yönetilenler üzerinde hegemonya kurmanın ve bu yolla siyasal meşruiyeti sağlamanın medyada siyasal söylemsel alan oluşturarak yaratılan anlamlandırma süreçlerine egemen olmadan geçtiğini keşfetmiştir.

Eleştirel Marksist yaklaşımın sorguladığı tartışma noktası buradaydı. Yani yönetenlerin meşruiyet kurma sürecinde oluşturduğu haberin anlamlandırma pratiklerinin topluma dayatılarak sahte ideolojik ortamlar ve zihinler yaratmasıdır. İdeoloji kavramı ikinci bölümde anlattığımız gibi bu yüzyılın başından, hatta daha öncesinden bu yana, sınıflı toplumlarda eşitsiz ilişkilerin yeniden kurulması sorunu üzerine düşünenlerin sıkça başvurdukları ve farklı biçimlerde açıklamaya çalıştıkları bir kavram olmuştur. Bilindiği gibi Lukacs'ın şeyleşme kavramı, daha sonraları Frankfurt okulunun bilinç endüstrisi kavramlaştırması, Gramsci'nin hegemonya kavramı, Poulantzas'ın yapısalcı yaklaşımı ve benzer bir yaklaşımı benimseyen Althusser'in devletin ideolojik aygıtları üzerine geliştirdiği tartışma "ideoloji" kavramını ve ideolojik işleyişi açıklamaya kavuşturma çabaları içinde önemli birer adım olmuşlardır. Bunların yanı sıra gelişen yapısalcı dilbilim tartışmaları ve Lacan'ın öznenin dil içinde kuruluşuna ilişkin sorgulamaları yine gerek siyaset bilimi ve sosyolojide, gerekse medya çalışmalarında dil ve iletişim süreçlerinin önemi üzerine pek çok araştırmacıyı düşündürmüştür. Volosinov'un ideoloji kavramı ve iktidarın işleyiş süreçlerine ilişkin açıklamaları ile iletişim alanına yaptığı katkılardan bahsetmekte yerinde olacaktır. Volosinov ideoloji sorunu ile anlamlandırma ve dil sorununu bütünleştirmiştir. Dil her zaman ideolojiktir, iletişim sürecini bu yaklaşımla ele alındığında ideolojinin dışı yoktur. İdeolojik olmayan, diğer bir deyişle nötr, yansız olan bir dil yoktur. Volosinov'a göre dil her zaman çok vurguludur ve bu vurguların ardında toplumsal yapı içinde ortaya çıkan iktidar ilişkilerini görmek mümkündür. Dil çoğu zaman bu iktidar ilişkilerinin sürmesi için kullanılır.¹²³

¹²³ Ayşe İnal, (1999/3), *Medya Dil ve İktidar Sorunu*, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Ankara, s.28

Volosinov'un ideoloji kavramı ve siyaset ilişkisi ile ilgili teorileri Saussure'un yapısalcı dilbilim düşüncesinin geliştiği döneme denk düşmektedir. Volosinov'un dil ve ideoloji ile ilgili düşünceleri ele alış tarzı diğerlerinden farklıdır. Volosinov (1973) ideoloji ile anlamlandırma ve dil sorununu bütünleştirmiştir. Ona göre dil her zaman ideolojiktir iletişim süreci de bu bağlamda ele alınmalıdır. İdeolojik olmayan diğer bir deyişle, nötr yansız olan bir dil yoktur. Dil her zaman çok vurguludur ve bu vurguların ardında toplumsal yapı içinde ortaya çıkan iktidar ilişkileri vardır. Dil iletişim sürecini oluşturarak bu iktidar ilişkilerinin sürmesini sağlar.¹²⁴

Bu anlatılanlardan yola çıkarsak şu iddiamız yanlış olmaz sanırım medyada her gün üretilen programlar ideolojik dil kullanılarak egemen ideolojinin kurulması ve kurulduktan sonra devam etmesi için tekrar tekrar inşa edilen bir süreçtir.

Var olan iktidar yapısına karşı çıkmak yine dil içinde bir mücadeleyi gerektirmektedir. Ayrıca dildeki farklı vurgular farklı iktidar ilişkilerini yansıtmaktadır bu ilişkiler hegemonik ilişkiler olabileceği gibi eşit ilişkilerde olabilir. Bu ilişkilere toplumsal yaşamda karşı koymak yine dil içinde de bir anlamlandırma mücadelesini zorunlu hale kılmaktadır.¹²⁵

Volosinov'un dil ile ilgili çalışmaları kendinden sonraki dil bilimcileri etkilemiş ve onlara örnek teşkil etmiştir. Volosinov dil ve ideolojiyi birbirinden ayırmamış ikisini bir bütün olarak ele almıştır. Demişti ki eğer dil her zaman ideolojikse ve var olan iktidar ilişkilerine güdülenmişse “siyasal iletişimin” kavranması açısından iyi analizlerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Medya da siyasal iletişimin kurulması sürecinde dil, ideoloji ve iktidarın söylemsel alan oluşturması tartışmaları 1980 yılından sonra daha da yaygınlaşmıştır. “Dil” dediğimizde pek çok kişi için yaptığı çağrışım sadece konuşma sürecidir ama medyanın kullandığı dil denildiğinde farklı bir durumdan bahsetmekteyiz. İnal'a göre bu televizyonda görsellik, akış, kurgu, kamera açıları, görüntü ile bütünleşen söz, arka ses vb. unsurların bir arada kullanımından oluşan bir anlamlandırma süreci söz konusudur.

¹²⁴V. N. Volosinov, (1973). *Marxism and the Philosophy of Language*, Seminar Pres Inc., London

¹²⁵ Ayşe İnal, (1999/3), *Medya Dil ve İktidar Sorunu*, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Ankara, s.27

Farklı iletişim araçlarının, farklı türlerin, sanat akımlarının semiyotiğine ilişkin farklılıkları kavrayacak analiz yöntemlerini geliştirmenin gereği açıktır.¹²⁶

Volosinov'un yaptığı araştırmalar günlük konuşma dilimize aittir ama Volosinov medya metinlerine ait olan dil çalışmalarına da yol göstermiştir. Yinede medya metinleri ve bunlarda kullanılan dilin ortaya çıkarılması konusunda çalışma yapanlar çok çeşitli yöntem bilimsel sorunla karşılaşmıştır. Örneğin medya metinlerinde kullanılan dili araştırmada kullanılan analiz yöntemlerinin sınırlı olması bu konuda yapılan çalışmaların az olmasına neden olmuştur. Genellikle kullanılan analiz yöntemi içerik analizidir. İnal'a göre, "buna rağmen anlamlandırma süreçlerine ilişkin içerik analizi kullanılarak yapılan çözümler medya da haberin oluşumu, medyanın toplumsal hayatta konumlanması, medyanın siyasal süreç içerisinde konumlanması, siyasal söylemlerin yeniden oluşturulması, bunları yeniden kurma, dönüştürme, biçimlendirme, etkileme süreçleri üzerine yapılan çalışmalarla önemli aşamalar kaydedilmiştir."¹²⁷

Yukarıda da bahsettiğimiz pek çok çalışmanın siyasal iletişim ile siyaset ve medya ilişkisini ayrı ayrı ele aldığını gördük. Oysaki bu disiplinlerin her biri bir bütün olarak ele alınmalıdır. Bu disiplinlere bir bütün olarak bakan kişilerden bir tanesi Volosinov'dur. Volosinov'un açtığı yoldan ilerler iken medyayı toplumsal günlük hayat içinde ele almak gerektiği karşımıza çıkıyor. Bu şekilde ele aldığımızda da medyanın ne ekonomiden ne siyasetten ne de toplumsal hayattan ayrılmadığını görüyoruz. Artık medya hayatın vazgeçilmez bir parçası bu parçayı hayatın diğer parçalarından ayıramayız. Yani medya üzerinde oluşan siyasal baskılar ya da siyasilerle girdiği çıkar ilişkileri, yönlendirmeleri vb. etkileri hayatın bir gerçeğidir. Bu nedenle medya değerlendirmelerinde onun kullandığı dil, söylem, semantik, semiyotik, egemenlik yani iktidar ilişkileri sosyal, siyasi ve ekonomik açıdan ele alınarak değerlendirilmelidir.

Gerek görsel gerek yazılı basında her gün izlediğimiz haber programları ya da diğer medya metinlerinde üretilen her şeyi algıda seçiciliğimizi kullanarak kendimize göre anlamlandırıyoruz özneler olarak farklı anlamlar üretiyoruz ve kodluyoruz. Herkes

¹²⁶ Ayşe İnal, Medya Dil ve İktidar Sorunu, İletişim, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Yaz 1999/3

¹²⁷ Ayşe İnal, a.g.e.

bunları yaparken evinde gazeteler ya da televizyonlar aracılığıyla günlük hayatın sorunlarından bir süreliğine uzaklaşmak istemektedir. İnsanlar gazeteleri okurken ya da televizyondaki programları izlerken siyasal hayatta yaşananlar, toplumsal sorunlar ve bunların nedenleri ve çözümleri hakkında fazlaca düşünmemektedir. Seçim zamanı geldiğinde medya tarafından adaylar hakkında bize gerektiği kadar bilgiler verilmektedir. Bizim için sadece bize sunulanlar önemli hale gelmektedir. Adayları seçim kampanyalarında bize sunulan imajları ile izliyoruz. Hatta insanlar oy verecekleri partilerin ne parti programlarını ne de ekonomik ve siyasi çözümlerini bilmemekte sadece medya da yaratılan imajlara göre oy verme davranışını gerçekleştirmektedir. Bu süreçte medyanın oynadığı temel rol insanları düşündürmemektir. Bu şekilde siyasal sorunlar, nedenleri çözümleri üzerine yönetenlerin hegemonyasını inşa etmekte ve siyasal meşruiyet krizlerini bu şekilde çözmektedir. Biz bu süreci ideolojik süreç olarak adlandırıyoruz. Bu süreç esnasında medya bilgilendirme yerine bilinçli bilgiyi vermeme yoluna giderek bu ideolojik sürece katkıda bulunmaktadır. Kısaca istenen siyasal davranış medyanın istediği yönde olmaktadır.

Bu durum işlevselci yaklaşım açısından oldukça doğal karşılanmaktadır. İşlevselciler medyanın toplumda oynadığı rolün eğlendirme, mal ve hizmetleri tanıtma, haber verme, eğitim olmalıdır der. Çünkü bu işlevler toplumu sisteme bağlar. Bu nedenle gereklidir. İşlevselci yaklaşım ile eleştirel yaklaşım bir birinin tam zıttıdır. Eleştirel yaklaşım sınıfsal açıdan ele alıp ekonomi ve siyasetinde medyayla iç içe olduğunu söyleyerek bu şekilde bir sınıfın diğer bir sınıf üzerinde hegemonya yarattığını iddia ediyordu. Her iki yaklaşımda medyayı bu şekilde sınırlamaktadır.

İnal'a göre demokratik sistemlerde dördüncü kuvvet olarak kabul edilen medya tekdüzeliği ve yaptığı kısır programlar ile çeşitliliği ve çoğunluğu temsil ettiğini iddia etmektedir. Toplumun marjinal uçlarına ki bunlar azınlık oluyor hiçbir şekilde yer verilmiyor. Ayrıca çoğunluğu temsil ettiğini iddia ederek belli bir sınıfın hegemonyasını sürdürmesi için ona yönelik programlar yapıyor. Bunun en tipik örneği olarak haberleri izlerken neyin negatif yani olumsuzlanarak verildiğine neyin olumlu şekilde gösterildiğine dikkat etmek yeterli olacaktır. Örneğin bir grev olduğunda grevler "yaşamın durması", "hayatın felce uğraması", vb. başlıklar ile verilmektedir. Magazin haberciliğinin ön plana çıkarılması insanların özel hayatını haber yapan gazetecilere

saldırıların kınanması olayın kutsallaştırılarak verilmesi örneğin” görevini yapmakta olan habercilerin engellenmesi” vb. Her şeyin magazin haberi olarak sunulması ve bu şekilde insanların özel yaşamının sergilenmesinin gazetecilik sorumluluğu gibi gösterilmesi, çok gereksiz ayrıntıların verilmesi.¹²⁸

Sonuç olarak medyanın ideolojik davranmasının en temel nedeni eleştirel yaklaşıma göre sınıfsal çıkarlar arasındaki çelişkiyi ya da başka bir söylemle siyasal ve ekonomik çelişkiyi örtmeye çalışmasından kaynaklanmaktadır. Althusser’in dediği gibi devletin ideolojik aygıtlarının hepsi her şey bir birinden bağımsız gibi gösterip çelişkileri örtmektedir. Bu durum bu tür sistemlerin en tipik özelliğidir ekonomiyi siyasetten ve toplumsal hayattan ayrı olarak ele almak.

Bunun bir uzantısı olarak bizde siyasal iletişim denildiğinde sadece siyasete ilişkin konuların ele alınması da siyasal iletişime ilişkin bir yanılsamadır. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi siyasal iletişimi de ne ekonomiden ne siyasetten ne de toplumsal hayattan ayrı düşünemeyiz. Siyasal iletişim insanlar arası günlük sıradan konuşmalardan, siyasetçinin siyasal iletişiminden medya da yer alan her tür programa kadar genişletilebilir. Yine İnan’a göre siyasal iletişim güncel siyaseti içeren ancak bundan çok daha geniş ve kapsamlı bir kavram olarak ele alınmadığı sürece medya ve siyaset ilişkisini kavramamız mümkün olamaz. Bu tür bir yaklaşım siyaseti ve temsil süreçlerini nicel olarak incelemek alışkanlığından çıkıp farklı medya metinlerinin semiyotiğini kavrayacak nitel bir analiz çerçevesi ve yöntembilimini gerekli hale getiriyor.¹²⁹

¹²⁸ Ayşe İnal, (1999), *Medya Dil ve İktidar Sorunu*, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Ankara, Sayı: 3, s. 25

¹²⁹ Ayşe İnal, (1999), a.g.e., s.26

3.3. MEDYADA YANLILIK VE BUNUN SONUÇLARI

Medya da yanlılık çeşitli şekillerde olmaktadır. Örneğin açıkça yalan söyleme, bazı haberleri gereğinden fazla vurgulama yoluyla çarpıtma ve bazı değerleri abartıp öne çıkarma ya da bazı olayları olmamış veya kişileri hiç yokmuş gibi gündeme taşımama şeklinde olduğu gibi her şeyin magazinselleştirilmesi, önemli şeylerin içinin boşaltılıp önemsizleştirilmesi gibi pek çok şekilde yapılmaktadır.

Bilindiği gibi medyadan dördüncü güç olması iddiası nedeniyle haberde objektiflik ve denge beklenmektedir. Yani medya haberde gerçek dünyayı doğru ve dengeli bir biçimde yansıtmalıdır. Medyanın dördüncü güç olduğu iddiası ile beklenen haberde nesnellik ideali, olguların gazetecilerin yorum ve değer yargılarından ayrılması gerektiği üzerinde durur. Bu ne kadar mümkündür? Çünkü gazetecilerin objektif tarafsız bir dil kullanarak ve haber yazma tekniklerine uyarak haberi aktarmaları sadece bir varsayımdır.

Bir haberin objektif, dengeli ve doğru verilebilmesi imkânsızdır çünkü olay haberin yazan kişinin beyinsel işlevleri sonucu bize ulaşmaktadır. Yani kişinin tutum ve yargıları nasıl kullandığı dile yansiyorsa yazdığı habere de yansır.

Bunların yanında siyasal iletişim haberlerini verecek olan görsel ya da yazılı medya aracının yapacağı siyasal aday, parti ve takınacağı politik tavır da yanlılığın en önemli vurgularındandır.

Hall'e göre gazeteciler yalnızca belli olayları tanımlamakla kalmaz aynı zamanda bu olayları belli bir bağlama yerleştirirler. Bundan sonra bu adlandırma ne zaman kullanılsa, bu bağlam onunla birlikte kurulan anlamlar ve yan anlamlarla birlikte harekete geçer.”¹³⁰Zaten medya da ideoloji de bu şekilde oluşturulur. Hall bunun yan anlamlar ile yapıldığını söyler. Yani ona göre; yan anlamların bir sözlükte yazılı

¹³⁰ Stuart Hall, (2002), *İdeoloji ve İletişim Kuramı*, Medya Kültür ve Siyaset, Alp Yayınevi, Ankara, s. 102

anlamlar gibi verili ve sabit olmadığını fakat anlamlandırma üzerine girilen siyasal mücadelenin bir ürünü olduğunu iddia eder.¹³¹

Alltheide ve Snow yukarıda anlatılanları destekler nitelikte ama daha da ileri giderek “modern Amerikan toplumunun “medya mantığı” ile yönlendirildiğini söylemektedirler. Medya mantığı kavramı ile elemanlarını farklı kitle iletişim araçları ve onların biçimlerinin oluşturduğu enformasyon aktarma ve sunma sürecine atıfta bulunurlar. Daha önceki yüzyıllarda medya egemen kurumların biçimini yansıtmaktaydı. Fakat modern dönemde medyanın kendisi diğer kurumların ayak uydurmaları gereken egemen güç haline gelmiştir. Ve “tüm siyasal süreç, medya mantığına bağlı bir biçimde medya için üretimin bir uzantısına dönüşmüştür.”¹³²

Medya da yanlılık durumuna yukarıdakilere oranla daha radikal yaklaşımlar da var. Radikal araştırmalar kamusal siyasal tartışmaların devlet tarafından düzenlendiğini iddia etmektedir. Radikaller ağırlıklı olarak medya da yanlılık çalışmalarında seçim kampanyaları üzerinde durmuşlardır. Seçim kampanyaları gazetecilerin yanlı yazmamak konusunda en objektif yazılması gereken haber konularıdır. Siyasal yanlılık daha çok çıkar gruplarına ilişkin haberlerde ortaya çıkan bir sorundur. Radikaller aynı şekilde eleştirel yaklaşıma yakın olarak haber medyasında “nükleer güce” karşı görüşlere yönelik bir yanlılık olduğunu, medyanın işçilerin bakış açısından çok işverene yönelik bir yanlı tavır sergilendiğini vurgularlar.

Yukarıda bahsettiğimiz yanlılık tartışmalarına destek Amerikalı araştırmacı olan Chomsky’den gelmiştir. Chomsky, “medyanın konuları kapsamlı bir biçimde ele almaması olguların seçici biçimde vurgulanması, Amerikan yanlısı haber kaynaklarının görüşlerine eleştirmeksizin yer ayrılmaması, aşırı komünist iddiaların bir bağlama oturtulmaması, Amerikanın ve yandaşı ülkelerin eylemlerinin olumlu bir biçimde tanımlanması, “terörizm” ve “polis operasyonu” gibi etiketlerin çağrışımlarla yüklü olması ve hatta Amerikan medyasının bazen dosdoğru yalan söylemesini kanıt olarak göstermiştir.”¹³³

¹³¹ Stuart Hall, (2002), *İdeoloji ve İletişim Kuramı*, Medya Kültür ve Siyaset, Alp Yayınevi, Ankara, s.104

¹³² David L. Altheide (1979), *Kommunikations: Media Logic*, Beverly Hills, London: Sage. Anda

¹³³ Noam Chomsky(1995), *Medya Gerçeği*, Tüm Zamanlar Yayınevi, İstanbul, s. 89

Son olarak bu konuda Glasgow Üniversitesi Medya Grubu'nun analizlerine bakmak gerekir. Glasgow grubunun yanlılık iddiasının en dikkat çeken noktası özellikle televizyon haberlerinde belli kişiler ve kurumlara daha fazla yer ve statü vermek yolu ile yapıldığı yönündedir.

Ayrıca Glasgow Üniversitesi Medya Grubu haberlerin ve egemen toplumsal ideolojilerin birbirleri ile tamamen ilişkili olduklarını iddia etmiştir. Bu, habere ait “olguların” arasında kurulan bir ilişkidir der.¹³⁴ Benzer biçimde Hall belli görüşlerin “açık biçimde yanlı veya çarpıtılmış olmalarından dolayı değil fakat sınırlı bir ideolojik matrikse dayanarak oluşturulduklarından dolayı “ideolojik olduklarını öne sürmüştür.¹³⁵

Günümüzde de siyasal iletişim ve medya ilişkisi aynı şekilde medya da kullanılan ideolojik dil ve medyada dengelilik dikkat çekici araştırma konularındandır. Halen bu konuda araştırma yapanlardan eleştirel medya kuramcıları, medyada ideoloji konusunu daha da genişletmektedirler. Eleştirel medya kuramcıları “haber bir ideoloji olarak işlev görmektedir” iddiasındadırlar. Fonksiyonalist yaklaşımıcılar ise “haber mesajlarının iletişimcilerin güdüleri doğrultusunda çarpıtıldığı görüşüne temelde” karşı çıkmaktadırlar.

¹³⁴ Keynes Milton, (1985), *More and Peace News*, Glasgow University Media Group, Open University Press, s. 5

¹³⁵ Hall Stuart (2002), *İdeoloji ve İletişim Kuramı*, Medya Kültür ve Siyaset, Alp Yayınevi, Ankara, s. 107

4. BÖLÜM

4.1. MEDYADA İDEOLOJİK DİLİN KULLANIMI

Buraya kadar bahsettiğimiz şeyler doğrultusunda, bu bölümde, Türkiye medyasında yanlılık olup olmadığına dair içerik analizi kullanarak yazılı basından seçtiğimiz iki farklı görüşteki gazetenin karşılaştırması yapılmıştır.

Türkiye medyasına geçmeden önce başka ülkelerin özellikle bu araştırma gereği yazılı basınına baktığımızda hemen hemen gazetelerin açıkça bir politik eğilime destek verdiğini görmekteyiz. Örneğin İngiltere’de The Guardian İşçi Partisine yakındır; The Times ve Daily Mail ise Thatcher’ın ateşli savunucularıdır. Almanya’da Franfurter Rundschau ve Suddeutsche Zeitung, sola yakın liberla gazetelerdir. Frankfurter Allgemeine Zeitung ve Die Welt ise, Hıristiyan Demokratları ve Muhafazkar görüşleri savunurlar. İspanya’ya gelince; ABC sağ görüşlü bir gazetedir. El Pais sosyalist hükümeti desteklemektedir. El Mundo ise sol muhalefeti temsil etmektedir. İtalya’da gazeteler partilerden çok politik şahsiyetlere ağırlık vermektedir. Örneğin La Repubblica hem Komünist Parti liderini, hem de Hıristiyan Demokrat De Mita’yı destekleyebilmektedir. SSCB’de dergiler, özellikle mesleki basın çok iyi örgütlenmiş durumdadır. Çok değişik alanlarda sayılamayacak kadar çok değişik şekilde milyonlarca adet basılmaktadır. Glasnost ve reformlar lehine gerçek anlamda politik bir rol oynayan haftalık genel kültür dergisi Ogoniok, karaborsa’da çok pahalı bir fiyata satılıyordu. Gençlere yönelik basından söz edildiğinde akla ilk gelen Batı’da gençken kimsenin elinden düşürmediği Mickey dergisidir ki bu Mickey Süper Fare serileri en yanlı Amerikan propagandası yapan çizgi romandır. Sovyet Kültür Dergileri Literatournaia Gazieta gibi bazı haftalık yayınlar, 70 ve 80’li yıllar boyunca ve 1985’ten (Prestroika’nın başlangıcı) sonra, kültürel yönelimlerini aşmış toplumsal sorunlarla ilgili tartışmalara ve kültürel yenilenmeyi gösteren görüşlere ağırlık vermiştir.¹³⁶

¹³⁶Fred Fejes, (1985), *Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 111

Novy Mir, Droujba Naradov ve Oktiabr gibi aylık edebiyat dergileri, sanatsal anlatımın özgürleştirilmesi için savaş açmışlardır... Bu dergiler Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde ideolojik sertliğiyle ünlü dergilerdir.¹³⁷

Günümüz gazetecilik anlayışında, gazete yazılarının yönlendirilmesinin nasıl olacağına dair Amerikan Basın Enstitüsü dört ilke önermiştir. Bunların en başına oldukça kısa yazıları yerleştirmekte ve her sayıda daha çok enformasyon ve resim tavsiyesinde bulunmaktadır. Bu da yanlılığın nasıl yapıldığının en temel kanıtıdır.

Geleneksel gazetecilik anlayışında ise bilindiği gibi gazeteci, tarafsız bir tanık olmak için çaba harcar. Eylemin tam içinde olsa bile, olan biteni yazmak için kendini olaylardan mümkün olduğunca uzak tutmak zorundadır. Yeni gazetecilikte sadece “ben” değil gazetecinin olaydaki varlığının anlatım boyunca yer alışı da mümkün hale gelmektedir. Günümüzde insan yaşamak için haberleşmiyor, haberleşmek için yaşıyor. Haberleşme konusu etrafında gerçek bir “ideoloji” yani bize “gerçek” gibi sunulan olayları gösteren tutarlı bir sistem olmuştur. Haberleşme eylemini toplumumuzun temel hedeflerinden biri haline getiren bu ideoloji aynı zamanda siyasi ideolojilere bir alternatif bunlardan bir kaçış olarak ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde pek çok gazeteci gündelik işleri sırasında eleştirel bir şekilde değerlendirmeleri gereken bir şirkette ücret karşılığında bir takım yazı işleri yapmanın hiçbir sakıncası olmadığını düşünerek çalışıyor. Ayrıca oylarının artmasını sağlamak için bir partiyi övmek, gazetecilere bazı menfaatler sağlayan siyasi güçleri desteklemek, resmi bir kaynaktan alınan bir yazıyı bir gazetecilik çalışmasıymış gibi kullanmak, bakanlara broşür hazırlamalarında yardımcı olmak günümüzde gazeteciler ve basın için çok doğal hale gelmiştir.

Gazetecilerin yanlı olduklarını kanıtlama yollarından biri onların yazdıkları haberde kullandıkları dili incelemekten geçmektedir. Bu dilin kullanımında sözcüklerin seçimi, cümlenin oluşturulması ana anlam ve yan anlamın konumlanması bize yol gösterecektir.

¹³⁷Fred Fejes, Laurendau Marc , (1985), *Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 84

Bu nedenle bu araştırmada haberde kullanılan dili incelemek için içerik analizi yöntemini kullanmayı tercih ettik. İncelemeye almak istediğimiz aslında  gazete vardı. Bunlar Cumhuriyet, Zaman, Yeni ağ gazeteleri, ama bu gazeteler içinde Yeni ağ gazetesinin arşivine ulaşamadığımız için o gazeteyi inceleyemedik. Bu nedenle sadece Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinin haber söylemlerini karşılaştırıp inceleme imkânı bulduk.

4.2. YAZILI BASIN İNCELEMESİ

4.2.1 İçerik Analizi Tekniğinin Uygulanması

İçerik analizi tekniğinin kuramsal temellerini ilk atan kişi Bernard Berelson’dur. Berelson’a göre “içerik analizi, iletişimin belirgin (yazılı/açık) içeriğinin objektif, sistematik ve niceliksel tanımlarını yapan bir araştırma tekniğidir.”¹³⁸ Bilindiği gibi içerik analizi; dokümanların, mülakat dökümlerinin ya da kayıtlarının karakterize edilmesi ve karşılaştırılması için kullanılan bir tekniktir. Amacı katılımcıların görüşlerinin içeriklerini sistematik olarak tanımlamaktır. Böylece içerik analizi araştırmacıyı toplanan verilere aşına etmekte ve ayrıca verilerin daha ileri analizler için kullanılmasını kolaylaştırmaktadır.¹³⁹

Bu tezde veri toplama tekniği olarak Nitel Araştırma Yöntemlerinden İçerik Analizi Tekniği uygulanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden olan içerik analizi: içeriğin örtülü anlamını, yani mesajın arka planda içerdiği ideolojik amaçlı yazıları araştırmak için kullanılan bir tekniktir.

İçerik analizinin teze uygulanma aşamasında yazılı medya da yer alan haberlerin başlık spot ve gövde kısımları incelenmiştir, araştırma sorusu ile ilgisi olmayan kısımlar dikkate alınmamıştır. Buna “ilk azaltma” yöntemi denilmektedir. Analizin ikinci

¹³⁸ Bernard Berelson, (1952), *Content analysis in communication research* Hafner, New York, s. 23

¹³⁹ R. Altunışık., R. Coşkun, S. Bayraktaroğlu, E. Yıldıırım, (2004), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya Kitapevi, Adapazarı, s. 234

aşamasında farklı siyasi yelpazede yer alan her iki gazete de çıkan aynı haberlerin yazım aşamasında kullanılan yönlendirici bölümleri ele alınarak ideolojik dilin kullanıldığı bölümlere eleştirel söylem uygulanmıştır. Bu bağlamda her iki gazetede yer alan aynı haber metinlerini oluşturan cümlelerin sözdizimsel yapısı, ve sözcük seçimlerine bakılmıştır. Haber metninde de anlamın inşasına yönelik sözdizimsel çözümlemede cümlelerin içinde ideolojik unsurların yer alıp almadığı da ele alınmıştır.

Bilindiği gibi nitel içerik analizinde örneklemin seçileceği araştırma evreni açık ve kesin biçimde tanımlanmalıdır. Biz bu tezin araştırma evrenini Türkiye’de günlük yayın yapan, ulusal farklı ideolojik yelpazeden iki gazeteden oluşturduk. Bu gazeteler siyasi yelpazenin sağında yer alan İslamcı gazetelerden biri olan Zaman gazetesi, diğeri ise siyasi yelpazenin solunda yer alan Cumhuriyet gazetesidir.

Tez de eleştirel incelemeye aldığımız haberler, Recep Tayyip Erdoğan’ın Milletvekili adayı olmak için yaşadığı hukuki sürecin basına yansıyan yönüyle ilgili haberlerdir. Ayrıca birkaç haber çok istisnai ideolojik haber niteliği taşıdığı için incelenmiştir. Bu nedenle tez Erdoğan’ın yaşadığı hukuki sürecin öncesinin ve sonrasının yaşandığı 01-30 Eylül.2002 tarihleridir. Bu tarihler arasında Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinde konuyla ilgili haberler ele alınmıştır.

Araştırmada “AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın milletvekili adayı olmak için yaşadığı hukuki süreç basına nasıl yansımıştır?” sorusunun cevabı aranmıştır. Tez araştırma sorusu ile ilgili haberlerin ideolojik söylem açısından yazılışlarını inceleme ve çözümleme amacını taşımaktadır. Bu doğrultuda tezin temel sorusu, “AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 3 Kasım 2002 seçim sürecinde yazılı basında çıkan haberlerde nasıl yer aldığını belirlemektir.

Nitel yöntembilim anlayışına dayalı bu tezin tasarımı, zamanın belli bir kesitinde tez sorusuyla ilgili verilerin bir kez toplanmasına yönelik olarak yapılmıştır. Tezde incelemeyi yapmak için baz alınan süre 2002 Kasım seçimlerinden önceki tarih olan 01-30. Eylül-2002 tarihleri arası olarak belirlenmiştir. Tezin örneklemini, siyasal/ideolojik yelpazenin solunda yer alan okuyucuların tercih ettiği Cumhuriyet gazetesi ile siyasal/ideolojik yelpazenin sağında yer alan okuyucuların okuduğu Zaman gazetesi

oluşturmaktadır. Bu iki gazetenin tercih edilmesinde araştırma evrenini doğru temsil etme niteliğine sahip olmaları sebep olmuştur. Amaçlı olarak gerçekleştirilen örnekleme, siyasal yelpazenin sağında ve solunda yer alan okuyucuları temsil eden ve genel yayın politikaları birbirine taban tabana zıt iki ulusal günlük gazete örnekleme olarak belirlenmiştir. Tezin örneklemini oluşturan gazetelerde yer alan bütün ilgili haberler ve fotoğraflar veri elde etmek ve çözümlenmek amacıyla kullanılmıştır.

Bu tezde veri toplama tekniği olarak nitel içerik çözümlenmesinin özetleyici çözümlenme türü ile birlikte eleştirel söylem çözümlenmesi kullanılmıştır. Nitel içerik çözümlenmesi içeriğin örtülü anlamını, yani kaynağın ilettiği mesajların arka planını ve bağlamını; mesajların kodlanmasındaki örtülü niyetleri ve güdülerini araştırmaya yarayan bir araştırma tekniğidir. Nitel içerik analizinin alt tekniklerinden biri olan özetleyici içerik analizinin araştırma materyaline uygulandığı ilk aşamada her araştırma birimini oluşturan paragraflar, cümleler, açıklamalar, sözcükler başka sözcüklerle ifade edilmektedir. Bir başka deyişle, özetleyici nitel içerik analizinin ilk aşamasında araştırma sorusu ile ilgisi olmayan paragraflar ve cümleler aynı anlama gelen ifadeler dikkate alınmamıştır. Buna, “ilk azaltma” denmektedir. Analizin ikinci aşamasında, benzer ifadeler bir araya getirilmekte ve özetlenmektedir. Buna da “ikinci azaltma” adı verilmektedir.¹⁴⁰

Bu araştırmada, özetleyici nitel içerik analizinin yanı sıra haber metinlerinde anlamın inşa edildiğini incelemek amacıyla Van Dijk’ın eleştirel söylem çözümlenmesi tekniği kullanılmıştır. Eleştirel söylem çözümlenmesi ile yazılı basındaki haberler iki şekilde incelenmektedir. 1. Makro Yapı 2. Mikro Yapı. Makro yapısı bakımından haber metinleri iki analiz kategorisinde ele alınmaktadır. a. Temaya Yönelik Çözümleme, b. Biçime Yönelik Çözümleme. Haber metninin temasına yönelik çözümleme bizim tezimizin dışında bir çözümleme türüdür. Çünkü temaya yönelik çözümlemede haber başlığı, alt başlık, üst başlık, spot ve haber girişleri incelenmektedir. Bu bağlamda ana olay hakkında okuyucuya özet bilgi sunulup sunulmadığı araştırılır. Başlıklar ve haber girişleri, haber metninin genel yapısına veya bütünün anlamını yansıtan bir özet bilgi sunmakta, okuyucunun haber metnine konu edilen ana olayı anlayabilmesine katkı

¹⁴⁰Ezel Tavşancıl, (2001), *Sözel Yazılı ve Diğer Materyaller İçin İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, ss.103-104

sağlamaktadır. Bu bağlamda haber başlıklarının birbirleriyle ve haber metni ile ilişkileri, uzunluğu, kısalığı, spot başlıkta veya haber girişinde ana olaya ilişkin özet bilgi verilip verilmediği, başlıkların yazı stili, başlıklardaki efektler, sözcük seçimleri irdelenmektedir. Bu irdelenmenin bizim tezimizde yaptığımız araştırma ile ilgisi yoktur.

Haber metninin biçimsel yapısına yönelik bir çözümleme türü ise bu tezde kullandığımız yöntemlerdendir. Bu çözümleme türü durum ve yorum bölümlerinden oluşmaktadır. Durum bölümünde önce habere konu edilen öykünün örgüsü incelenmekte ve burada bir yönlendirme olup olmadığına bakılmaktadır. Sonra, haber öyküsünün konusunu oluşturan ana olay ile ilgili bilgilerin eksik veya yeterli olup olmadığı belirlenmektedir. Daha sonra haber metninin dayandığı ana olayın ve ana olay çerçevesinde yer alan diğer olayların işleniş biçimleri ele alınır.

Haber metninin şematik yapısının çözümlenmesine yönelik yorum aşamasında ise, haber kaynaklarının ve habere konu edilen ana olaya katılan tarafların açıklamaları incelenmektedir. Bu bağlamda önce aktörlerin açıklamalarına yönelik tepkiler ele alınmaktadır. Daha sonra bu açıklamaların neden olduğu sonuçlar ve bu sonuçlarla ilgili beklentiler ve değerlendirmeler üzerinde durulmaktadır.

Bu tezde haber metinlerinde inşa edilen söyleme ilişkin bilgiler iki başlık altında sınıflandırılmıştır:

1. Nitel özetleyici içerik çözümlemesi
2. Eleştirel söylem çözümlemesi

Özetleyici nitel içerik çözümlemesine başlamadan önce, örneklemin seçildiği araştırma evreni açık ve kesin biçimde tanımlanmıştır. Bu çalışmanın araştırma evrenini Türkiye’de günlük yayın süresine sahip, ulusal çapta ve dağıtılan gazeteler oluşturmaktadır. Bir sonraki aşamada araştırma evreni daraltılmıştır. Bu amaçla araştırma evrenini temsil etme niteliğine sahip bir örneklem belirlenmeye çalışılmıştır. Amaçlı olarak gerçekleştirilen örnekleme, siyasal yelpazenin sağında ve solunda yer alan okuyucuları temsil eden ve genel yayın politikaları birbirine taban tabana ters iki ulusal günlük gazete örneklem olarak belirlenmiştir. Analiz aşamasına geçmeden önce gerçekleştirilen bir başka işlem araştırma kategorilerinin oluşturulmasıdır. Kategorilerin

belirlenmesi araştırma örneklemini oluşturan gazetelerde yer alan konu ile ilgili bütün haberlerin ön incelemesi gerçekleştirilmiştir. Böylece materyale dayalı olarak tümevarımsal kategoriler belirlenmiş, konulara yönelik bir kategori sistemi oluşturulmuştur.¹⁴¹ Örnekleme oluşturan araştırma kategorileri şunlardır: “Recep Tayyip Erdoğan’ın 3 Kasım 2002 seçimlerinde milletvekili adayı olup olamayacağı” ve “Recep Tayyip Erdoğan’ın adaylık sürecinde siyasal söylemlerinde izlediği politik yol”dur. Bunlar nitel içerik çözümlemesinin özetleyici analiz türü için belirlenen kategorilerdir. Bu kategorilerde yer alan haberlere eleştirel söylem çözümlemesi uygulanmıştır.

4.2.2 İki Farklı Görüşteki Gazetenin Karşılaştırılması

Cumhuriyet, 02.09.2002, haber “Tayyip Erdoğan, Necmettin Erbakan ve HADEP'in seçimlere girebilmesi hukuk kararlarına bağlı” üst başlığıyla verilmiştir. Haber başlığı olarak “Siyasetin gözü yargıda” kullanılmıştır. Haberin devamında Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Bumin’in HADEP’in kapatılması ve Recep Tayyip Erdoğan’ın AKP’nin kurucu üyeliği ve AKP Genel Başkanlığı ile ilgili açıklamalarına yer verilmiştir. (Cumhuriyet gazetesi, 02.09.2002, s.4) Bu haberde dikkat çeken nokta haber iki farklı olayın tek haberde verilerek aralarında bağlantı kurulmasıdır. Bu bağlantının kurulduğu partinin HADEP olması önemlidir. Bundan sonraki haber inceleme süreçlerinde aynı şeyin birkaç defa yapıldığı görülmüştür. Bilindiği gibi HADEP, hakkında "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı eylemlerin odağı haline geldiği" gerekçesiyle kapatma davası açılmıştı.

Cumhuriyet, 05.09.2002 tarihinde 4. sayfadan, “Erdoğan’dan Sicil İtirazı” haber başlığıyla verilen haberde, Ak parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın adli sicil kaydının silinmesi başvurusunun Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesince reddedilmesini anlatmaktadır. Haberin devamında Erdoğan’ın temyiz başvurusunda bulunsa bile 14 Eylül günü son olan milletvekilliği başvurusuna yetişemeyeceği haberin

¹⁴¹ Philipp Mayring, (2000), *Nitel Araştırmaya Giriş*, Çev. Adnan Gümüş ve M. Sezai Durgun, Baki Kitabevi, Adana, s.100-102

içinde örtülü olarak verilmektedir. (Cumhuriyet, 05.09.2002 s.4) Bu haber Diyarbakır DGM'nin kararı daha belli olmadan yapılan yönlendirici bir haberdir. Haberin örtük amacı Recep Tayyip Erdoğan'ın sicilinin silinemeyeceği ve milletvekili seçilemeyeceği doğrultusundadır. Bu haber ile ilgili herhangi bir şey Zaman gazetesinde yer almamıştır.

Cumhuriyet, 05.09.2002 tarihinde 4. sayfadan verilen, "AKP Liderini Kızdıran Soru" başlıklı haberde, Danimarka'nın Ankara Büyükelçisi Christian Hoppe'un AKP'yi ziyaretinde bir gazetecinin sorduğu "AKP gibi İslamcı bir partinin iktidar olması AB ile ilişkileri nasıl etkiler" sorusuna R. Tayyip Erdoğan'ın sinirlenmesi ve kızması ön plana çıkarılarak verilmiştir. Haberin devamında ise Erdoğan'ın cevabı olan "Böyle bir soru partime ve İslamiyet'e saygısızlıktır" cümlesine yer verilmiştir. (Cumhuriyet, AKP liderini kızdıran soru, 05.09.2002, s. 4) Söz konusu haberde haberin önemli kısmı Danimarka'nın Ankara Büyükelçisi Christian Hoppe'un, AKP'yi ziyaretidir. Bu ziyaret yerine amaçlı olarak bir gazetecinin sorduğu soru ön plana çıkarılmıştır. Gazete bu tutumuyla okuyucularda Tayyip Erdoğan'ın çabuk sinirlenen ve kontrolsüz bir lider olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Oysa aynı haber Zaman gazetesinde, 05.09.2002 tarihinde, "Erdoğan: bize bir daha İslamcı Parti demeyin" başlığıyla verilmiştir. Haber, Recep Tayyip Erdoğan kendilerine İslamcı parti denilmesine tepki gösterdi olarak verilmiştir. Bilindiği gibi Cumhuriyet gazetesi aynı haberi Erdoğan'ın sinirlendiği ve kızdığı yönünde yazmıştı. Burada ideolojik söylem farklılığı ortaya belirgin bir şekilde çıkmaktadır." Zaman gazetesi haberin sonuna Erdoğan'ın bu soru "provokatif" bir sorudur açıklamasının eklenmiştir. Ve Erdoğan'ın verdiği tepkide ne kadar haklı olduğuna üstü örtülü bir şekilde ima etmektedir. "Provokatif" sözcüğü ile ilgili herhangi bir açıklama Cumhuriyet gazetesinde yer almamıştır. (Zaman, 05.09.2002, s.5) Danimarka'nın Ankara Büyükelçisi Christian Hoppe'un AKP 'yi ziyaretinde meydana gelen bu olay'ın her iki gazetede kendi açılarından farklı yorumlarla verilmesi yazılı basında ideolojik dilin kullanımına ilişkin güzel bir örnektir.

Cumhuriyet, 06.09.2002 tarihinde yer alan "AKP'nin yeni temsilcisi" başlıklı haber de magazin programlarında boy gösteren Nil Demirkazık'ın mini eteğiyle AKP'ye

adaylık başvurusu yaptığını parti yöneticilerinin ise Nil Demir Kazık ile görüşmediklerini anlatmaktadır. Haberin devamında Nil Demirkazık yorumunu vererek AKP'nin demokratik olmadığı ve kadınlar arasında kapalı açık ayrımı yaptığı ima ediliyor. (06.09.2002, Cumhuriyet, s.4) Bu haber araştırma sorumuzun dışına çıkmaktadır ama Cumhuriyet gazetesi magazin haberi vermeyen siyasi bir gazete olduğu halde, AKP ile ilgili magazin içeriği taşıyan ve haber sahibinin oldukça müstehcen mini etekli bir fotoğrafının yer aldığı bu haberi vermesi çok dikkat çekicidir. Aynı haber Zaman gazetesinin de hiç yer almamıştır.

Cumhuriyet, 06.09.2002 “Adliyeler Erdoğan’ı Bekliyor” başlıklı haberin ana teması adli ve idari tatilin sona ermesi ve davaların tekrar görülmeye başlanmasıdır. Haber oldukça uzun bir şekilde yazıldıktan sonra Recep Tayyip Erdoğan ile ilgili üç davanın da adli tatil biter bitmez görüleceği haberde belirtilmektedir. Bu davalar ile ilgili kısa bilgiler verilmekte bunlar “AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan 'ın "haksız mal varlığı edindiği" gerekçesiyle 5 yıl 10 aya kadar hapis cezası istemiyle yargılandığı dava, AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ali Müfit Görtuna hakkında "ihaleye fesat karıştırmak" suçlamasıyla İstanbul 7. Asliye Ceza Mahkemesi'nde açılan dava ve yine Erdoğan ile Görtuna' nın içinde bulunduğu "Akbil davası"dır. Burada iki ayrı haber birleştirilmiştir bunlar adli tatilin bitmesi ve Erdoğan'ın davalarının görülmeye başlanmasıdır. Bu iki ayrı haberden “Adliyeler Erdoğan’ı bekliyor başlığının atılması ideolojik söyleme tipik bir örnektir. Aynı haber Zaman gazetesinde yer almamıştır. Cumhuriyet gazetesinde haberin verilmiş biçiminden ideolojik yansıtma yapılması dikkat çekicidir.

Cumhuriyet'te, 06.09.2002 tarihinde yer alan “Tayyip Erdoğan Sözüünü Tutmadı” başlıklı haber. Haberin devamında Tayyip Erdoğan'ın ne kadar tutarsız olduğu ima edilmekte, bunu kanıtlamak için de Tayyip Erdoğan'ın daha önce basına verdiği tüm demeçler karşılaştırılarak anlatılmıştır. Bu demeçler alt başlıklar halinde “Dinsel milliyetçilik yapmayacağız”, “Başörtüsü inancımızın emridir, Müslüman'ın simgesidir”, “Göbeği açık olanın ne kadar hürriyeti varsa başörtülü olanın da müsaade edin o kadar hürriyeti olsun” şeklindedir. (06.09.2002, Cumhuriyet s.4) Bu haber özel haber niteliği taşıdığı için Zaman gazetesinde yer almamıştır.

Cumhuriyet, 07.09.2002 tarihinde, “Erdoğan’ın Sicili Silindi” başlığı ile Diyarbakır DGM’nin Erdoğan’ın sicilini silmesini birinci sayfa ve haberin devamını dördüncü sayfadan vermiştir. Haberin devamını da Diyarbakır 4 No’lu DGM’nin aldığı kararla Erdoğan’ın milletvekilliği önündeki engelin kalktığı ifade edilmiştir. Ama son sözün Yargı’da ve Yüksek Seçim Kurulu’nda olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca haberde ima yollu Erdoğan’ın affının Yargı’ya takılmazsa YSK’ya takılacağı belirtilmektedir. (Cumhuriyet, 07.09.2002, s.1 ve s.4)

Zaman, 07.09.2002 tarihinde “ Diyarbakır DGM, Tayyip Erdoğan’ın yolunu açtı” başlığını kullanmıştır. Haberin devamında Diyarbakır 4 No’lu Devlet Güvenlik Mahkemesi’nin (DGM), AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın adli sicil kaydını sildiği belirtilmektedir. (Zaman Gazetesi, 07.09.2002 s.1). Zaman gazetesinin bu haberin başlığında Erdoğan’ın yolunun açıldığı ifadesini kullanmıştır. Bu ifadenin kullanılması, bu haberin AKP’yi savunanlar için çok beklenen ve müjdeli bir haber niteliği taşıdığını göstermektedir. Haber bu nedenle tamamen olumlu bir söylem içinde yazılmıştır. Oysa Cumhuriyet gazetesi bu haberi olumsuz bir söylemle “sicili silindi” başlığını kullanarak vermiştir. Haberin devamında da Yargı ve Yüksek Seçim Kurulu’nun ret edeceği iması vardır.

Bu olaydan sonra her iki gazetede de tam bir ideolojik söylem savaşı başlamıştır. Erdoğan’ın lehine olan her şey Cumhuriyet gazetesi’nde hep olumsuz söylem kullanılarak verilmiştir. Aleyhine olan her şey ise olumlu söylem kullanılarak ve kanaat önderlerine başvurularak yazılmıştır. Zaman gazetesi ise her zaman Erdoğan’ı desteklemiştir ve olumsuz haberlere genellikle yer vermemiştir. Olumlu haberleri ise her zaman ön sayfadan vermiştir. Yine Zaman gazetesi de ikna ediciliği artırmak için kanaat önderlerine başvurmuştur.

Cumhuriyet, 07.09.2002, tarihli “Erdoğan’ın 312 Süreci” başlıklı özel haberi yazmıştır. Bu haberin içeriğinde Recep Tayyip Erdoğan’ın bugüne kadar devlete karşı işlediği suçların dökümünü vermiştir. Cumhuriyet gazetesi bu haberle “Erdoğan’ın sicil affı”nın yanlış olduğunu ima etmektedir. Ve devlete karşı bu kadar suç işleyen bir kişinin suç dökümünü vererek affının yanlış olduğuna dikkat çekmektedir. (Cumhuriyet, 07.09.2002 s.4).

Cumhuriyet, 08.09.2002 tarihinde Erdoğan'ın sicil kaydının silinmesi ile ilgili haberlerini devam ettirmiş ve "Erdoğan'ın Engeli Bitmedi" başlığıyla yapılan özel haberde Erdoğan'ın milletvekili olmasının önündeki hukuki engelleri sıralamıştır. Bunlar spotlar halinde "DGM'nin kararı Adalet Bakanı'nca "yazılı emir yoluyla" bozulabilir", "3 No'lu DGM kararını Yargıtay yolu açık olmak üzere vermişti", ". "İtiraz 4 No' lu DGM'ye yapıldı. DGM Başsavcısı soruşturma yapabilir.", "Anayasanın 76. maddesinde "hüküm giyenler" ifadesi kullanılmıştır. Adli Sicil Yasası'nın 9. maddesinin sicilden temizlenen mahkûmiyet bilgilerinin de YSK'ye iletilmesini öngördüğü ve "bu nedenle sicil affının olamayacağına dikkat çekmektedir. (Cumhuriyet gazetesi, 08.09.2002, s.1, s.4)

Cumhuriyet 09.09.2002 yine özel haber niteliğinde yapılan Yekta Güngör Özden'in açıklamalarının verildiği haberin başlığı "Erdoğan'ın Suçu Ortadan Kalkmaz" şeklinde atılmıştır. Haberin devamında Cumhuriyetçi Demokrasi Partisi Genel Başkanı Yekta Güngör Özden AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan hakkında Diyarbakır 4 No'lu DGM'nin verdiği kararın suçu ortadan kaldırmayacağını kararın bozulma ihtimali olduğuna dikkat çekmiştir. Haber Özden'in "Bu karar değiştirilmeden Yargıtay'dan geçerek ya da geçmeden giderse Yüksek Seçim Kurulu'nun elinin kolunun bağlanacağını" belirtmesi ile devam etmiştir.(Cumhuriyet, 09.09.2002, s.4). Haberde kanaat önderi olarak Yekta Güngör Özden'in açıklamalarına yer verilmiştir. Haberin ideolojik söylem olarak dikkat çeken noktası Yargıtay'a bu işi boz göndermesi yapmasıdır.

Cumhuriyet, 09.09.2002 tarihli haber başlığı "Bölük Erdoğan Gerçeğini Yazdı" olarak verilmiştir. Bu haberin devamında, CHP İstanbul eski İl Başkanı Mehmet Bölük'ün AKP Genel Başkanı Tayyip Erdoğan hakkındaki yolsuzluk iddialarını kitap haline getirdiği belirtilmektedir. Ayrıca kitapta Tayyip Erdoğan'ın yaptığı yolsuzlukların yanında tarikat bağlantılarının da olduğuna dikkat çekilmektedir. (Cumhuriyet, 09.09.2002, s.4) Bu haberin önemli noktası Tayyip Erdoğan'ın "sicil affının" gerçekleştiği günden iki gün sonra Cumhuriyet gazetesinde tanıtımının yapılmasıdır. Kitap Erdoğan'ın aleyhine yazılmıştır.

Cumhuriyet gazetesi, 09.09.2002 Erdoğan'ın sicil kaydının silinmesi ile ilgili haberlerine devam ederek, "Gözler DGM Başsavcısında" başlıklı haberi yapmıştır. Bu haberle gazete Yekta Güngör Özden ile ilgili aynı tarihte aynı sayfadan verdiği haberi desteklemiş ve bir anlam da Diyarbakır DGM başsavcısının ne yapması gerektiği doğrultusunda yol göstermiştir. Haberin üst başlığı yine dikkat çekicidir "Erdoğan'ın sicilini temizleme kararına karşı Yargıtay'a temyiz başvurusunda bulunacak." Haberin devamında, Diyarbakır DGM Başsavcısı Şaban Ertürk'ün Diyarbakır 4 No'lu DGM kararına karşı temyiz olanağını kullanmasına kesin gözüyle bakılıyor. Adalet Bakanlığı da temyiz için yazılı emir verebilir. DGM kararına itiraz edilmezse bile Adli Sicil Yasası ve Yüksek Seçim Kurulu'nun 312. madde mahkûmları hakkında daha önce verdiği iki karar Erdoğan'a engel oluşturuyor" şeklinde verilmiştir. (Cumhuriyet gazetesi, 09.09.2002, s.4.)

Yukarıda Cumhuriyet gazetesinde yer alan arşiv araştırmasına ve kanaat önderlerinin röportajlarına dayalı AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile ilgili olumsuz söylem kullanılarak yazılan özel haberler Zaman gazetesinde yer almamıştır.

Zaman gazetesi 09.09.2002 çıkan haberde öne çıkan temel öge Baykal'ın Erdoğan'a ilişkin iyimser tutumudur. Haber, "Baykal: hepimiz Erdoğan'la ilgili kararı bekliyoruz" başlığıyla verilmiştir. Haberin devamında ise ideolojik yönlendirme yapılarak Kemal Derviş'in Baykal'ın yanında bulunmadığına dikkat çekilmekte ima yollu aralarının bozuk olduğu ifade edilmektedir. Baykal'ın "Yüksek Seçim Kurulu kararı önemli umarım iyi bir sonuç çıkar" ifadesi ön plana çıkarılmaktadır. (09.09.2002 Zaman Gazetesi, s.1) Bu haber Cumhuriyet gazetesinde yer almamıştır. Zaman gazetesi ise bu haberi Baykal bizi destekliyor şeklinde vermiştir.

Cumhuriyet, 10.09.2002 tarihili haber yine Erdoğan'ın sicil affı ile ilgilidir " Erdoğan Kararında Usul Hatası" başlığıyla çıkmıştır. Haberin devamında "Diyarbakır 4 No'lu DGM'nin kararı AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile aynı durumda olan Mehmet Kutlular' ın kararının Yargıtay tarafından bozulmasına dikkat çekerek Diyarbakır 4 No'lu DGM'nin davaya bakmak için "yetkili" olmadığı belirtilmiştir. Haber Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası'nın (CMUK) 298. maddesine göre de mahkeme kararlarına aleyhte itiraz başvurusu yapılamadığı ve kararın temyizi için

Yargıtay'a başvurulması gerektiğine ve dosyanın görüşülmesinde usul hatası olduğuna hukukçuların dikkat çektiğini yazmıştır. Son olarak ta haberde hukukçuların Diyarbakır 4 No'lu DGM'nin dosyaya bakmak için "yetkili" olmadığını söyledikleri vurgulanmıştır.(Cumhuriyet gazetesi, 10.09.2002, s.4). Cumhuriyet bu şekilde haber yaparak Diyarbakır DGM'nin verdiği kararın yanlış olduğunu ispat etmeye çalışmıştır. Bu işin sonuçlanmadığını yine ima etmiştir.

Cumhuriyet, 11.09.2002 tarihli “İlk İtiraz Yargıtay’dan” başlıklı haber, sicil affi ile ilgili haberlerin devamı niteliğindedir. Haber, “Kanadoğlu, 4 No'lu DGM'nin Erdoğan'la ilgili kararının' yok hükmünde' olduğunu vurguladı” olarak devam etmektedir. Bu haberin içeriği Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun, Diyarbakır 3 No'lu DGM'nin, AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan hakkında verdiği kararın usul yönünden bozulmasını istediği yönündedir. Kanadoğlu'nun hiçbir siyasi düşünce ve beklenti, hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ilkelerinin önüne geçemez ve gereklerinin yerine getirilmesini önleyemez sözleriyle devam etmiştir. Haberde, Erdoğan'ın adli sicil kaydının silinmesine ilişkin başvurusunun duruşmada değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, Kanadoğlu' nun, Diyarbakır 4 No'lu DGM'nin de "yetki gaspı" yaptığını, kararının da "yok hükmünde" olduğunu söylemesi öne çıkarılmıştır. (Cumhuriyet, 11.09.2002, s.4).Cumhuriyet gazetesi bu haberde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun açıklamalarına yer vererek Erdoğan'ın “sicil kaydının” silinmesinin yanlışlığını ispata devam etmektedir. Kanadoğlu devletin Cumhuriyeti temsil eden en önemli kanaat önderlerinden bir tanesidir. Söylediği her söz çok önemlidir.

Zaman, 11.09.2002 tarihinde yer alan yukarıda Cumhuriyet gazetesinde yer alan Sabih Kanadoğlu ile ilgili aynı haberin başlığını “ Sabih Kanadoğlu, Erdoğan'ın Sicilinin Silinmesine İtiraz etti” şeklinde atmıştır. Haberin devamında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın adli sicil kaydını silen Diyarbakır 4 No'lu Devlet Güvenlik Mahkemesinin (DGM) kararının ‘yok’ hükmünde olduğunu söylemesine dikkat çekilmekte ve Kanadoğlu'nun, kararın temyiz üzerine Yargıtay'da incelenmesi gerektiğini belirtti denilmektedir. Zaman gazetesi bu haberin Recep Tayyip Erdoğan ile ilgili olumsuzluk içeren kısmını dengelemek için Haberde Erdoğan'ın avukatı Hayati Yazıcı'ya da yer

vermiştir. Avukat Hayati Yazıcı'nın demeci olan "Başsavcının (Sabih Kanadoğlu) kendi önüne gelmemiş bir konu hakkında bu şekilde bir tebliğname düzenleyerek basın açıklaması yapmasının hukuka aykırı olduğunu söylediğini belirtmiştir. Gazete, haberin en sonuna da tek cümle halinde Erdoğan ve Gürtuna hakkında görülen davanın sonuçlanmadığını eklemiştir.(11.09.2002, Zaman Gazetesi, s.1) Zaman gazetesi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun konuyla ilgili yaptığı açıklamaya yer vermezlik yapamazdı. Haberi, gazete, hiçbir kısmı ön plana çıkarmadan olduğu gibi vermiştir. Haber, kendi okuyucu kitlesi açısından olumsuzluk içerdiği için bir dengeleme politikası güderek Erdoğan'ın avukatını konuşturmuş ve onun karşıt yönlü açıklamalarını yazmıştır.

Her iki gazetenin aynı haberi vermeleri siyasal iletişimde ideolojik dilin kullanımını açısından iyi bir örnektir. Cumhuriyet gazetesi, yukarıdaki haber ile ilgili devletin Cumhuriyeti temsil eden en önemli kurumlarından bir tanesi olan Yargıtay'ı ve onun başındaki savcuyu (Sabih Kanadoğlu)'nu ön plana çıkararak haberi vermiştir. Zaman gazetesi ise Cumhuriyet gazetesi'nin yaptığının tam tersini yaparak olayı kişiselleştirmiş ve haberde Sabih Kanadoğlu'nun açıklamalarına yer vermiştir ama haberi yazarken Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı olarak değil sadece Sabih Kanadoğlu olarak yazmıştır. Haberin devamında ise Erdoğan'ın Avukatı'nı konuşturarak Sabih Kanadoğlu'nun yaptığı açıklamayı dengelemiştir.

Cumhuriyet, 12.09.2002 tarihli haberinde Erdoğan'ın sicil affı ile ilgili haberlerine devam etmekte bu haberin başlığında "Hukukçular: Adli sicil kaydı silinemez" ifadesini kullanmıştır. Hukukçular başlığının atılmasıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun, açıklamaları desteklenmiştir. Haberin devamında Diyarbakır 4 No'lu DGM'nin "yetki gaspı" yaparak verdiği kararın hukuki sonuç doğurmayacağını ve "yok hükmünde" olduğunu belirtmesine karşın, Adalet Bakanlığı ve Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın adli sicil kaydını silmesinin yanlış olduğuna dikkat çekilmektedir. Haberin içeriğinde, Hukukçular: "temyiz başvurusunun ardından adli sicil kaydının silinemeyeceğine işaret ettiler ve 'Diyarbakır 3 No'lu DGM kararı temyize gittiğine göre itiraz üzerine verilen kararın hiçbir dayanağı kalmamıştır" ifadesine yer verilmektedir. (Cumhuriyet, 12.09.2002, s.4). Haberin, "Hukukçular: Adli sicil kaydı silinemez" başlığı ile verilmesi inandırıcı

olması açısından kanaat önderlerine dayandırılması anlamına gelmektedir. Ayrıca Tayyip Erdoğan'ın Avukatı Hayati Yazıcı'nın konuyla ilgili yaptığı açıklamaya karşı yapılmış bir haberdir.

Cumhuriyet, 13.09.2002 tarihli haber “ Erdoğan'a Veto gibi açıklama” başlığıyla çıkmıştır. Haberde Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) sicil kaydının silinmesinin milletvekilliği için yeterli olmadığını belirtmesi ön plana çıkarılmıştır. Haberin devamında adli sicil kaydının silinmesini Yüksek Seçim Kurulu Başkanı Tufan Algan'ın kanuni imkânlar ve kanuni yasaklar çerçevesinde değerlendirileceğini söylemesine de dikkat çekilmiştir. (Cumhuriyet, 13.09.2002, s.4) Gazetenin ısrarla kanaat önderleri ve kanunları ön plana çıkarması ve başlıkta “Erdoğan'a veto gibi açıklama.” cümlesi ideolojik dile güzel bir örnektir.

Cumhuriyet, 14.09.2002 tarihli aynı konuyla ilgili haberde başlık “Yüksek Seçim Kurulu'nun kararı kesinlik taşıyor” olarak atılmış. Haberin devamında Erdoğan'ın sicil kaydının silinmesi ile ilgili haberlerin devamı olarak temyiz yolunun kapalı olduğuna dikkat çekilerek Erdoğan'ın ve Erbakan'ın aday olamayacağı ima edilmiştir. Haberin içeriğinde AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile kapatılan RP'nin genel başkanı Necmettin Erbakan 'ın kaderini, 7 asil 4 yedek üyeden oluşan Yüksek Seçim Kurulunun (YSK) belirleyeceği ve bu kurulun çoğunluğunun Yargıtay kökenli üyelerden oluştuğu, kurulun kararlarının kesinlik taşıyacağı yazılmıştır. (Cumhuriyet, 14.09.2002, s.1 ve s.4) Bu haberle YSK' da görev yapan 7 üyeden 4'ünün yani çoğunluğun Yargıtay'dan olmasının Erdoğan hakkında verilecek kararın olumsuz olacağının göstergesi olduğu ima edilmektedir.

Zaman, 14.09.2002, haber “Erdoğan: Hukuk herkese lazım” başlığını taşımaktadır. Bu haberde üstü kapalı Erdoğan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun ve Yüksek Seçim Kurulunun kendisine karşı olumsuz açıklamalarda bulunmalarıyla ilgili olarak “Hukuk sadece Erdoğan'a değil, herkese lazım” cümlesi ön plana çıkarılmıştır. Erdoğan üstü kapalı olarak mesaj göndermekte. Bu da Zaman gazetesinde haber yapılmaktadır. (Zaman gazetesi, 14.09.2002, s.1) Erdoğan kendisi ile ilgili karar olumsuz yöne çevrildikten sonra hukuk ve demokrasi sözcüklerini her konuşmasında kullanmaya başlamıştır.

Zaman gazetesinde, 15.09.2002 tarihinde yayınlanan haberde “Yüksek Seçim Kurulu: Kanadoğlu'nun İhbarı resmi değil ama değerlendireceğiz” başlığını taşımaktadır. Haberde, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) Başkanı Tufan Algan'ın, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun, AK Parti Genel Başkanı Recep Tayip Erdoğan, Necmettin Erbakan, Murat Bozlak ve Akın Birdal'ın adaylıkları hakkındaki ihbar yazısının resmi bir niteliği olmadığını söylemesine dikkat çekilmiştir. Haberin devamında Yüksek Seçim Kurulu Başkanı Tufan Algan'ın konuyla ilgili yaptığı “Başsavcı bir vatandaş olarak başvuruda bulunmuştur.” açıklaması ön plana çıkarılmıştır. (15.09.2002, Zaman gazetesi, s.5). Bu haberin veriliş tarzı ideolojik söyleme tipik bir örnektir çünkü Sabih Kanadoğlu'nun verdiği itiraz dilekçesinin Cumhuriyet Başsavcısı olarak değil de sanki sıradan bir vatandaş olarak verilmiş iması yaratılmıştır.

Cumhuriyet, 16.09.2002, haber “Erdoğan'ın Zor Haftası” başlığını taşımaktadır. Haberin devamında, Yargıtay 8. Ceza Dairesinin, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun, Diyarbakır 3 No lu DGM'nin kararının usul yönünden bozulmasına ilişkin isteminin incelenmeye başlandığı ön plana çıkarılmıştır. Haberde Diyarbakır DGM Başsavcısı Ertürk'ün de, itiraz başvurusunu görüşen Diyarbakır 4 No'lu DGM'nin usul hatası yaptığını belirttiği vurgulanmıştır. Ayrıca Erdoğan milletvekili seçilse bile mazbatasının iptal edilebileceğine dikkat çekilmektedir. (Cumhuriyet gazetesi, 16.09.2002, s.1.s.4) Bu haberle de Cumhuriyet gazetesi ne yapılırsa yapılsın Erdoğan milletvekili olamayacak iması yaratmaktadır.

Cumhuriyet, 17.09.2002 tarihli haberin üst başlığı “8. Ceza Dairesi, AKP lideri Erdoğan'ın sicil kaydının silinemeyeceğine karar verdi.” olarak atılmıştır. Haberin başlığı “Yargıtay'dan son nokta” şeklindedir. Alt başlık ise “Yüksek Seçim Kurulu kararı dikkate alacak”tır. Haberin devamında Yargıtay 8. Ceza Dairesinin, Kanadoğlu'nun, Diyarbakır 3 No'lu DGM'nin kararının usul yönünden bozulmasına ilişkin istemini karara bağladığı ve Daire'nin, Erdoğan'ın adli sicil kaydının silinmesini reddettiği ettiği şeklinde verilmektedir. Bu nedenle Erdoğan'ın adli sicil kaydı silinmemiş kabul edildiği için, milletvekili adaylığına engel oluşturduğuna dikkat çekilmiştir. Son olarak da Yüksek Seçim Kurulu'nun bu kararı dikkate alacağı haberde

belirtilmiştir. (Cumhuriyet gazetesi, 17.09.2002, s.1, s.4,) Cumhuriyet gazetesinde bu konuyla ilgili bütün haberlerin devamında Erdoğan'ın geçirdiği hukuki süreç verilmektedir. Bu şekilde hem haberin yansız olduğu gösterilmekte hem de habere ve gazeteye güvenilirlik artırılmaya çalışılmaktadır. Zaman gazetesinin ısrarla AKP'liler ve Erdoğan ile ilgili haberlerde ön plana çıkardığı "demokrasi" kavramının çiğnenmediği her şeyin yasalara uygun olduğu iması yaratılmaya çalışılmaktadır.

Zaman gazetesinin haberi veriş tarzı çok ilginçtir. Zaman, haberde hiçbir şekilde Yargıtay'a ve kararın bozulduğuna yer vermemiş sadece AKP Genel Başkanı Erdoğan'ın açıklamasına yer vermiştir. Bu şekilde haber yapmak gazetenin ne kadar yanlı davrandığını ve Erdoğan'ı ne kadar çok desteklediğini göstermektedir. Haberde "Erdoğan: Demokrasi bir darbe daha yedi" başlığı kullanılmıştır. Haberde, AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, Yargıtay'ın kararını "Türkiye'nin demokrasi hayatına vurulmuş bir darbe" olarak değerlendirmesine dikkat çekilmiştir. Haberin veriliş tarzındaki ikinci önemli nokta ise, Tayyip Erdoğan'dan sürekli AKP Genel Başkanı olarak değil AKP lideri olarak bahsedilmesidir. (Zaman gazetesi, 17.09.2002, s.5).

Zaman, 17.09.2002 haberin başlığı; "Erdoğan seçime girmezse demokrasiye gölge düşer" şeklinde atılmıştır. Haberin devamında AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül'ün Recep Tayyip Erdoğan'ın seçime girememesi halinde Türk demokrasisine gölge düşeceğini ve parti olarak sonuna kadar Erdoğan'ın arkasında duracakları ile ilgili açıklaması verilmiştir. (Zaman gazetesi, 17.09.2002, s.5). Abdullah Gül, bilindiği gibi partinin ikinci ismidir. İkinci ismin açıklamasının yine demokrasiyle bağlantı kurularak verilmesi hedef kitleye mesaj göndermedir. Bu mesaj dindar kesime karşı Cumhuriyetçi kesimin antidemokratik olduğu şeklinde ima yollu çoğu haberde verilmektedir.

Zaman, 18.09.2002, haber; "Siyaset Erdoğan'ı, Erdoğan YSK' yı bekliyor" başlığıyla verilmiştir. Haberin devamında Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK), AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın milletvekili adayı olup olamayacağı konusundaki kararının açıklanması ile ilgilidir. Ayrıca haberde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in "Yargı kesin kararını vermiştir. Bir şey söylemeye gerek yoktur"

cümlesine de yer verilerek Cumhurbaşkanının bu konudaki tavrının Yargıtay ile aynı olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. (Zaman gazetesi, 18.09.2002, s.5).

Cumhuriyet, 19.09.2002, haberin üst başlığı “Partililere ayrışma değil, güven zemininde politika üretin çağrısı yaptı” haber başlığı ise; “Erdoğan yasağı kabullendi” olarak atılmıştır. Haberin devamında AKP’li hukukçular’ın AİHM’e üçüncü bir başvuru yapmaya hazırlandığı ama Tayyip Erdoğan’ın önündeki hukuki sorunları kabullendiğine dikkat çekilmektedir. (Cumhuriyet gazetesi, 19.09.2002, s.4) Bu haberin başlığında ve içeriğinde Erdoğan’ın pes ettiği iması vardır.

Zaman, 19.09.2002, haber; “AK Parti bana mahkûm değil” başlığı ile verilmiştir. Haberin devamında, Erdoğan’ın milletvekilliği engellense bile partisi için çalışmaya devam edeceğini ve partisinin tek akla, tek lidere mahkûm olmadığını; kolektif bir anlayışa sahip olduğunu söylemesine dikkat çekilmektedir. Erdoğan’ın açıklamasının en önemli noktası ise eğer milletvekilliği engellenirse; AB’nin bunu Türkiye’nin karşısına sürekli çıkaracağı şeklindedir. (Zaman gazetesi, 19.09.2002). Zaman gazetesinde haberin veriliş tarzından, AKP’nin oldukça demokratik bir parti olduğunu göstermeye çalışması dikkat çekmektedir. Ayrıca Türkiye’nin AB’ne girmeye çalışan bir ülke olması nedeniyle alınan kararın antidemokratik olduğu ifade edilmektedir.

Zaman, 19.09.2002, haber başlığı olarak “SP, Erbakan ve Erdoğan için yasa teklifi veriyor” kullanılmıştır. Haberin devamında, Saadet Partisi (SP) Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Bekaroğlu, AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Necmettin Erbakan’ın 3 Kasım seçimlerine girebilmeleri için kanun teklifi vereceklerini ve bu teklifin 312 ve 159’uncu maddeler dâhil düşünce suçu işleyenlerin milletvekilliği adaylığının engellenmemesi üzerine olduğuna dikkat çekilmektedir. (Zaman gazetesi, 19.09.2002, s.1) Yukarıda Zaman gazetesinde yer alan haberler Cumhuriyet gazetesinde yer almamıştır. Bu haberlerin Zaman gazetesinde sürekli verilmesinin nedeni ise; hem okuyucu kitlesinin moralini yüksek tutmak hem de konuyla ilgili mücadelenin devam ettiği mesajını vermek amacını gütmektedir.

Zaman, 20.09.2002 haber, “AİHM’e giden Erdoğan, Yargıtay’dan 2 milyon Euro tazminat istedi.” başlığını atmıştır. Haberin devamında Adalet ve Kalkınma Partisi

(AKP) Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın sabıka kaydının silinmesini kabul etmeyen Yargıtay kararına karşı 'acele tedbir' istemiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvurduğu anlatılmaktadır. Erdoğan'ın bu başvuruyu Avukatı Faik Işık aracılığıyla yaptığı belirtilmektedir. Erdoğan'ın bu başvuruyu AİHM'e faksladığı dilekçesinde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu ve 8. Ceza Dairesi üyelerinin siyasî maksatlı davrandıklarını ileri sürülerek, 2 milyon Euro tutarında tazminat talep ettiğine dikkat çekilmektedir. (Zaman gazetesi 20.09.2002, s.1) Bu haberi Zaman gazetesi, Erdoğan'ın kararlı, güçlü ve mücadeleci olduğunu gösteren bir resimle desteklemiştir.

Cumhuriyet gazetesi ise: Tayyip Erdoğan'ın AİHM' e başvurusunu, Yargıtay Başsavcısı ve üyeleri hakkında açtığı 2 milyon Euro tazminat hakkında hiçbir haber vermemekte, haberlerini farklı bir yönde sürdürmektedir.

Cumhuriyet, 20.09.2002, haber "Avrupa Parlamentosu Erdoğan'a sıcak bakmıyor" başlığını taşımaktadır. Haberin devamında, Avrupa Parlamentosu (AP) Liberal Grup Onursal üyesi Willy De Clercq'in açıklamasına yer vermiş bu açıklamanın özellikle "demokrasilerde özgürlükleri tehdit eden parti ve liderlerin seçimlere girmelerine engellemelerin getirilebileceği" kısmı ön plana çıkarılmıştır. (Cumhuriyet gazetesi, 20.09.2002, s.4) Haberde bu şekilde bir cümlenin ön plana çıkarılıp haberin giriş kısmında verilmesi, AKP'lilerin umutlarını AB'ne bağlamasının boş olduğu amacını gütmektedir. Haberin içeriğinde Avrupa Birliği'nin AKP'ye ve Recep Tayyip Erdoğan'a sıcak bakmadığı iması yaratılmıştır.

Cumhuriyet, 20.09.2003, haberin üst başlığı, "Partinin seçim rehberinde, 312. maddeden mahkûmiyetin seçilmeye engel olduğu kabul ediliyor" olarak atılmıştır. Haberin başlığı ise; "AKP'ye göre Tayyip zaten yasaklı" şeklindedir. Haberin devamında AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın hukuksal durumunun, Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) kararından önce kendi partisinin Seçim Rehberi'nde "milletvekili seçilmeye engel" olarak gösterildiği belirtilmekte ve kitabın içeriği ile ilgili ayrıntılar verilmektedir. Bunlar "Milletvekili Seçilemeyecek Olanlar" başlıklı bölümde yer alan, "Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesinin ikinci fıkrasında yazılı halkı sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etme

suçlarından mahkûm olanlar" ifadesi olarak yer almaktadır. (Cumhuriyet gazetesi, 20.09.2002, s.1.s4). Cumhuriyet gazetesi bu haberle AKP'lilerin kendi seçim rehberlerinde bile mahkûm olanların milletvekili seçilemeyeceğine yer verdiklerini ispat etmiştir. AKP'lilerin Erdoğan'ın milletvekilliği için boşuna uğraştıkları iması vardır.

Cumhuriyet, 21.09.2002, tarihinde üst başlık olarak "YSK, oy çokluğuyla aldığı kararla AKP liderinin başbakan olma yolunu kapattı" ve ardından haber başlığı olarak "Erdoğan ve Erbakan'a ret" kullanılmıştır. Haberin devamında, YSK'nın, Erdoğan ve Erbakan'ın milletvekili olamayacaklarına ilişkin kararı 3'e karşı 4 üyenin oyuyla aldığı ve Anayasa gereğince, YSK'nın kararlarının kesin nitelik taşıdığı temyize götürülemeyeceği vurgulanmıştır (Cumhuriyet gazetesi, 21.09.2002, s.4).

Zaman, 21.09.2002, haber, "YSK, Erdoğan'a Meclis yolunu bir oyla kapattı" başlığını taşımaktadır. Haberde gazete, Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK), AK Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan, kapatılan RP'nin Genel Başkanı Necmettin Erbakan, HADEP eski Genel Başkanı Murat Bozrak ve SDP eski Genel Başkanı Akın Birdal'ın milletvekilliği adaylığı başvurusunu reddettiği ve Erdoğan ile ilgili kararın 3'e karşı 4 oyla alındığını vurgulanmıştır. Haberin devamında oldukça uzun bir şekilde gelinen süreçte yaşananlar anlatılmıştır. Haberde Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 11. maddesi, "TCK'nın 312. maddesinin 2. fıkrasından mahkûm olanların affa uğramış olsalar bile milletvekili olamayacağını" öngören yasayla ilgili bilgi verilmiştir. Gazete, haberin sonuna Erdoğan'ın yargılanmasına ve mahkûm olmasına neden olan şiirin çok masumane olduğu iması yaratılarak, "Bir şiir okudu hayatı değişti" alt başlığıyla Erdoğan'ın masumiyetini kanıtlamaya çalışan hem haber hem yorum niteliğinde bir haber yazısı kaleme alınmıştır. Bu yazının başına şiirin ilk satırı olan "Minareler süngü kubbeler miğfer" kısmı eklenmiştir. Ardından Erdoğan'ın, Siirt'teki konuşmasında o esnada ezan okuduğu için Ziya Gökalp'in "Minareler süngü/Kubbeler miğfer/Camiler kışlamız/Müminler asker" mısralarını okuduğu, bu mısraların ardından İstiklal Marşı'ndan da bir bölümü okuduğu eklenmiştir. Haber, Erdoğan'ın "Kardeşlerim, diyoruz ki bu ezanlar susmayacak! Bundan endişeniz mi var? Mümkün değil, susturamazlar. Yanardağ oluruz, yıldırım oluruz, ezanı susturanların başına" ifadeleriyle devam etmiştir (Zaman gazetesi, 21.09.2002, s.1).

Cumhuriyet, 21.09.2002, haber, “Kararı AİHM’ e taşıyacağız” başlığıyla verilmiştir. Haberin devamında AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın, YSK'nın milletvekilliğini engelleyen kararına karşın aktif siyasete devam edeceği ve yasağı kaldırmak amacıyla Meclis'te anayasayı değiştirebilecek güce ulaşmak için oy istediği vurgulanmaktadır. Haberin sonunda da Erdoğan’ın Milli Görüş'le ilgilerinin olmadığı söylenmektedir (Cumhuriyet gazetesi, 21.09.2002, s.4). Cumhuriyet gazetesi, Erdoğan’la ilgili milletvekili olamayacağına dair kararın alınmasından sonra AKP ile ilgili yaptığı haberlerde oldukça yumuşak bir üslup takınmıştır. Bu haberde de bunu görmekteyiz.

Cumhuriyet, 21.09.2002, haber, “AKP liderinin yargı süreci” başlığıyla verilmiştir. Ardından alt başlık olarak “Erdoğan hep hukukla çatıştı” kullanılmıştır. Haberin devamında, Recep Tayyip Erdoğan'ın, Siirt'te yaptığı konuşma ile başlayan ve Yüksek Seçim Kurulu'nun adaylığını reddetmesi ile sona eren süreçte hep yargı ile çatıştığı, Türk Ceza Yasası'nın 312/2. maddesinden aldığı mahkûmiyet nedeniyle siyasi yaşamı "derinden" etkilendiği, seçilme hakkını kazanabilmek için bütün hukuki yolları denediği, başarılı olamadığı vurgulanmıştır. (Cumhuriyet gazetesi, 21.09.2002, s.4)

Cumhuriyet, 22.09.2002, haber, “Erdoğan ve Erbakan’ın uzun yolu” başlığıyla verilmiştir. Haberin devamında Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) adaylıklarını reddetmesinin ardından AKP Genel Başkanı Erdoğan ile Erbakan'ı uzun bir sürecin beklediğine dikkat çekilmektedir. Erdoğan ve Erbakan'ın, anayasanın 76. maddesi değişmeden TBMM'ye girmelerinin olanaksız olduğu belirtilmektedir (Cumhuriyet gazetesi, 22.09.2002, s.4).

Zaman, 22.09.2002, haber, “16 vekili Erdoğan’ın akıbeti bekliyor” başlığını taşımaktadır. Haberin devamında AK Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan’ın milletvekili adayı olamayacağına ilişkin karara gerekçe olan Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 312. maddesinin, başka siyasetçileri de tehdit ettiği ve bu maddeden haklarında dava açılan 16 milletvekilinin dokunulmazlık dosyalarının Meclis’te beklediğine dikkat çekiliyor. Haberde bu milletvekillerinin isimleri tek tek verilmiştir (Zaman gazetesi, 22.09.2002, s.5).

Zaman, 22.09.2002, haber, “Erdoğan, YSK’yı AİHM’e şikâyet edecek” başlığını taşımaktadır. Haberin devamında, AK Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan, Yüksek Seçim Kurulu’nun (YSK) milletvekili olamayacağı yönündeki kararını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne (AİHM) götüreceğini söylediği şeklindedir. Haberin devamında Erdoğan’ın YSK kararına tedbir konulmasını talep edeceği vurgulanmıştır. Ayrıca Erdoğan’ın, “Hukukumuzu son noktasına kadar arayacağız. Bu, Tayyip Erdoğan’ın özgürlük veya demokrasi mücadelesi olmaktan çıkmıştır. Milletimizin özgürlük mücadelesidir. Bu mücadeleden ülkem mesafe alarak çıkacaktır” yönündeki açıklaması haberde ön plana çıkarılmıştır (Zaman gazetesi, 22.09.2002). Haberin başlığının atılış biçimi mücadelenin devam ettiği AİHM’in AKP’nin arkasında duracağı yönündedir.

Cumhuriyet, 23.09.2002, haberin üst başlığı “Erdoğan’ın lehine karar çıkarsa, Türkiye’de yeniden yargılanması gündeme gelebilecek” haberin başlığı ise; “AİHM yolu da Yargıtay’a çıkıyor” şeklinde atılmıştır. Haberin devamında, AİHM’ in karar verme sürecinin yıllar aldığı, Mahkemenin RP davasını 3.5 yılda sonuçlandığı ve AİHM, eğer Erdoğan lehine karar verirse, AB’ye uyum yasası kapsamında Türkiye’de yeniden yargılanacağı bunun için de Yargıtay’ın onayının gerektiği vurgulanmıştır (Cumhuriyet gazetesi, 23.09.2002, s.4). Cumhuriyet gazetesi, AİHM ne karar alırsa alsın en son kararı Yargıtay’ın vereceğine dikkat çekerek ima yollu ne yapılırsa yapılsın Erdoğan’ın milletvekili olamayacağını belirtmiştir.

Zaman, 23.09.2002, haber, “Yasak kararı, AK Parti sitesinin reytingini artırdı” başlığını taşımaktadır. Haberin devamında Yüksek Seçim Kurulu’nun (YSK) Tayyip Erdoğan hakkında verdiği “milletvekili olamaz” kararının, AK Parti’nin internet sitesinin reytingini artırdığı yönündedir. Haberde, Yargıtay’ın kararından sonraki ilk 24 saatte sitenin ‘serbest kürsü’ bölümüne yüzlerce “Erdoğan’a destek”, “Geçmiş olsun”, “partinin bundan sonra izleyeceği strateji” ve “başbakan aday” olması konusunda mesajların geldiğine dikkat çekilmiştir. Haberde gelen mesajlardan gönderen kişilerin isimleri de verilerek örnekler gösterilmiştir (Zaman gazetesi, 23.09.2002). Bu haberde Zaman gazetesi AKP’nin arkasındaki halk desteğini ve gücünü gösterme amacı taşımaktadır.

Cumhuriyet, 24.09.2002, haberin üst başlığı “Adalet Bakanı Çelikel, yeniden yargılama kararı çıkarsa, Türkiye'nin tavrının ne olacağını açıkladı” haber başlığı olarak da “Erdoğan'ın AIHM kararını uygulamayız” atılmıştır. Haberin devamında Adalet Bakanı Aysel Çelikel'in, “Tayyip Erdoğan 'la ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AIHM) yapılan başvurudan çıkacak karar ne olursa olsun uygulamayız” cümlesi ön plana çıkarılmıştır (Cumhuriyet gazetesi, 24.09.2002, s.4). Cumhuriyet bu haberde AKP'liler ne yaparsa yapsın Yargıtay'ın kararı geçerlidir mesajını gönderiyor.

Cumhuriyet, 24.09.2002, haber, “AIHM'den Erdoğan'a red” başlığını taşıyor. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AIHM), AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın, sabıka kaydının silinmesini kabul etmediği vurgulanmıştır. Yargıtay 8. Ceza Dairesi'nin kararı hakkında yaptığı başvurudaki "geçici tedbir" (ihtiyati tedbir) istemini reddettiği ve geçici tedbir istemini geri çevirdiği, Mahkeme'nin Erdoğan'ın Türkiye aleyhine yaptığı şikâyet başvurusunun "öncelikli dava" olarak incelenebileceğini bildirdiğine dikkat çekilmiştir. Ardından haberin sonunda AIHM'in “terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın avukatlarının yaptığı başvuru sonucunda, ihtiyati tedbir kararı aldığı ve bu başvuruya ilgili kendi kararını verene kadar Türkiye'den, Öcalan'ı idam etmemesini istediği habere eklenmiştir (Cumhuriyet gazetesi, 24.09.2002, s.4). Bu haberde “Türkiye aleyhine” açılan dava söyleminin kullanılması ve haberin sonunda Abdullah Öcalan ile bağlantı kurulması Cumhuriyet gazetesinin AKP'lileri Abdullah Öcalan ile bir tutarak Türkiye aleyhine olduklarını göstermeye çalışması siyasal iletişimde ideolojik dilin kullanılmasına örnek oluşturan tipik haberlerden bir tanesidir.

Cumhuriyet, 25.09.2002, haberde üst başlık olarak “Akgündüz' e vize verilirken Erdoğan ve Erbakan'ın bütün yolları kapandı” başlığı kullanılmıştır. Haber “YSK'dan tüm itirazlara red başlığıyla devam etmiştir. Haberin devamında “Son nokta konuldu YSK; Erdoğan, Erbakan, Bozlak ve Birdal' ın 'aday olması' için, Akgündüz ve Perinçek' in de 'aday olamayacağına' ilişkin yapılan itiraz başvurularını reddetti” yönündedir. Haberde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Kanadoğlu'nun, dün YSK'ya gönderdiği ihbar yazısında hakkında tutuklama kararı bulunan Fadıl Akgündüz'ün adaylığının toplumun vicdanını yaralayacağı için reddedildiğine dikkat çekilmiştir (Cumhuriyet gazetesi, 25.09.2002 s.1. s.8). Bu haberde ideolojik söylem açısından en dikkat çekici

nokta, habere “son nokta konuldu” cümlesiyle başlanmasıdır. Bu şekilde AKP ve SP’ lilerin seçimlere kesinlikle giremeyeceği bütün umutlarının sona erdiği ima edilmiştir.

Cumhuriyet, 25.09.2002, haber, “Tüm itirazlara ret” başlığını taşımaktadır. Alt başlıklarda Fadıl Akgündüz ve Doğu Perinçek ile ilgili davalar hakkında bilgi verilmiştir. En alt başlıkta da haberin başlığıyla ilgili olay yer almıştır. Haberin devamında “Tüm yollar kapandı” alt başlığı kullanılmıştır. Kurul kararıyla Erdoğan, Erbakan, Birdal ve Bozlak’ın milletvekili adaylıklarına ilişkin bütün yolların kapandığı belirtilmiştir. Haberin sonuna YSK kararlarının anayasa gereği kesin nitelik taşıdığı ve temyize götürülemeyeceği belirtilmiştir (Cumhuriyet gazetesi, 25.09.2002, s.4).

Cumhuriyet, 26.09.2002, haberin üst başlığı “Adli sicil kaydının silinmesi” olarak verilmiştir. Haber başlığı olarak “Tayyip Erdoğan redde doymadı” kullanılmıştır. Haberin devamında, Ankara 10. Ağır Ceza Mahkemesinin de Erdoğan’ın adli sicil kaydının silinmesi istemini reddettiği ve avukatının 1. Ağır Ceza Mahkemesi’ne yaptığı itirazın da Erdoğan’ın aleyhine sonuçlandığı vurgulanmıştır. Haber, Recep Tayyip Erdoğan’ın Eylül ayı başından beri geçirdiği hukuki süreç anlatılmıştır (Cumhuriyet gazetesi, 26.09.2002, s.4). Haberin üst başlığı haberin içeriği ile ilgili bilgi vermektedir. Haberin başlığı ise ima yollu AKP’lilerin ve Recep Tayyip Erdoğan’ın ne yaparsa yapsın sonucu değiştiremeyeceğini ifade etmektedir.

Zaman, 26.09.2002, haber, “Erdoğan Ağır Ceza’dan da vize alamadı” başlığıyla verilmiştir. Haberin devamında AK Parti lideri Erdoğan’ın, kesin aday listelerinin yayınlanmasına bir gün kala adli sicil kaydının silinmesi için Ankara 10. Ağır Ceza Mahkemesi’ne başvurduğu ve DGM, Yargıtay ve YSK’dan sonra Ağır Cezadan da olumsuz cevap aldığı yönündedir. Haberin devamında, Erdoğan’ın, Siirt’te yaptığı bir konuşmadan dolayı Diyarbakır 3 No’lu DGM’ de TCK’nın 312. maddesine göre yargılanarak 10 ay hapis cezasına çarptırıldığı (4 ay hapis yattığı yazılmamıştır). Erdoğan’ın, 312’deki değişikliğin ardından Diyarbakır 3 No’lu DGM’ye başvurarak, “suçun ortadan kalktığını” öne sürdüğü ve adli sicil kaydının silinmesini istediği Diyarbakır 3 No’lu DGM’ nin de, bu istemi reddedince, Erdoğan’ın avukatlarının Diyarbakır 4 No’lu DGM’ye itiraz ettiği, 4 No’lu DGM’nin talebi kabul ettiği ve Erdoğan’ın sabıka kaydının silindiği anlatılmıştır. Ancak haberde, Yargıtay 8. Ceza

Dairesi'nin, Diyarbakır 3 No'lu DGM'nin kararının "temyizi kabil" bir karar olduğunu kabul ederek, Diyarbakır 4 No'lu DGM'nin verdiği kararı "yok hükmünde" saydığı ve 3 No'lu DGM'nin Erdoğan'ın adli sicil kaydının silinmemesine ilişkin kararını onadığı şeklinde yazılmıştır (Zaman gazetesi, 26.09.2002, s.1). Bu haberde en dikkat çekici nokta Recep Tayyip Erdoğan'ın hapis yattığına ilişkin hiçbir ifadenin bulunmamasıdır. Bilindiği gibi Recep Tayyip Erdoğan'ın adli sicil kaydının silinmemesinin temel sebebi aldığı mahkûmiyettir. Bu nedenle milletvekili adayı olamamıştır. Zaman gazetesi buna ilişkin hiçbir haber vermemektedir.

Cumhuriyet, 27.09.2002, haberin üst başlığı "Erdoğan, siyasetten ekonomiye her alanda tıkanıklık olduğunu ve partisinin bunları aşacağını ileri sürdü" haber başlığı "AKP'nin seçim vaatleri bitmiyor" olarak kullanılmıştır. Haberin devamında AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, gerçekçi bir siyaset anlayışıyla Türkiye'yi yönetmeye talip olduklarını söylediği ve Türkiye'de "siyasetten ekonomiye her şeyin tıkanıldığını" ifade ettiği belirtilmiştir. Erdoğan'ın "3 Kasım'da bu ülkenin siyasi liderliğini üstlenmeye talip oldukları ve tek başına iktidarın yetmeyip Ak Partinin bu ülkeye gerçek anlamda hizmet olanağı tanıyacak çoğunlukla iktidar olmak istediği de habere eklenmiştir. Erdoğan'ın konuşmasında türban konusuna değinmediğine dikkat çekildikten sonra alt başlıkta "Erdoğan, salonu zor doldurdu" ifadesi kullanılmıştır (Cumhuriyet gazetesi, 27.09.2002, s.4).

Zaman, 27.09.2002, haber, "AK Parti, önceliği demokrasiye verdi" başlığıyla verilmiştir. Haberin devamında AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın seçim beyannamesinde önceliği demokratikleşme ve hukukun üstünlüğüne verdiği dikkat çekilmiştir (Zaman gazetesi, 27.09.2002, s.5). Haberde demokrasiye öncelik verilmesi ima yollu Türkiye'nin demokratik olmadığı ve AKP iktidara gelirse, demokrasinin geleceği belirtilmektedir. Bununla ilgili olarak parti beyannamesi adı altında 72 sayfalık bir beyanname R. Tayyip Erdoğan tarafından okunmuştur.

4. 3. ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, "milletvekilliği adaylığı sırasında yaşadığı hukuki süreç" ekseninde Tablo 1'de yer alan haberlere eleştirel söylem çözümlemesi uygulanmıştır.

Tablo 1: AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, "Milletvekilliği adaylığı sırasında yaşadığı hukuki süreç" ekseninde yazılı basında yer alan haberlerin eleştirel söylem çözümlemesi.

Gazete	Yayın Tarihi	Başlıklar	Sayfa
Cumhuriyet	02.09.2002	Haber Başlığı: "Siyasetin özü yargıda" Üst Başlık: "Tayyip Erdoğan, Necmettin Erbakan ve HADEP'in seçimlere girebilmesi hukuk kararına bağlı."	1 5
Cumhuriyet	05.09.2002	Haber Başlığı: "Erdoğan'dan Sicil İtirazı" Haber Başlığı: "AKP liderini kızdıran soru"	4 4
Zaman	05.09.2002	Haber Başlığı: "Erdoğan Bize Bir Daha İslamcı Parti Demeyin"	5
Cumhuriyet	06.09.2002	Haber Başlığı: "AKP'nin yeni temsilcisi" Haber Başlığı: "Adliyeler Erdoğan'ı Bekliyor" Haber Başlığı: "Tayyip Erdoğan sözünü tutmadı"	4 5 4
Cumhuriyet	07.09.2002	Haber Başlığı: "Erdoğan'ın Sicili Silindi" Haber Başlığı: "Erdoğan'ın 312 süreci"	1 4
Zaman	07.09.2002	Haber Başlığı: "Diyarbakır DGM Tayyip Erdoğan'ın yolunu açtı"	1 5
Cumhuriyet	08.09.2002	Haber Başlığı : "Erdoğan'ın Engeli Bitmedi"	1 4

Cumhuriyet	09.09.2002	Haber Başlığı: Erdoğan'ın suçu ortadan kalkmaz" Haber Başlığı: "Bölük Erdoğan Gerçeğini Yazdı" Haber Başlığı: Gözler DGM Başsavcısında	4 4 4
Zaman	09.09.2002	Haber Başlığı: Baykal: Hepimiz Erdoğan la ilgili kararı bekliyoruz"	5
Cumhuriyet	10.09.2002	Haber Başlığı: "Erdoğan'ın kararında usul hatası"	4
Cumhuriyet	11.09.2002	Haber Başlığı: "İlk İtiraz Yargıtay'dan"	4
Zaman	11.09.2002	Haber Başlığı: "Sabih Kanadoğlu: Erdoğan'ın Sicilinin Silinmesine itiraz etti."	1
Cumhuriyet	12.09.2002	Haber Başlığı: Hukukçular: adli sicil kaydı silinemez"	4
Cumhuriyet	13.09.2002	Haber Başlığı: "Erdoğan'dan Veto gibi açıklama"	4
Cumhuriyet	14.09.2002	Haber Başlığı: "YSK'nın kararı kesinlik taşıyor"	1 4
Zaman	14.09.2002	Haber Başlığı: "Erdoğan: Hukuk herkese lazım"	1
Zaman	15.09.2002	YSK: Kanadoğlu'nun ihbarı resmi değil"	5
Cumhuriyet	16.09.2002	Haber Başlığı: Erdoğan'ın zor haftası"	1 4
Cumhuriyet	17.09.2002	Üst Haber Başlığı: "8. Ceza Dairesi AKP lideri Erdoğan'ın sicil kaydının silinemeyeceğine karar verdi", Haber Başlığı: "Yargıtay'dan son nokta"	1 4
Zaman	17.09.2002	Haber Başlığı: Erdoğan, demokrasi bir darbe daha yedi" Haber Başlığı: "Erdoğan seçime girmezse demokrasiye gölge düşer"	5 5
Zaman	18.09.2002	Haber Başlığı: Siyaset Erdoğan'ı, Erdoğan YSK'yı bekliyor"	5

Cumhuriyet	19.09.2002	Üst Başlık: “Partililere ayrışma değil güven zemininde politika üretin çağrısı yaptı”. Haber Başlığı: “Erdoğan Yasağı Kabullendi”	5 4
Zaman	19.09.2002	Haber Başlığı: “AKP bana muhtaç değil” Haber Başlığı: “SP, Erbakan ve Erdoğan için yasa teklifi veriyor.”	5 5
Zaman	20.09.2002	Haber Başlığı: AİHM’e giden Erdoğan Yargıtay’dan 2 milyon Euro tazminat istedi”.	5
Cumhuriyet	20.09.2002	Haber Başlığı: “Avrupa Parlamentosu Erdoğan’a sıcak bakmıyor.” Üst Başlık: “Partinin seçim rehberinde 312. maddeden mahkûmiyetin seçilmeye engel olduğu kabul ediliyor.” Haberin Başlığı: “AKP’ye göre Tayyip zaten yasaklı”	1 4 4
Cumhuriyet	21.09.2002	Üst Başlık: “YSK oy çokluğuyla aldığı kararla AKP liderinin başbakan olma yolunu kapattı.” Haber Başlığı: Erdoğan ve Erbakan’a red.” Haber Başlığı: “Kararı AİHM’e taşıyacağız.” Üst Başlık: AKP liderinin yargı süreci” Haber Başlığı: Erdoğan hep hukukla çatıştı.”	4 4 5
Cumhuriyet	22.09.2002	Haber Başlığı: “Erdoğan ve Erbakan’ın uzun yolu”	4
Zaman	22.09.2002	Haber Başlığı: “16 vekili Erdoğan’ın akıbeti bekliyor.” Haber Başlığı: “Erdoğan, YSK’yı AİHM’e şikayet edecek”	1 5
Cumhuriyet	23.09.2002	Üst Başlık: “Erdoğan’ın lehine karar çıkarsa Türkiye’de yeniden yargılanması gündeme gelecek.” Haber Başlığı: “AİHM’ yolu da Yargıtay’a çıkıyor.”	4

Zaman	23.09.2002	Haber Başlığı: “Yasak Kararı, AK Parti sitesinin reytingini artırdı.”	5
Cumhuriyet	24.09.2002	Üst Başlık: “ Adalet Bakanı Çelikel yeniden yargılama kararı çıkarsa Türkiye’nin tavrının ne olacağını açıkladı.” Haber Başlığı: “Erdoğan’ın AIHM kararını uygulamayız.” Haber Başlığı: “AIHM’den Erdoğan’a ret.”	4
Cumhuriyet,	25.09.2002	Üst Başlık: Akgündüz’e vize verilirken, Erdoğan ve Erbakan’ın bütün yolları kapandı.” Haber Başlığı: “YSK’dan bütün itirazlara ret.”	4
Cumhuriyet	26.09.2002	Üst Başlık: “Adli sicil kaydının silinmesi” Haber Başlığı. Tayyip Erdoğan redde doymadı.”	4
Zaman	26.09.2002	Haber Başlığı: “Erdoğan Ağır Ceza’dan vize alamadı.”	5
Cumhuriyet	27.09.2002	Üst Başlık: Erdoğan siyasetten ekonomiye her alanda tıkanıklık olduğunu ve partisinin bunları aşacağını ileri sürdü.” Haber Başlığı: “AKP’nin seçim vaatleri bitmiyor.”	4
Zaman	27.09.2002	Haber Başlığı: “AKP önceliği demokrasiye verdi.”	5

SONUÇ

Bu tezde, 1-30 Eylül 2002 tarihleri arasında “AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yaşadığı hukuki sürecin ulusal yazılı basında nasıl sunulduğu incelenmiştir. Örneklem olarak genel yayın politikaları açısından siyasal ideolojik yelpazenin solunda ve sağında yer alan ulusal çapta dağıtılan ve günlük olarak yayınlanan Cumhuriyet ve Zaman gazeteleri seçilmiştir. Genel bir karşılaştırma yapmak amacıyla, tüm haberler ve fotoğrafları nitel içerik çözümlemesinin özetleyici analiz tekniği ve eleştirel söylem çözümlemesi açısından incelenmiştir. Özetleyici içerik analizi için belirlenen kategorilere dayanarak haber metinlerinde yer alan mesajların örtülü anlamları ele alınmıştır. Eleştirel söylem çözümlemesinde, aynı araştırma kategorilerini kullanarak makro ve mikro yapısal özellikleri ekseninde haber metinlerinde anlamın inşasını incelenmiştir. Haberler, makro yapısal özellikleri açısından başlık, alt başlıklar, spot paragrafları ve giriş cümleleri temelinde tematik olarak çözümlenmiştir. Ayrıca haberler, mikro yapısal özellikleri bakımından yani cümle yapıları, sözcük seçimleri ve metinde kurulan ikna dili temelinde çözümlenmiştir. Tekniğin uygulanma sürecinde Manheim’in perspektif kuramı göz önünde bulundurulmuştur.

Haberler AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın sicil affının gerçekleşmesi ve ardından yaşanan hukuki süreç bağlamında ele alınmıştır. Amaç siyasal iletişimde ideolojik dilin yazılı basında nasıl kullanıldığını göstermektir.

Cumhuriyet gazetesi, AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’a karşı haberlerinde doğrudan açık bir tutum almıştır. Gazete AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’la ilgili haber metinlerinde hep olumsuz öğeleri ön plana çıkarmıştır. Bu haberleri, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Adalet Bakanı Aysel Çelikel, Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Bumin, Cumhuriyetçi Demokrasi Partisi Genel Başkanı Yekta Güngör Özden, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu, Diyarbakır DGM Başsavcısı Şaban Ertürk, CHP İstanbul eski İl Başkanı Mehmet Bölük, Yüksek Seçim Kurulu Başkanı’nın eleştirel söylemleri ile desteklemiştir. Bu şekilde yaptığı haberlerde inandırıcılığı artırmak istemiştir. Ayrıca AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın milletvekili adayı olmak için başlattığı hukuki sürece karşı

olduğunu her fırsatta bu kanaat önderlerinin açıklamalarına yer vererek göstermiştir. Öte yandan gazete AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile ilgili haberleri tek bir boyuttan sunmuştur. AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın devlet aleyhine suç işlediği ve bu nedenle mahkûm olduğu “sicil affının” olmaması gerektiği yönünde haberleri sık sık yazmıştır.

Zaman gazetesi, AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın milletvekili adayı olması konusunda olumlu bir tutum sergilemiştir. Gazete her fırsatta AKP Genel Başkanı'nı desteklemiş ve haberlerinde inandırıcılığı artırmak için AKP Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Recep Tayyip Erdoğan'ın Avukatı Hayati Yazıcı' nın açıklamalarına yer vermiştir.

İncelenen gazeteler arasında 1-30 Eylül tarihleri arasında “AKP ve AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile ilgili en çok haber yayımlayan ve bu konuya en çok yer ayıran gazete Cumhuriyet'tir. Uzun haber metinlerinde genellikle bir fotoğraf, başlık, üst başlık ve spot yer alırken, kısa haberler ise yalnızca başlık, üst başlık ve haber metninden oluşmaktadır. Zaman'da yer alan haberlerde ise üst başlık ve alt başlık kullanılmadığı, sadece başlık ve spot kullanıldığı saptanmıştır. 1-30 Eylül tarihleri arasında AKP ve AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ilişkin çoğunlukla Cumhuriyet'in haberlerinde kullanılan başlıkların en göze çarpan özelliği AKP'nin ve AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın aleyhine olmasıdır. Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinde kullanılan haber başlıkları ve üst başlıklar, haberin ana temasını yansıtmaktadırlar. Haber başlıkları ve üst başlıklarda seçilen cümlelerde ve sözcüklerde okuyucu ilk bakışta olayın içine oturtulduğu çerçeveye karşılaşmaktadır. Cumhuriyet ve Zaman'da yer alan başlıkların çoğunluğunun olay ve katılan siyasal iletişim aktörlerinin açıklamalarından yapılan alıntılardan oluştuğu belirlenmiştir. Kullanılan üst başlıklar ve spot cümleler ise olayın özetini vermektedir. Her iki gazete de, haber girişlerini, ana haber metninin başlangıç kısmında veya ayrı paragraflar biçiminde spotlar halinde vermiştir. Bu girişler ana metnin içinde yer alan önemli bilgileri içermektedir.

1-30 Eylül tarihleri arasında, AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın milletvekili adayı olmak için yaşadığı hukuki sürece ilişkin haberlerin hemen hepsinde

olayın içine oturtulduğu çerçeve; haber başlıkları, üst başlıklar, fotoğraflar, spotlarda veya ana metinlerde yer alan haber giriş cümleleri ile kurulmaktadır. Yani okuyucu olaya ilişkin ayrıntılı bilgi elde etmeden önce olay belli bir çerçevede tanımlanarak okuyucuya iletilmektedir.

İncelenen gazetelerde yayınlanan tüm haber metinlerinde, olaya ilişkin arka plan ve bağlam bilgisine Cumhuriyet Gazetesinin sürekli yer verdiğini Zaman Gazetesi'nin de bunu bir defa yaptığını belirledik. Ana olay Cumhuriyet gazetesinde çıkan haberin çoğunda yer alırken Zaman Gazetesinde bazen yer aldığını tespit ettik. Haber metinlerinde yer alan olaylarla ilgili bilgiler birincil tamamlayıcılara, diğer bir deyişle akredite kaynakların durum tanımlarına dayanmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi'nde temel haber kaynağı olarak, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, T.C. Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu, CDP Genel Başkanı Yekta Güngör Özden, YSK Başkanı Tufan Algan, Adalet Bakanı Aysel Çelikel, CHP İstanbul eski il Başkanı Mehmet Bölük'ün kullanıldığı tespit edilmiştir. Zaman Gazetesi ise temel haber kaynağı olarak AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın açıklamalarına yer vermiştir. Cumhuriyet'in haberlerinde AKP ve AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'a karşı olan kişilerin düşünceleri ile haberler desteklenirken, karşıt gruptan hiç kimsenin görüşlerine yer verilmemiştir. Zaman gazetesi ise AKP ve AKP Genel Başkanını destekleyen haberlerini yine kendileri ile aynı görüşten olanların düşüncelerine yer vererek pekiştirmiştir. Karşıt gruptan sadece Deniz Baykal'ın düşüncelerine yer verilmiştir; onun nedeni de Deniz Baykal'ın Erdoğan'ın yaşadığı hukuki süreçte yanında olduğunu gösteren açıklamalarından dolaydır. Bu açıklamaya Cumhuriyet yer vermemiştir. İncelenen haberlerde daha çok ana olay ve sonuçlarına ilişkin bilgilere ve buna ek olarak haber kaynaklarının olaya ilişkin yorumlarına yer verilmiştir.

KAYNAKÇA

ADAIR J., (2003), *Etkili İletişim*, İstanbul, Babıali Kültür Yayıncılığı.

AKSAN D., (1998), *Her Yönüyle Dil*, Ankara, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 439.

ALTHUSSER L., (2002), *Marx İçin*, Çeviri: Işık Ergüden, İstanbul, İthaki Yayınları.

ALTHUSSER L., (2003), *Devletin ideolojik Aygıtları*, İstanbul, İthaki Yayınları.

ALTHEIDE D., L. / SNOW, R., (1979), *Kommunikations- forschung. Literatur*, Beverly Hills, London, Sage Anda.

ALTUNIŞIK R., COŞKUN R., BAYRAKTAROĞLU S., YILDIRIM E., (2004), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, İstanbul, Sakarya Kitapevi.

ANIK C., (1994), *Kamuoyunu Oluşturan Araçlar*, İletişim Dergisi, Sayı;1-2.

ATABEK Ü., (1999), *Akademik İlgi Alanı Olarak Siyasal İletişim*, Ankara, İletişim, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Yaz 1999/3.

ATABEK ŞENDUR G., (1999), *Türkçe Siyasal İletişim Kaynakçası*, Ankara İletişim, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Yaz 1999/3.

ARBLASTER, A., (1973), *'Ideology and the Intellectuals', Knowledge and Belief in Politics*, Newyork, Allen and Anwin.

ARON, R., (1962), *Opium of the Intellectuals*, New York, Norton.

AZİZ A., (2003), *Siyasal İletişim*, Ankara, Nobel Yayınları.

BACON, F., (1994), *Novum Organum*, Volume 3, Paul Carus Student Editions: İllinois, Carus Publishing Company.

BARTH, H., (1961), *Wahrheit und Ideologie*, , Zurich an Stuttgart, Eugen Reutsch Verlag.

BAŞTÜRK E., (2000), *Türk Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Yayıncılığın Yeri*, , Ankara İletişimDergisi, Güz, 2000/7.

BATMAZ V., (1999), *Salı Toplantıları; Siyasal İletişim*, İletişim, Ankara, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Yaz 1999/3.

BELL, D.,(1960), *The End of Ideology*, New York, Free Press, Glencoe.

BERELSON, B.,(1952), *Content analysis in communication research*, New York, Hafner.

BIÇAKÇI, İ.,(2002), *İletişim ve Halkla İlişkiler*, İstanbul, Media Cat.

BİNARK, M., (1994), *Acaba Türkiye’de Siyasal İletişimi Nasıl “Yeniden Keşfedebiliriz” Üzerine Karınca Kararınca Bir Deneme*”, İletişim, Sayı, 1-2.

BILLIG, S., CONDOR, D., EDWARDS, GANE D., MIDDLETON, A. R., (1988)
Ideological Dilemmas, Beverly Hills, Sage Anda.

BLUMBER, J., G., (2004) *Siyasal İletişimin Üçüncü Dönemi*,Çev. Hüseyin Burak Taşpek, Akdeniz İletişim, Antalya, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi.

BOLAT, S., (1999), *Dil ve Medya İlişkisi*, Ankara, İletişim Dergisi, 99/Güz-Kış/4.

BOUTOT, B., (1985), *Yeni Gazetecilik Yazarın Sesi*, FEJES Fred, *Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri*, Çev.Mehmet Küçük, İstanbul, İletişim Yayınları.

BOURDIEU, P., (1989), *Homo Academicus*, Stanford, California, Stanford University Press.

BRETON, P., (1992), *“İletişim İdeolojisi ve İletişim Araçlarının Gücü”*, FEJES Fred, *Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri*, Çev.Mehmet Küçük, İstanbul, İletişim Yayınları.

CANTEK, L.,(2000), *Büyük Doğu Dergisi* (1943-1951), İletişim Dergisi, Ankara
Güz, 2000/7.

CHARON, J.-M., (1985), “*Yazılı Basın; Değişmekte Olan Bir Üslup*”, FEJES Fred,
Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul,
İletişim Yayınları.

CHOMSKY, N., (1995), *Medya Gerçeği*, İstanbul, Tüm Zamanlar Yayınevi.

ÇELİK, H., (1999), *İdeoloji Kuramlarında Özne: Althusser ve Gramsci*” Ankara,
Kültür ve İletişim, Yaz, 1999 –2(2).

ÇOMAK, N., A., (2004), “*Kitle İletişim Araçlarında Dil Kullanımı*” Konya, Selçuk
İletişim, Cilt; 3, Sayı; 2, Ocak.

CURAN, V.D. (1991), “*İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar*”
(Çev. M.Özbek), Ankara, AÜBYYO Yayınları.

CURAN, J., (1991), “*Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme*” (Çev. M. Özbek),
Ankara, AÜBYYO Yayınları.

DÖKMEN, Ü., (1994), *İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul, Sistem Yayıncılık.

DURKHEIM, E., (1994), *Sosyolojik Metodun Kuralları*, İngilizcesinden (Rules of
Sociological), İstanbul, Sosyal Yayınları.

DURSUN, Ç., (2001), *Tv Haberlerinde İdeoloji*, İstanbul, İmge Kitapevi.

ECCLESHALL R., VINCENT G., JAY R., KENNY M., MACKENZIE L., WILFORD R. (1994), *Political Ideologies*, London and New York, Routledge.

ELSTER, J., (1982) ‘*Beliefs, Bias and Ideology*’, *Rationality and Relativism*, der. M. Hollis ve S. Lukes, Oxford, Blackwell.

ERDOĞAN, İ., (1997), *İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş*, Ankara, İmge Kitapevi.

ERDOĞAN, İ.,- Alemdar K., (1990), *İletişim ve Toplum*, Ankara, Bilgi Yayınevi.

ERGÜL, H., (2002), *Ötekinin Söylemi ya da Öznenin Lacancı Algılanışında Dil*, Ankara, Kültür ve İletişim,(5) 2-Yaz/Summer.

FEJES F., (1985), *Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri*, Çev.Mehmet Küçük, İstanbul, İletişim Yayınları.

FEJES, F., (1993), “*Eleştirel Kitle İletişim Araştırmaları ve Medya Etkileri*” AÜBYYO’92 Yıllık, Ankara, AÜBYYO Yayınları.

FREUD, S. (1967), *Group Psychology and the Analysis of the Ego*, Londra, Hogarth Pres.

FREUD, S., (2000), *Bir Yanılsamanın Geleceği*, İngilizcesinden (The Future of a Illusion) çeviri (çev. Aziz Yardımlı), İstanbul, İdea Yayınları.

FREUD, S.,(2002), *Totem ve Tabu*, İngilizcesinden (Totem and Taboo) çeviri (çev. K. Sahir Sel), İstanbul, Sosyal Yayınları.

FROM E., (1987), *Özgürlük Korkusu*, İstanbul, Yaprak Yayınları.

FUKUYAMA, F., (1992), *The End of History and the Last Man*, New York, The Free Pres, 16:38.

GARNHAM, N., (1983), “*Toward a Theory of Cultural Materialism*”, London, Journal of Communication 33(3), 1 s. 314-329.

GARNHAM, N., (1990), “*Capitalism and Communication*” der., F. Inglis. London: Sage.

GIDDENS, A., (2000), “*Sosyoloji*”, İstanbul, Ayraç Yayınları.

GÖKÇE, O., (2001), *İçerik Çözümlemesi*, Konya, Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.

GRAMSCİ, A., (1971), *Prison Notebooks*, der., London, Q. Hoare ve G. Nowell-Smith, Lawrence and Wishart.

- GUERIS, S., (1985), “*Bir Avrupa Günlük Basın Modeli Var mı?*”, FEJES Fred, *Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri*, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul, İletişim Yayınları.
- GUREVITCH, M. ve M.R. Levy, derl., (1985), *Mass Communication*, Review Yearbook, 5. cilt, Sage: Beverly Hills, s.517-530.
- GUREVITCH, M., ve Blumler G., J., (2002), “*Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler*” Medya Kültür ve Siyaset, Der. Süleyman İrvan, Ankara, Alp Yayınevi.
- HABERMAS, J., (1970), *Towards a Rational Society*, Londra, Heinemann.
- HACKETT, R., (1985), *Mass Communication*, Review Yearbook, cilt.5, Beverly Hills: Sage,s. 251-74.
- HALL, S., (2002), “*İdeoloji ve İletişim Kuramı*”, *Medya Kültür ve Siyaset*, Der. Süleyman İrvan, Ankara, Alp Yayınevi.
- HUMPREYS, P., (2000), *Enformasyon Toplumunda Basının Rolü*, Ankara, İletişim, Yaz, 2000/6
- HOBBS, T., (2002), *Leviathan*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- İNAL, A., (1993), “*Haber Üretim Sürecine İki Farklı Yaklaşım*”, Ankara, İLEF Yıllık

93.

Ayşe İnal, (2001), *Yerel Medya için Alternatif Arayışlar*,
<http://eski.bianet.org/diger/arastirma278.htm>

İNAL, A., (1999), *Medya Dil ve İktidar Sorunu*, İletişim, Gazi Üniversitesi İletişim
Dergisi, Yaz 1999/3.

İRVAN, S., (2000), *Demokrat Parti Döneminde Türkiye 'de Basın Özgürlüğü*, İletişim
Dergisi, Güz, Ankara, 2000/7.

JAMESON, F., (1992), *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*,
İngilizcesinden (*Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism*) çeviri
(çev. Nuri Plümer), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

KALENDER, A., (2000), *Siyasal İletişim*, Konya, Çizgi Yayınları.

KEANE J., (1992), "*Medya ve Demokrasi*", İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

KELLNER, D., (1987), "*TV, Ideology and Emancipatory Populer Culture*", Der.,
Horace Newcomb. *Television The Critical Wiew*, Newyork:Oxford.

Keynes, M., (1985), Glasgow University Media Group, *More and Peace News*, Milton,
Keynes: Glasgow, Open University Pres.

- KIŞLALI A., T., (1987), *Siyaset Bilimi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları.
- KÖKER E., (1998), *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*, Ankara, Vadi Yayınları.
- LACAN, J., (1968), *Speech and Language in Psychoanalysis*. Çev., Gül Çağla Güven İstanbul, Milliyet Yayınları.
- LAURENDEAU, M., (1985) “*Sovyet Kültür Dergileri ve Glasnost*”, FEJES Fred, *Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri*, Çev.Mehmet Küçük, İstanbul, İletişim Yayınları.
- LENİN V.İ., (1991), *Emperyalist Ekonomizm*, Ankara, Sol Yayınları.
- LIPSET, S., (1960), *Political Man*, London, Heinemann.
- LUKACS, G., (1971), *History and Class Consciousness*, London, Merlin Pres.
- MANDRUD, İ., (1985), “*Dergilerin Çeşitliliği*”, FEJES Fred, *Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri*, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul, İletişim Yayınları.
- MANNHEIM, K., (1936), *Ideology and Utopia*, Routledge and Kegan Paul, London, Sagr Publication.

MANNHEIM, K.,(1957), *Essays on the Sociology of Knowledge*, London, Sage
Publication.

MARDİN, Ş., (1999), *Din ve İdeoloji*, İstanbul, İletişim Yayınları.

MARX, K., (1977), *Selected Writings*, (der. D. McLellan), Oxford, Oxford University
Pres.

MARX, K. Ve F., ENGELS, (1965), *Selected Correspondence*, Moskova, Progress.

MARX, K. Ve F. ENGELS, (1969), *Die Deutsche Ideologie*, Dietz Verlag, Berlin.

(2004) *Alman İdeolojisi* [Feurbach], Fransızcasından (L'Idéologie Allemande)
çeviri, (çev.Sevim Belli), Ankara, Sol Yayınları.

MARX, K., (1987), *Zur Kritik der Politischen Ökonomie*, Berlin: Dietz.

(1976) *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Fransızcasından (Contribution à la
Critique de l'Économie Politique) çeviri, (çev. Sevim Belli), Ankara, Sol Yayınları.

MARX, K., (1997), *Das Kapital, Kritik der Politischen Ökonomie*, Band 1.

Kapital, Kapitalist Üretimin Eleştirel bir Tahlili, İngilizcesinde (Capital, A Critical
Analysis of Capitalist Production) çeviri, (çev. Alaattin Bilgi), Ankara, Sol Yayınları.

MAYRING, P., (2000), *Nitel Araştırmaya Giriş*, Çev. Adnan Gümüş ve M. Sezai

Durgun, Adana, Baki Kitapevi.

MCLELLAN D., (2005), *İdeoloji*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

MCQUAIL, D., (1990), *Mass Communication Theory An Introduction*, London: Sage Publication.

MCLLELLAN, D., (2005), *İdeoloji*, İngilizcesinden (Ideology) çeviri (çev. Barış Yıldırım), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Meydan Larousse-ek, (1967),“*İdeoloji*”, İstanbul, Meydan yay., 1967, sayfa 393.

MURDOCK, G., (1980) “*Class Power and the Pres: Problems of Conceptualization and Evidence.*”, London, The Sociology of Journalism and the Pres, der., H. Christon., J.H. Brookers Ltd.

MOUFFE, C., (1979), *Gramsci and Marksist Theory*, London:Routledge.

NIMMO, D., ve D., L. Swanson (1990), “ *The Field of Political Communication: Beyond the Voter Persuaasion Paradigm*” New Directions in Political Communication: A Resource Book, der. Newbury Park: Sage.

OSKAY, Ü., (2001), *İletişimin A B C’si*, İstanbul, Der Yayınları.

ÖZBEK, S., (2003), *İdeoloji Kuramları*, İstanbul, Bulut Yayıncılık.

ÖZKAN, N., (2004), *Seçim Kazandıran Kampanyalar*, İstanbul, Media Cat.

- ÖZER, Ö., (2000), “*Haberde Egemen Söylemin Yeniden Üretimi*”, *Kültür ve İletişim*,(2) –Yaz/Summer. 75-97, 2000.
- PARETO, V., (1966), *Sociological Writings*, der. S. Finer, Londra, Pall Mall Pres.
- REICH, W., (1970), *The Mass Psychology of Fascism*, New York, A Touchstone Book.
- ROGERS, E., ve J, Dearing, (1988), “*Agenda Setting Research: Where Has it Been, Where is it Going*”der.,Anderson, Communication Year Book,cilt 11.
- RORTY, R., (1989), *Contingency, Irony, and Solidarity*, Cambridge, Cambridge University Pres.
- SAUSSURE, F., (1977), *Cours de linguistique générale*, Lausanne and Paris, ed. C. Bally and A. Sechehaye, with the collaboration of A. Riedlinger.
- SEÇKİN, G., (1999), “*Seçimler, YSK, Siyasal Alan ve Medya*, Ankara, İletişim Dergisi, 99/4, Güz-Kış.
- SHOEMAKER P.-S.D. Reese, (1997),“*İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi*” *Medya Kültür Siyaset*. S. İrvan (der.), Ankara, Ark Yayınları.

SHOEMAKER P. ve R., D., Stephen, (2002), “*İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi*” *Medya Kültür ve Siyaset*, Der. Süleyman İrvan, Ankara, Alp Yayınevi.

SELIGER, M., (1976), *Ideology and Politics*, Londra, Allen and Unwin.

SEMELIN, J., (1992), *Gerçek Dışı Bilgi Verme ya da “Yalanı Gerçek Gibi Gösterme Sanatı” Medya Dünyası*, Der. Jean- Marie Charon, İstanbul, İletişim Yayınları.

SHOLLE, D., J., (1994), “*Eleştirel Çalışmalar:İdeoloji Teorisinden İktidar/ Bilgiye*” *Medya İktidar İdeoloji*. M. Küçük (der) içinde., Ankara, Ark Yayınları.

SIGELMAN, W.,(1950); Molotoch and Lester, 1973 SMITH, Paul A., (1989) *Discerning the Subject*, Minneapolis, University of Minnesota Pres.

TAVŞANCIL, E., (2001), *Sözel Yazılı ve Diğer Materyaller İçin İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*, İstanbul, Epsilon Yayınları.

TAYLOR, J.,(1993), “*Politik Şiddetin Anlambilimi*” İLEF Yıllık 93, ANKARA, Çev. Ayşe İNAL, İLEF Yıllık, AÜ İletişim Fakültesi Basımevi.

TEKİNALP, Ş., (2002), *İletişim Araştırmalarında İdeoloji ve Küreselleşme Eleştirel Bir Bakış*; Kocaeli, KİLAD, Yıl:1,Sayı:1, Bahar.

TELLAN, T., (1999), *İletişim Gelişme Yazını ve Globalizm*, Ankara, İletişim Dergisi, 99/Güz-Kış/4.

- USLU, K., Z., (2002), “*Yazılı ve Görsel Medyada Magazinleşmenin Tarihsel ve Sosyolojik Dinamikleri*”, Ankara, İletişim Dergisi, 2002/12.
- UZTUĞ, F., (2004), “*Siyasal İletişim Yönetimi*”, İstanbul, MediaCat Yayınları.
- VAN DIJK, T., (1983), “*Discourse Analysis: Its Development and Application to the Structure of News*”. *Journal of Communication*.33(2):20-43.
- VANDIJK, T., A., (1988), *News as Discourse*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers
- VARDAR, B., (1978), *Başlıca Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Yayını.
- VOLOSINOV, V. N. (1973), *Marxism and the Philosophy of Language*, London, Seminar Pres Inc.
- WALDAH, R., (1994), “*Siyasal Tutumlar ve Kamuoyu*” çev. Süleyman İrvan, İletişim Dergisi, Gazi Üniversitesi, Sayı:1-2.
- WILLIAMS, R., (1976), A., *Vocabulary of Culture and Society*, New York, Fontana.
- WOLTON, D. (1991), “*Medya Siyasal İletişimin Zayıf Halkası*” (Çev. Hülya Tufan, Ömer Laçiner), İstanbul, Birikim Yayınları.

[www. Vikipedi.com](http://www.Vikipedi.com)

[www JSTOR](http://www.JSTOR). Conflict Intensity Media Sensitivity and the Validity

www.coalitionforthehomeless.org/top/CFTH/events/downloads/righttoshelptimeline